

ISSN 1727-6667

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Збірник наукових праць

Випуск 1 (74)

Заснований у 2003 р.

Харків
2022

У статтях наукового збірника «Теорія та практика державного управління», згрупованих у п'ять тематичних розділів, висвітлено проблеми розвитку системи державного управління та реформи місцевого самоврядування в Україні, державного регулювання процесів економічного і соціального розвитку, приділено увагу особливостям реалізації вітчизняної державної кадрової політики, а також зовнішній політиці та національній безпеці.

Для науковців, державних службовців, посадових осіб місцевого самоврядування, а також усіх, хто цікавиться сучасними проблемами державного управління.

*Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
протокол № 18 від 25 листопада 2022 року*

З 2005 р. збірник включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.
Наказом Міністерства освіти і науки України від 28.12.2019 №1643 збірнику присвоєно категорію «Б» (зі змінами від 09.08.2022 № 724).

Галузь знань «Державне управління» спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування» відповідно до чинного переліку галузей знань

Збірник індексується в міжнародній наукометричній базі **Index Copernicus International**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор – **Коваленко Микола Миколайович**, д-р наук з держ. упр., професор (ХНУ імені В.Н. Каразіна, Україна);

Відповідальний секретар – **Коваленко Наталія Володимирівна**, канд. наук з держ. упр., доцент (ХНУ імені В.Н. Каразіна, Україна);

Барка Мохаммед Зін, д-р філос., професор (Університет Абу Бекр Белкаїд, м. Тлемсен, Алжир);

Жадан Олександр Васильович, д-р наук з держ. упр., професор (ХНУ імені В.Н. Каразіна, Україна);

Карамішев Дмитро Васильович, д-р наук з держ. упр., професор (Полтавський державний медичний університет, Україна);

Латинін Микола Анатолійович, д-р наук з держ. упр., професор (ХНУ імені В.Н. Каразіна, Україна);

Майстро Сергій Вікторович, д-р наук з держ. упр., професор (Національний університет цивільного захисту України, м. Харків, Україна);

Радченко Олександр Віталійович, д-р наук з держ. упр., професор (Поморська академія, м. Слупськ, Польща);

Сандал Ян-Урбан, д-р філос., професор (Інститут доктора філософії Яна-У. Сандала, Норвегія);

Статівка Наталія Валеріївна, д-р наук з держ. упр., професор (ХНУ імені В.Н. Каразіна, Україна);

Стрельцов Володимир Юрійович, д-р наук з держ. упр., професор (Поморська академія, м. Слупськ, Польща)

Відповідальний за випуск д-р наук з держ. упр., проф. **М. М. Коваленко**

Адреса редакційної колегії:
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4, кімната 6-50;
контактний телефон головного редактора: +38066-765-25-65,
електронна адреса: tpdu_journal_idu@karazin.ua

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наведених фактів, власних імен тощо. Статті пройшли подвійне «сліпе» рецензування

ISSN 1727-6667

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
V. N. KARAZIN KHARKIV NATIONAL UNIVERSITY

THEORY AND PRACTICE OF PUBLIC ADMINISTRATION

Collection of Scientific Works

Issue 1 (74)

Founded in 2003

Kharkiv
2022

UDC 35.085

The scientific publication papers «Theory and Practice of Public Administration», grouped together under five headings, are devoted to the problem issues of public administration system development, state regulation of economic and social development processes, directions of reforming the local selfgovernment system in Ukraine, foreign policy and national security issues.

For scientists, researchers, public servants, local officials, and for everyone interested in modern problems of public administration.

*Approved for publication by the Academic Council
of the V.N. Karazin Kharkiv National University,
protocol number 18 from 25.11.2022.*

Since 2005 it has been included in the list of scientific professional publications of Ukraine, in which the results of dissertations for the degree of Doctor and Candidate of Sciences can be published.

By order of the Ministry of Education and Science of Ukraine from 28.12.2019 No. 643 the collection was assigned category «B» (as amended from 09.08.2022 No. 724).

Field of knowledge 281 «Public management and administration» in accordance with the current list of fields of knowledge.

Collection has been indexed by **Index Copernicus International**

EDITORIAL BOARD:

Chief Editor – **Kovalenko Mykola Mykolaiovych**, Doctor of Public Administration, Full Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine);

Responsible Secretary – **Kovalenko Nataliia Volodymyrivna**, Candidate of Public Administration, Associate Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine);

Barka Zine M. Barka, PhD in Public Economy, Professor of Economics (Fil. Dr. Jan-U. Sandal Institute, Tlemcen, Algeria);

Zhadan Oleksandr Vasylovych, Doctor of Public Administration, Full Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine);

Karamyshev Dmytro Vasyliovych, Doctor of Public Administration, Full Professor (Poltava State Medical University, Ukraine);

Latynin Mykola Anatoliiovych, Doctor of Public Administration, Full Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine);

Maistro Serhii Viktorovych, Doctor of Public Administration, Full Professor (National University of Civil Defense of Ukraine, Kharkiv, Ukraine);

Radchenko Oleksandr Vitaliiovych, Doctor of Public Administration, Full Professor (Pomeranian Academy, Slupsk, Poland);

Sandal Yan-Urban, PhD in Philosophy, Full Professor (Norway);

Stativka Nataliia Valeriivna, Doctor of in Public Administration, Full Professor (V. N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine);

Streltsov Volodymyr Yuriiovych, Doctor of Public Administration, Associate Professor (Pomeranian Academy, Slupsk, Poland)

Responsible for publication Dr. of Public Administration, Full Professor **M. M. Kovalenko**

Editorial Board Address:
61022, Kharkiv, 4 Svobody Sq., room 6-50;
Phone number (Chief Editor): +38066-765-25-65
e-mail: tpdu_journal_idu@karazin.ua

The authors of the published materials bear full responsibility for the authenticity given facts, proper names, etc. The articles underwent a double «blind» review

З М І С Т

Розділ 1. РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

<i>Дзюндзюк Вячеслав Борисович, Дзюндзюк Борис В'ячеславович</i> Реалізація управлінських рішень для впровадження блокчейн-технологій в органах публічної влади	7
<i>Лахижа Микола Іванович, Качан Яна Віталіївна</i> Правове забезпечення публічного управління в Україні в умовах воєнного стану: теоретичні аспекти та практика	22

Розділ 2. ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

<i>Бабаєв Валерій Юрійович, Бабаєва Ірина Олексіївна</i> Публічне управління зайнятістю на рівні територіальних громад в контексті забезпечення розвитку сільських територій	32
<i>Король Наталя Петрівна</i> Механізми взаємодії суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на регіональному та місцевому рівні	50

Розділ 3. НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

<i>Дзюндзюк Катерина Вікторівна</i> Концепція розумного міста в контексті сучасних досліджень	63
--	----

Розділ 4. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

<i>Тучак Микола Олексійович</i> Дискусійні питання правозастосування антикорупційного законодавства	79
--	----

Розділ 5. ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

<i>Дубовик Катерина Євгенівна</i> Захист прав дітей у міжнародному гуманітарному праві	88
---	----

Керівництво для авторів	102
--------------------------------------	------------

CONTENTS

Section 1. THE DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM IN UKRAINE

Dziundziuk Viacheslav, Dziundziuk Boris

Implementation of Management Decisions for the Implementation
of Blockchain Technologies in Public Authorities 7

Lakhyzha Mykola, Kachan Yana

Legal Security of Public Administration in Ukraine during the Conditions
of Martial State: Theoretical Aspects and Practice 22

Section 2. STATE REGULATION OF ECONOMIC AND SOCIAL DEVELOPMENT PROCESSES

Babaiev Valerij, Babaieva Iryna

Public Management of Employment at the Level of Territorial Communities
in the Context of Ensuring the Development of Rural Areas 32

Korol Natalia

Mechanisms of Interaction of Subjects in the field of Preventing
and Combating Domestic Violence at The Regional and Local Level 50

Section 3. DIRECTIONS OF LOCAL GOVERNMENT SYSTEM REFORMATION IN UKRAINE

Dziundziuk Kateryna

The Concept of a Smart City in the Context of Modern Research 63

Section 4. PECULIARITIES OF STATE PERSONNEL POLICY REALIZATION IN UKRAINE

Tuchak Mykola

Controversial Issues of Enforcement of Anti-Corruption Legislation 79

Section 5. FOREIGN POLICY AND NATIONAL SECURITY

Dubovyk Kateryna

Protection of Children's Rights in International Humanitarian Law 88

Guide for Authors 102

Розділ 1

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

DOI: <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-01>
УДК 351:004(477)

Дзюндзюк Вячеслав Борисович

доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри публічної політики
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0622-2600>
e-mail: vbdzun@gmail.com

Дзюндзюк Борис В'ячеславович

кандидат наук з державного управління,
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9066-2849>
e-mail: zhandarmvsssofen@gmail.com

РЕАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ДЛЯ ВПРОВАДЖЕННЯ БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЙ В ОРГАНАХ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Анотація. Останнім часом у багатьох сферах спостерігається великий інтерес до управління системами на базі блокчейну, що ґрунтується на комп'ютерних науках, економіці та праві, але література все ще знаходиться в зародковому стані. Публічний сектор став однією зі сфер застосування технологій блокчейн, в якій уряди та інші актори оголосили про понад дві сотні випадків їх використання по всьому світу. Проте незважаючи на широкий інтерес, фактичне впровадження блокчейн-технологій в публічному секторі залишається обмеженим. Попередні дослідження висвітлили кілька проблем впровадження, таких як брак регулювання, безпеки та конфіденційності, недостатність або відсутність сумісної інфраструктури, неефективні та енергозатратні транзакції, потреба в змінах адміністративних процесів, і останнє, але не менш важливе, відсутність ефективних моделей управління. Тому метою статті є визначення того, які управлінські рішення потрібні для розробки систем на основі блокчейну в органах публічної влади і яким чином контекстуальні чинники в публічному секторі можуть формувати доступний вибір в управлінні блокчейном.

Аналіз літератури показав, що рішення щодо управління блокчейном у публічному секторі слід аналізувати на мікро-, мезо- та макрорівнях. При цьому управлінські рішення на одному рівні не є окремими, а натомість є взаємопов'язаними рівнями управління блокчейном.

Було визначено, що управління блокчейном у публічному секторі передбачає проектні рішення щодо архітектури інфраструктури, архітектури додатків, сумісності, механізму прийняття рішень, механізму стимулів, механізму консенсусу, організації, підзвітності та контролю управління.

Було зроблено кілька ключових висновків для розробників систем і осіб, які приймають рішення, зацікавлених у застосуванні рішень на основі блокчейну в публічному управлінні. По-перше, розробникам політики та системним розробникам необхідно подумати про взаємозв'язки між рівнями управління та оцінити наслідки вибору на одному рівні для інших рівнів управління. По-друге, законодавчі, ринкові, політико-адміністративні та соціально-технологічні рамкові умови в окремих галузевих сферах (наприклад, охорона здоров'я, безпека, освіта) можуть акцентувати увагу на певному виборі в управлінні блокчейном. По-третє, використання блокчейн-технологій у публічному секторі, залежить від рівня довіри до органів публічної влади з боку суспільства. Тому доцільними є подальші дослідження щодо з'ясування зв'язку між довірою до органів публічної влади та вибором політик щодо створення структур управління на основі блокчейну.

Ключові слова: *публічне управління, органи публічної влади, блокчейн, блокчейн-технології, публічний сектор, управлінські рішення.*

Як цитувати: Дзюндзюк В. Б., Дзюндзюк Б. В. Реалізація управлінських рішень для впровадження блокчейн-технологій в органах публічної влади. *Теорія та практика державного управління*. 2022. Вип. 1 (74). С. 7–21. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-01>

Вступ. Минуло більше десяти років після основоположної статті Накамото [16], у якій він представив біткойн і технологію, що лежить в його основі, тобто блокчейн. З 2008 року блокчейн розвинувся як технологія загального призначення та знайшов різні сфери застосування, де в системі транзакцій спостерігається проблема «довіри». Останнім часом зростає інтерес до управління системами на базі блокчейну, що ґрунтується на комп'ютерних науках, економіці та праві, але література все ще знаходиться в зародковому стані. Публічний сектор став однією зі сфер застосування технологій блокчейн, в якій уряди та інші актори оголосили про понад дві сотні випадків їх використання по всьому світу. Цифрова валюта/платежі, реєстрація землі, нотаріальні посвідчення, відстеження ланцюга поставок, охорона здоров'я, освіта, реєстрація компаній, управління даними, аудит, енергетичний ринок, оподаткування, голосування та управління юридичними особами – це лише деякі сфери, де блокчейн зараз тестується для публічних послуг.

Але враховуючи багатогранний і міждисциплінарний характер викликів управління, органам публічної влади особливо складно вирішити, коли блокчейн є прийнятною технологією в публічному управлінні та як можна керувати публічними послугами на основі блокчейну. Міждисциплінарний, цілісний підхід до цих питань є важливим, оскільки майбутнє блокчейн-технологій у публічному секторі

рі залежить від синтезу технологічних, політичних, соціальних, управлінських та правових рішень. Таким чином, дослідити, як і якою мірою блокчейн-технології можуть змінити публічний сектор, надзвичайно своєчасно та актуально.

Огляд літератури. Незважаючи на широкий інтерес, фактичне впровадження блокчейн-технологій в публічному секторі залишається обмеженим. Попередні дослідження висвітлили кілька проблем впровадження, таких як брак регулювання, безпеки та конфіденційності, недостатність або відсутність сумісної інфраструктури, неефективні та енергозатратні транзакції, потреба в змінах адміністративних процесів, і останнє, але не менш важливе, відсутність ефективних моделей управління [11; 17; 23]. Численні дослідження визначили управління як ключову проблему для впровадження блокчейну в публічному секторі [1; 15; 17], а деякі відомі дослідження досліджують наслідки блокчейну для публічного управління [1; 2; 4; 22; 23]. Тим не менш, здається, що управління блокчейном залишається одним із найбільш суперечливих аспектів для органів публічної влади, у зв'язку з чим необхідний інструментарій систематичного аналізу для вирішення проблем управління проектуванням, експлуатацією та обслуговуванням систем, заснованих на блокчейні [11; 17]. Оскільки це технологія, найважливішою особливістю якої є створення довіри до процесів управління без потреби довіреної третьої сторони, розуміння того, чим керувати (чи не керувати) і як керувати, є фундаментальним для впровадження блокчейну в публічному секторі.

Мета статті. Метою статті є визначення того, які управлінські рішення потрібні для розробки систем на основі блокчейну в органах публічної влади і яким чином контекстуальні чинники в публічному секторі можуть формувати доступний вибір в управлінні блокчейном.

Методологія дослідження. У даній статті ми аналізуємо управлінські рішення, необхідні для використання технологій блокчейн в органах публічної влади. Аналіз літератури показує, що рішення щодо управління блокчейном у публічному секторі можна аналізувати на мікро-, мезо- та макрорівнях. На нашу думку, управлінські рішення на одному рівні не є окремими, а натомість є взаємопов'язаними рівнями управління блокчейном. Ми виходимо з того, що стратегії управління на мікро-, мезо- та макрорівнях тісно пов'язані між собою в публічному управлінні, і неможливо вивчати один рівень управління без усвідомлення інших рівнів.

Основні результати дослідження. Далі відповідно до методології дослідження докладніше розглянемо прийняття відповідних рішень для управління блокчейн-технологіями на мікро-, мезо- та макрорівнях публічного управління.

1. Управління на мікрорівні.

Управління на мікрорівні стосується вибору розробників системи щодо інфраструктури системи, заснованої на блокчейні. До цієї категорії підпадають рішення, що стосуються архітектури інфраструктури блокчейну, модульних застосувань смарт-контрактів і децентралізованих програм, а також сумісності системи на основі блокчейну з існуючою ІТ-інфраструктурою.

Архітектура інфраструктури. Блокчейни можуть мати бездозволену/дозволену та публічну/приватну форми [10]. Різниця між публічним і приватним блокчейном полягає в тому, хто володіє інфраструктурою даних. Різниця між

системами без дозволів і системами з дозволами полягає в обмеженнях, накладених на учасників мережі щодо функцій читання, запису та аудиту/фіксації. У першому випадку будь-хто може брати участь у мережі та підтверджувати транзакції, що відбуваються на платформі, а в другому лише вибрані організації мають право перевіряти транзакції.

Ці класифікації не є винятковими одна для одної, і можна мати загальнодоступний і приватний блокчейн із різними ступенями моделей дозволів. Наприклад, дві найвідоміші блокчейн-платформи, Bitcoin та Ethereum, є загальнодоступними блокчейнами без дозволу. Hyperledger Fabric, R3Corda та Quorum є прикладами реалізованих технологій, які надають вбудовані інструменти для дозволених систем, застосовних до публічних і приватних блокчейнів. Переваги різних типів блокчейнів відрізняються технічно щодо параметрів децентралізації, безпеки, масштабованості, швидкості, пропускної здатності, конфіденційності, довіри та остаточності. З одного боку, загальнодоступні блокчейни та блокчейни без дозволу створюють кращу довіру та безпеку для інфраструктури даних, відчувачи при цьому брак масштабованості та проблеми з продуктивністю. З іншого боку, приватним та блокчейнам з дозволом в основному віддають перевагу приватні підприємства, оскільки вони дозволяють до певної міри контролювати конфіденційність даних та управління системою.

У публічному секторі вибір блокчейну вимагає розгляду кількох компромісних умов щодо пріоритетів політики (наприклад, конфіденційність, пропускна спроможність, безпека тощо) та впливу на інші рівні управління (наприклад, прийняття рішень серед учасників мережі, організації управління). Ці компромісні умови залежать від контексту і не обов'язково повинні мати однакове значення для всіх типів організацій публічного сектору. Наприклад, конфіденційність транзакцій і безпека інфраструктури даних можуть бути найважливішими факторами для деяких організацій публічного сектору (наприклад, служби безпеки та розвідки), тоді як для інших прозорість і незмінність загальнодоступних блокчейнів можуть бути основними факторами. мотивація. Подібним чином, вища пропускна здатність і масштабованість є життєво важливими для приватних підприємств, але в публічному секторі часто обсяг транзакцій і кількість користувачів прив'язані до зони юрисдикції та адміністративної сфери послуг. Ця передбачуваність мережі може дозволити заздалегідь визначити масштабованість і потреби в пропускній здатності.

Крім того, деякі автори [12] ідентифікують ендogenousні компромісні умови між 7 властивостями DLT (зручність використання, продуктивність, гнучкість, безпека, прозорість, законність та комунікативність), які змінюються залежно від вибору дизайну та архітектури інфраструктури. Наприклад, якщо метою системи, заснованої на блокчейні, є підвищення довіри між користувачами, архітектура системи повинна віддавати пріоритет прозорості, яка може відбуватися за рахунок інших властивостей (наприклад, зручності використання, продуктивності, гнучкості).

Архітектура програми. Як було сказано раніше, блокчейн-інфраструктури схильні до певних функцій управління блокчейном. Однак ці функції можна змінити за допомогою децентралізованих програм (DApps) і смарт-контрактів.

DApps – це цифрові додатки або програми з відкритим вихідним кодом, які існують і працюють у блокчейні або мережі комп'ютерів P2P. Через DApps користувачі можуть отримувати доступ до мереж блокчейну та взаємодіяти з іншими користувачами для різних цілей (наприклад, зберігання простору даних). Тим не менш, кожна DApp має певні переваги та недоліки (наприклад, кінцевість, швидкість, масштабованість, енергоспоживання тощо) на основі їх консенсусу та механізмів стимулювання, що робить вибір DApp за своєю суттю управлінським рішенням. Також можливо через модульність DApps прив'язати значення у системі без блокчейну або у приватному блокчейні до публічного блокчейну. Таким чином, можна обійти певні компроміси між властивостями DLT (наприклад, продуктивність проти безпеки) за допомогою DApps.

Смарт-контракти – це механізми, які містять цифрові активи двох або більше залучених сторін, де активи розподіляються автоматично відповідно до попередньо визначених дій у відповідь, коли виконуються умови запуску [7]. DApps отримують доступ до мережі блокчейну через смарт-контракти, які забезпечують виконання умов угоди між двома сторонами. Завдяки поєднанню смарт-контрактів і DApps можна створити децентралізовані автономні організації (DAO), де операційні правила закодовані на блокчейні у формі смарт-контрактів, а DAO можуть працювати автономно або напівавтономно без централізованого контролю чи втручання третьої сторони [21]. Ці нові форми організацій можуть змінити механізми контролю та координації в публічному управлінні.

Сумісність. Європейська організація із забезпечення сумісності (EIF) стверджує, що управління сумісністю в публічному секторі вимагає інтегрованого управлінського підходу до юридичної, технічної, семантичної та технічної взаємодії. Говорячи про сумісність стосовно блокчейну ми маємо на увазі здатність мережі блокчейн ділитися, переглядати та отримувати доступ до інформації в існуючих системах управління даними в публічному та приватному домені без необхідності в посереднику для обміну. У цьому сенсі важливим рішенням щодо сумісності є оцінка того, наскільки управління блокчейном відповідає існуючим механізмам, технологіям, правилам і стандартам у сфері цифрового управління.

Але існує три типи проблем, які стосуються сумісності блокчейну. По-перше, відсутність стандартизації від технічних протоколів до смарт-контрактів, які з'єднують допоміжні технології, такі як штучний інтелект та автоматизовані агентства, на блокчейн-платформах [11]. По-друге, блокчейни за своєю конструкцією не сумісні один з одним [14]. По-третє, проблеми з функціональною сумісністю можуть виникати внаслідок конкретних потреб у сфері публічних послуг.

Ці проблеми сумісності можуть вплинути на вибір управління блокчейном двома можливими способами. По-перше, вони можуть запобігти масштабованості рішень на основі блокчейну і, таким чином, обмежити використання блокчейну лише до певних функцій (наприклад, перевірка даних за допомогою верифікованих облікових даних). По-друге, технологічний вибір організацій зацікавлених сторін в екосистемі блокчейну може підняти одну інфраструктуру блокчейну та пов'язані з нею варіанти управління над іншими та зробити її де-факто вибором архітектури системи в публічному секторі. Наприклад, Естонія прагне вирішити проблеми су-

місності шляхом створення єдиної стандартизованої системи публічних послуг на основі інфраструктури безключового підпису (KSI). Іншим прикладом є Європейська інфраструктура обслуговування блокчейнів (EBSI), яка спрямована на надання транскордонних державних послуг у ЄС за допомогою блокчейну. Очікується, що в рамках EBSI країни-члени створять необхідну інфраструктуру для переходу та призначать вузли (тобто надійні та спроможні організації в кожній державі-члені) для підтримки механізму консенсусу підтвердження повноважень (PoA).

2. Управління на мезорівні.

Управління на мезорівні стосується взаємодії між мережевою спільнотою, на якій базується система на основі блокчейну. Система, заснована на блокчейні, базується на взаємодії між різними типами користувачів, такими як майнери, верифікатори (або оператори вузлів), основні розробники, власники токенів, виробники контенту та користувачі мережі. Управлінські рішення на мезорівні встановлюють, як керується процес прийняття рішень між цими учасниками, які типи механізмів стимулювання забезпечують підтримку системи та як механізми консенсусу впливають на роль акторів в управлінні блокчейном.

Механізм прийняття рішень. Механізм прийняття рішень відрізняється між процесами управління в ланцюзі та поза ним [18]. В управлінні on-chain зацікавлені сторони беруть участь в обговореннях і прийнятті рішень через сам протокол, і коли рішення приймається через процедуру голосування або перевищення порогової кількості користувачів, протокол автоматично адаптує рішення. В управлінні on-chain спосіб взаємодії та прийняття рішень закодовано безпосередньо в базовій інфраструктурі. Наприклад, під час запровадження протоколів активації softfork для Bitcoin (тобто BIP8 або BIP9) майнери використовували засоби on-chain, щоб сигналізувати про свою підтримку запропонованого оновлення. Коли 95% блоків сигнализують про підтримку оновлення, зміни застосовуються автоматично через короткий проміжок часу. Сильна сторона управління on-chain полягає в його механізмі примусового виконання, коли рішення узгоджено, воно реалізується відповідно до правил, вбудованих у код. Однак недоліком цього механізму є те, що він автоматизує правило «переможець отримує все». Більшість, яка перемагає, визначає функціонування системи, і як така вона ризикує відштовхнути опонентів від процесу. У політичних науках це називається мажоритарною демократією, яку останнім часом все частіше критикують.

Управління off-chain відноситься до ендогенних і екзогенних правил та процесів обговорень навколо протоколу, які сприяють функціонуванню та розвитку систем на основі блокчейну [18]. Наприклад, розробники Bitcoin діляться своїми пропозиціями щодо вдосконалення (BIP) через список розсилки, а Ethereum збирає пропозиції щодо вдосконалення (EIP) на Github [7]. Майнери можуть вирішити, чи застосовувати пропозиції щодо вдосконалення на практиці. Незважаючи на те, що управління off-chain є більш демократичною альтернативою та допускає поступову адаптацію, воно зберігає невід'ємний ризик безпеки в системах без дозволу. Майнери системи є шукачами ренти, і вони не обов'язково здійснюють технічну експертизу для оцінки пропозиції. Таким чином, спочатку якісна на вигляд модифікація програмного забезпечення, ініційована зловмисником, може створити ризики безпеці в майбутньому [6].

Обидва процеси управління передбачають компроміси для розробників системи та політики. Управління on-chain забезпечує компроміс між ефективним прийняттям рішень і перехідними процесами, водночас ризикуючи дестабілізацією через політичний дисонанс. Управління off-chain забезпечує компроміс між посиленням політичного консенсусу в процесі прийняття рішень і перехідних процесів, водночас роблячи безпеку системи вразливою до рентабельної поведінки майнерів. Також можна розробити гібридні системи, де деякі рішення можуть прийматися за допомогою процесів on-chain, тоді як інші можуть прийматися за допомогою процесів off-chain. Крім того, залежно від протоколу блокчейну, деякі учасники можуть мати право вето на певні рішення, або деякі рішення можуть бути відкритими для голосування лише певним учасникам.

Оскільки основною доданою цінністю блокчейну є встановлення довіри до процесів, де її бракує, механізми прийняття рішень, можливо, потребуватимуть пріоритетності залучення відповідних учасників і підвищення рівня прозорості в розробці та роботі блокчейн-додатків. Для цього в управлінні блокчейном можна ввести соціальний рівень, де основні розробники, зацікавлені сторони та соціальні учасники обговорюють політичні та функціональні наслідки вибору дизайну системи.

Механізм стимулювання. У статті про біткойн Накамото [16] представив механізм стимулювання для забезпечення постійної участі користувачів біткойна в обслуговуванні мережі. І в блокчейнах Bitcoin, і в Ethereum цей механізм покладається на грошову винагороду у вигляді криптовалюти блокчейну, яка узгоджує індивідуальну поведінку пошуку ренти із загальною вигодою платформи. Для організацій публічного сектору використання грошових стимулів для залучення користувачів може створити етичні та політичні проблеми, однак не всі механізми стимулів повинні використовувати грошову цінність криптовалют. Наприклад, розподіл токенів і рейтингів репутації, які надають користувачам розширений доступ до функцій платформи та зважені права голосу в процесах прийняття рішень, можуть бути деякими немонетизованими винагородами.

Не тільки методи стимулювання, але й те, як протоколи консенсусу стимулюють майнерів і верифікаторів, можуть мати кардинальні наслідки для загального управління блокчейном. Наприклад, механізм PoW біткойна разом із механізмом грошового стимулювання проклав шлях до консолідації майнінгу. Як наслідок, у всьому світі з'явилися великі майнінг-пули, а спеціалізоване обладнання серед майнерів стало широко поширеним. В даний час, за оцінками, чотири великі майнінг-пули в мережі Bitcoin і два майнінг-пули в мережі Ethereum контролюють понад 50% транзакцій [5]. Така консолідація влади підриває розподілені та децентралізовані функції блокчейн-мереж – навіть для великих мереж, таких як Bitcoin та Ethereum, і ставить під загрозу легітимність і довіру до механізмів управління on-chain.

Механізм консенсусу. Механізм консенсусу лежить в основі систем на основі блокчейну для координації децентралізованих дій користувачів у вирішенні того, яку інформацію можна додати до блокчейну. Існують різні механізми консенсусу, але більшість блокчейнів покладаються або на консенсус Накамото (або PoW), який пов'язує можливості майнінгу з обчислювальною потужністю,

або на візантійський консенсус, який використовує стейкінг для призначення майнерів, як-от proof-of-stake (PoS) і делегований proof-of-stake (DPoS). Існують також системи підтвердження повноважень (PoA), де менша кількість вузлів виконує роль валідаторів транзакцій. Кожен із цих механізмів консенсусу має переваги та недоліки порівняно з іншими, і їх спорідненість із децентралізованими чи централізованими структурами управління різна.

PoW в основному використовується в загальнодоступних блокчейнах без дозволу, наприклад Bitcoin та Ethereum, де користувачі перевіряють транзакції, вирішуючи складні математичні головоломки за допомогою обчислювальної потужності апаратного забезпечення. Перевагою системи PoW є її стабільність для стримування кібератак (наприклад, атак на відмову в обслуговуванні) при збереженні розподіленого управління системою. Однак, збільшення навантаження на навколишнє середовище, спричинене високим попитом на енергію систем на основі PoW, зменшує ймовірність того, що їм віддадуть перевагу у публічному секторі.

У PoS потужність майнінгу приписується вузлам у пропорції токенів (або монет), які зберігаються вузлами, а не їхніх обчислювальних можливостей. Оператори вузлів блокують частку за право брати участь у створенні блоку, а вузли з більшими ставками мають вищі шанси бути обраними для перевірки транзакцій. Комісія за транзакцію сплачується оператору вузла в обмін на перевірку транзакції. У разі шахрайських транзакцій або будь-якої неправомірної поведінки вузол втрачає право брати участь у стейкінгу. Відмінність DPoS полягає в тому, що власники токенів обирають невелику кількість вузлів як делегатів. Якщо для створення блоку обрано делегата, частка винагороди розподіляється тим, хто проголосував за делегата. У деяких системах повноваження щодо прийняття рішень пов'язані з делегуванням токенів, де делегати можуть мати можливість контролювати та змінювати параметри мережі, такі як комісія, розмір блоку, винагорода за блок і тривалість циклу транзакції [13]. Однак PoS вважається менш безпечним, ніж повністю децентралізовані системи PoW [3].

У системах PoA, на відміну від систем PoS і PoW, ідентифікатор валідатор відомий, і припущення полягає в тому, що репутація валідатора відіграє роль ставки. Перевага систем PoA полягає в тому, що вони можуть досягти значно вищої пропускної здатності завдяки меншій кількості валідаторів, і вони підходять як для приватних, так і для публічних мереж. Однак недоліком є те, що PoA не має почуття безпеки, отриманого від децентралізованих механізмів консенсусу, і тому вузли повинні бути безкомпромісними. Тобто, алгоритмічна довіра, типова для Bitcoin або Ethereum, відсутня в блокчейні на основі PoA, а для вибору вузла потрібна довіра до нього.

Відмінності між механізмами консенсусу також впливають на роль користувачів в управлінні блокчейном і в традиційному публічному управлінні. Наприклад, PoW або PoS як механізм робить користувачів і майнерів незамінними для безперервності, безпеки та актуальності системи. В обох цих механізмах користувачі є співвиробниками управління блокчейном. У PoA користувачі є бенефіціарами системи, тоді як деякі організації відіграють роль публічного агентства для надання публічних послуг.

3. Управління на макрорівні.

Управління на макрорівні зосереджується на тому, як правила та норми, що впливають із конституційних, культурних, історичних та правових основ, впливають на організацію, підзвітність і контроль системи, заснованої на блокчейні, у реалізації цілей і функцій політики. Вибір управління на макрорівні стає «вбудованими рисами», які діють як параметри як для індивідуального, так і для організаційного прийняття рішень. Точніше, цей вибір визначає, як розподіляються права прийняття рішень між учасниками мережі, які типи механізмів підзвітності діють, а також хто контролює та наглядає за процесами реалізації.

Організація управління. Вибір щодо організації стосується розподілу ролей у прийнятті управлінських рішень у мережі блокчейн. Тут можна визначити чотири різні форми управління: централізовану, напівцентралізовану (або гібридну), поліцентричну та децентралізовану. Централізоване управління – це коли певна група людей або організацій приймає рішення про управління, а процеси прийняття рішень можуть бути організовані через процеси off-chain або on-chain. Напівцентралізоване або гібридне управління – це коли деякі управлінські рішення (наприклад, вирішення конфліктів) приймаються лише централізовано, певним керівництвом, а деякі інші управлінські рішення (наприклад, щодо мережі користувачів або функцій платформи) можуть прийматися шляхом голосування користувачами платформи.

У поліцентричному управлінні різні кластери учасників виконують різні ролі та обов'язки в управлінні блокчейном, і управління вимагає врахування того, що роблять інші [19]. У децентралізованій формі управління не домінує окремий суб'єкт чи група суб'єктів, а рішення приймаються більшістю користувачів, що працюють у мережі блокчейн, або через процеси голосування on-chain, або через скоординовані дії майнінгу. Тут архітектура процесу голосування та відкритість пропозицій для громадськості можуть впливати на децентралізований характер структури управління.

Підзвітність управління. Підзвітність стосується того, як правила управління (наприклад, вирішення суперечок, управління змінами) регулюються та виконуються. Дотримуючись типології Трейба та ін. [20], можна виділити чотири форми механізмів підзвітності в управлінні блокчейном: примус, волюнтаризм, націлювання та рамкове регулювання. Ці чотири типи розрізняються за двома вимірами: тип застосовуваних інструментів (юридично обов'язкове законодавство або «м'яке право») і підхід до виконання (гнучкий або жорсткий).

Примус характеризується обов'язковими регулятивними інструментами, що передбачають детальні та фіксовані стандарти реалізації. У контексті блокчейну примус можна охопити концепцією *lex cryptographica* [5]. *Lex cryptographica* означає, що правила обміну є вбудованими кодами, і тому такий код стає законом в управлінні блокчейном. Завдяки використанню смарт-контрактів винагороди та санкції виконуються автоматично, створюючи детерміновану систему управління.

Волюнтаризм базується на юридично необов'язкових інструментах і визначає широкі цілі в реалізації. У контексті блокчейну цей спосіб управління фіксується софтверками. Софтверк не змінює структуру блокчейну, але змінює функ-

ції блокчейну. Реалізація софтверка залежить від скоординованих дій більшості користувачів для впровадження запропонованих змін. Зміни набувають чинності лише в тому випадку, якщо їх прийме більшість майнінгових потужностей мережі. Інакше софтверк виходить з ладу, а старий ланцюг залишається без змін.

Націлювання використовує необов'язкові рекомендації, але, на відміну від добровільності, воно спирається на детальні описи правил. У контексті блокчейну практики націлювання часто використовуються для впровадження пропозицій щодо вдосконалення та DApps у мережі блокчейн. За допомогою пропозицій щодо вдосконалення будь-хто може запропонувати зміни програмного забезпечення, які згодом оцінюються та обговорюються мережевою спільнотою. Якщо пропозиція досягає консенсусу спільноти, вона вважається остаточною.

Нарешті, рамкове регулювання створює обов'язкові правила для користувачів, але, на відміну від примусу, користувачі мають свободу вибору, погоджуватися з варіантами політики чи ні. Цей механізм підзвітності в контексті блокчейну найкраще реалізується за допомогою хардфорків. Хардфорк виникає, коли в протоколі блокчейну приймається зміна правила, і вузли найновішої версії блокчейну більше не приймають старішу версію блокчейну. У разі хардфорка всі вузли повинні працювати за новими правилами для оновлення свого програмного забезпечення. В іншому випадку відбувається постійне відокремлення від попередньої версії блокчейну та створюються два різні блокчейни.

Контроль управління. Контроль управління полягає в тому, який тип механізмів контролю використовується для реалізації управлінських рішень та в якій мірі управлінські рішення автоматизовані. Механізми управління можуть стосуються системних змін, правил роботи або системних функцій. Зокрема, автоматизація управлінських рішень і процесів в управлінні блокчейном є важливою проблемою в публічному секторі. На основі теоретичних і емпіричних випадків можна визначити три можливі форми автоматизації в управлінні блокчейном: обмежене управління, напівавтономне управління та автоматизоване управління.

В обмеженому управлінні агенти-люди мають усі права приймати рішення, а рішення виконуються за згодою та спільними діями акторів. Наразі більшість блокчейн-платформ працює на основі обмеженого управління, де операції (наприклад, перевірка, порядок транзакцій, голосування тощо) контролюються людьми, централізовано чи децентралізовано.

У напівавтономному управлінні ми очікуємо, що автоматизовані агенти забезпечуватимуть певні функції управління. Тут доступ до даних поза мережею, і зближення функцій платформи з іншими цифровими технологіями, такі як AI та IoT, можуть доповнити роль автоматизованих агентів. Наприклад, завдяки впровадженню технологій штучного інтелекту в блокчейн-мережі можна покращити можливості управління смарт-контрактами та запровадити більш ефективні процеси майнінгу для зменшення споживання енергії [8].

В автоматизованому управлінні нові цифрові технології та передові методи аналізу даних, доповнені екзогенними джерелами даних, можуть створити складні автоматизовані механізми управління. Тут можна очікувати, що мережі машин і складні алгоритми регулюватимуть транзакції відповідно до мінливих умов середовища.

Рішення щодо усунення людського елементу тією чи іншою мірою тісно пов'язане з закладеними суспільними цінностями в органах публічної влади та галузевою сферою застосування. Важливість принципів ефективності та економічності може спонукати до заміни певних функцій і організацій у державних службах DAO або автоматизованими агентами, які не контролюються людьми. Знову ж таки, заміна великої кількості організацій публічного сектору та адміністративних посад автоматизованими агентами може бути політично недоцільною. Одним із недоліків неконтрольованих DAO у публічному управлінні є те, що поняття підзвітності може бути розмитим. Крім того, адаптація автоматизованих рішень повинна відповідати існуючим можливостям і практикам на суспільному рівні щодо цифрового управління.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень.

Таким чином, у статті ми розглянули питання про те, які управлінські рішення необхідні для розробки систем на основі блокчейну в органах публічної влади, і як контекстуальні фактори в публічному секторі формують доступний вибір в управлінні блокчейном. Було визначено, що управління блокчейном у публічному секторі передбачає проектні рішення щодо архітектури інфраструктури, архітектури додатків, сумісності, механізму прийняття рішень, механізму стимулів, механізму консенсусу, організації, підзвітності та контролю управління.

З нашого аналізу є кілька ключових висновків для розробників систем і осіб, які приймають рішення, зацікавлених у застосуванні рішень на основі блокчейну в публічному управлінні. По-перше, розробникам політики та системним розробникам необхідно подумати про взаємозв'язки між рівнями управління та оцінити наслідки вибору на одному рівні для інших рівнів управління. Наприклад, можлива мета політики, – зміцнення довіри до формування політики, – може вимагати більш децентралізованої форми управління, яка у свою чергу може впливати на вибір на мікро- та мезорівнях управління. Наш підхід не передбачає ієрархію важливості між різними рівнями управління та не визначає пріоритетність рішення щодо управління над іншими. Крім того, наш підхід не передбачає певної послідовності в оцінці наслідків управлінських рішень для формування політики (наприклад, перехід від мікрорівня до макрорівня управління). Ми вважаємо, що важливість і необхідність певних управлінських рішень змінюватимуться залежно від контексту та галузевої сфери застосування.

По-друге, законодавчі, ринкові, політико-адміністративні та соціально-технологічні рамкові умови в окремих галузевих сферах (наприклад, охорона здоров'я, безпека, освіта) можуть акцентувати увагу на певному виборі в управлінні блокчейном. Неоінституціоналістські теорії припускають, що розрахунки витрат і вигод (наприклад, фінансові витрати, трансакційні витрати, політичні витрати тощо), норми та цінності (наприклад, легітимність акторів, збереження автономії, прозорість та підзвітність тощо), а також технологічна інфраструктура є деякими способами, за допомогою яких інституційні чинники можуть відігравати вирішальну роль у виборі управлінської моделі. Наявність або відсутність нормативної бази щодо конфіденційності даних (наприклад, правил щодо даних у сфері охорони здоров'я), технології токенів, розумних контрактів, DAO та штуч-

ного інтелекту є іншими ключовими інституційними чинниками, які можуть впливати на рішення щодо управлінської моделі.

По-третє, використання блокчейн-технологій у публічному секторі, може вимагати від органів публічної влади відмовитися від певних прерогатив у публічному управлінні, і це залежить від рівня довіри до органів публічної влади з боку суспільства. Можна очікувати, що публічні блокчейни без дозволу будуть бажаними в сферах публічного обслуговування, де є низький рівень довіри серед користувачів. Однак дослідження, присвячені питанням довіри свідчить про те, що коли існує низький рівень довіри в суспільстві, особи, які приймають рішення, більш схильні зберігати контроль за допомогою прямих чи непрямих засобів. Тому доцільними є подальші дослідження щодо з'ясування зв'язку між довірою до органів публічної влади та вибором політик щодо більш децентралізованих та автоматизованих структур управління на основі блокчейну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Atzori, M. Blockchain technology and decentralized governance: Is the state still necessary? *Journal of Governance and Regulation*. 2017. № 6(1). Pp. 45–62. http://doi.org/10.22495/jgr_v6_i1_p5.
2. Beck, R., Müller-Bloch, C., & King, J. L. Governance in the blockchain economy: A framework and research agenda *Journal of the Association for Information Systems*. 2018. № 19(10). Pp. 1020–1034. <http://doi.org/10.17705/1jais.00518>
3. EdChain. POW vs. PoS. A Comparison of Two Blockchain Consensus Algorithms. London: Sage, 2018.
4. de Filippi, P., Mannan, M., & Reijers, W. Blockchain as a confidence machine: The problem of trust & challenges of governance. *Technology in Society*. 2020. № 62. Pp. 101–128. <http://doi.org/10.1016/j.techsoc.2020.101284>
5. de Filippi, P., & Wright, A. Blockchain and the law: The rule of code. Harvard: Harvard University Press, 2018.
6. Finck, M. Blockchain regulation and governance in Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
7. Governatori, G., Idelberger, F., Milosevic, Z., Riveret, R., Sartor, G., & Xu, X. On legal contracts, imperative and declarative smart contracts, and blockchain systems. *Artificial Intelligence and Law*. 2018. № 26(4). Pp. 377–409. <http://doi.org/10.1007/s10506-018-9223-3>
8. Hassani, H., Huang, X., & Silva, E. Big-crypto: Big data. *Blockchain and Cryptocurrency*. 2018. №2. P. 34. <http://doi.org/10.3390/bdcc2040034>
9. Hermstrüwer, Y. Democratic Blockchain design. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*. 20119. № 175(1). Pp. 163–177. <http://doi.org/10.1628/jite-2019-0023>
10. Hileman, G., & Rauchs, M. 2017 global blockchain benchmarking study. 2017. Retrieved from: <https://www.cbdcinsider.com/wp-content/uploads/2021/01/SSRN-id3040224.pdf>.
11. Janssen, M., Weerakkody, V., Ismagilova, E., Sivarajah, U., & Irani, Z. A framework for analysing blockchain technology adoption: Integrating institutional, market and technical factors. *International Journal of Information Management*. 2020. № 50. Pp. 302–309. <http://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2019.08.012>
12. Kannengießner, N., Lins, S., Dehling, T., & Sunyaev, A. Mind the gap: Trade-offs between distributed ledger technology characteristics. 2019. Retrieved from: <http://arxiv.org/abs/1906.00861>
13. Karjalainen, Risto Governance in Decentralised Networks. *SSRN Electronic Journal*. 2020. № 1. Pp. 1–35.

14. Lafourcade, P., & Lombard-Platet, M. About blockchain interoperability. *Information Processing Letters*. 2020. № 161. Pp. 105–126. <http://doi.org/10.1016/j.ipl.2020.105976>
15. Meijer, D., & Ubacht, J. The governance of blockchain systems from an institutional perspective, a matter of trust or control? *ACM International Conference Proceeding Series*. 2018, May 30. Retrieved from: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/3209281.3209321>
16. Nakamoto, S. Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. 2018. Retrieved from: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
17. Ølnes, S., Ubacht, J., & Janssen, M. Blockchain in government: Benefits and implications of distributed ledger technology for information sharing. *Government information quarterly*. 2017. Vol. 34, issue 3. Pp. 355–364. <http://doi.org/10.1016/j.giq.2017.09.007>
18. Reijers, W., Wuisman, I., Mannan, M., de Filippi, P., Wray, C., Rae-Looi, V., Orgad, L. Now the code runs itself: On-chain and off-chain governance of blockchain technologies. *Topoi*. 2018. № 37. Pp. 17–27. <http://doi.org/10.1007/s11245-018-9626-5>.
19. Stephan, Mark., Graham, Marshall., McGinnis, Michael. An Introduction to Polycentricity and Governance. In *Governing Complexity*, edited by Thiel, Andreas., Blomquist, William, A., Garrick, Dustin, E. (pp. 21–44). Cambridge: Cambridge University Press, 2019.
20. Treib, Oliver, Holger, Bähr, & Gerda, Falkner. Modes of Governance: Towards a Conceptual Clarification. *Journal of European Public Policy*. 2007. № 14(1). Pp. 1–20.
21. Wang, S., Ding, W., Li, J., Yuan, Y., Ouyang, L., & Wang, F. Y. Decentralized autonomous organizations: Concept, model, and applications. *IEEE Transactions on Computational Social Systems*. 2016. № 6(5). Pp. 870–878. <http://doi.org/10.1109/TCSS.2019.2938190>
22. Werbach, K. *The blockchain and the new architecture of trust*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 2018.
23. Zachariadis, M., Hileman, G., & Scott, S.v. Governance and control in distributed ledgers: Understanding the challenges facing blockchain technology in financial services. *Information and Organization*. 2019. № 29(2). Pp. 105–117. <http://doi.org/10.1016/j.infoandorg.2019.03.001>

Стаття надійшла до редакції 26.10.2022

Стаття рекомендована до друку 10.11.2022

Viacheslav Dziundziuk, Doctor of Science in Public Administration, Professor,
Head of Public Policy Chair, Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration»,
V. N. Karazin Kharkiv National University, Maidan Svobody 4, Kharkiv, 61022, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0622-2600> e-mail: vbdzun@gmail.com

Boris Dziundziuk, Candidate of Science in Public Administration,
Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration»,
V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-9066-2849> e-mail: zhandarmvssofen@gmail.com

IMPLEMENTATION OF MANAGEMENT DECISIONS FOR THE IMPLEMENTATION OF BLOCKCHAIN TECHNOLOGIES IN PUBLIC AUTHORITIES

Abstract. In recent years, there has been growing interest in blockchain-based operating systems from computer science, economics, and law, but the literature is still in its infancy. The public sector is becoming an area of application for blockchain technology, with governments

and others having published more than 200 examples of its use worldwide. However, despite the growing interest, actual implementation of blockchain-based technologies and systems in public administration remains limited. Previous studies have highlighted a number of challenges associated with its implementation, including inadequate regulation, security and privacy issues, lack of interoperable infrastructure, inefficient and energy-intensive transactions, the need for changes in administrative processes, and ultimately, the lack of effective governance models. The purpose of this paper is to identify what management decisions need to be made for the development of blockchain technologies and systems in public authorities and how different contextual factors in public sector affect the available options for blockchain governance.

The literature review showed that managerial decisions regarding the use of blockchain in public institutions need to be defined at different levels. At the same time, all these levels are not independent levels of blockchain management, but interrelated ones. It was defined, that blockchain governance in public authorities includes different solutions related to decision mechanisms, incentive mechanisms, consensus building mechanisms, organization, accountability, and management control.

Several important conclusions were drawn for system developers and decision makers interested in applying blockchain solutions in public administration. First, politicians and system developers need to consider the interrelationships between levels of public administration and assess the impact of decisions at one level on other levels of public administration. Second, the state current frameworks in a particular sector (e.g., health, security, education, etc.) may influence the choice of a particular blockchain-based governance option. Third, the implementation of blockchain-based systems and technologies in public administration depends on the level of public trust in government. Therefore, further research is needed to clarify the relationship between trust in public institutions and the political choice to build a blockchain-based governance structure.

Keywords: *public administration, public authorities, blockchain, blockchain technologies, public sector, management decisions.*

In cites: Dziundziuk V. B., Dziundziuk B. V. (2022). Implementation of Management Decisions for the Implementation of Blockchain Technologies in Public Government Bodies. *Theory and Practice of Public Administration*, 1 (74), pp. 7–21. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-01> [in Ukrainian].

REFERENCES

1. Atzori, M. (2017). Blockchain technology and decentralized governance: Is the state still necessary? *Journal of Governance and Regulation*, 6(1), 45–62.
2. Beck, R., Müller-Bloch, C., & King, J. L. (2018). Governance in the blockchain economy: A framework and research agenda. *Journal of the Association for Information Systems*, 19(10), 1020–1034.
3. EdChain. (2018). *POW vs. PoS. A Comparison of Two Blockchain Consensus Algorithms*. London: Sage.
4. de Filippi, P., Mannan, M., & Reijers, W. (2020). Blockchain as a confidence machine: The problem of trust & challenges of governance. *Technology in Society*, 62, 101–128.
5. de Filippi, P., & Wright, A. (2018). *Blockchain and the law: The rule of code*. Harvard: Harvard University Press.
6. Finck, M. (2018). *Blockchain regulation and governance in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

7. Governatori, G., Idelberger, F., Milosevic, Z., Riveret, R., Sartor, G., & Xu, X. (2018). On legal contracts, imperative and declarative smart contracts, and blockchain systems. *Artificial Intelligence and Law*, 26(4), 377–409.
8. Hassani, H., Huang, X., & Silva, E. (2018). Big-crypto: Big data. *Blockchain and Cryptocurrency*, 2, 34.
9. Hermstrüver, Y. (2019). Democratic Blockchain design. *Journal of Institutional and Theoretical Economics*, 175(1), 163–177.
10. Hileman, G., & Rauchs, M. (2017). *2017 global blockchain benchmarking study*. Retrieved from: <https://www.cbdcinsider.com/wp-content/uploads/2021/01/SSRN-id3040224.pdf>
11. Janssen, M., Weerakkody, V., Ismagilova, E., Sivarajah, U., & Irani, Z. (2020). A framework for analysing blockchain technology adoption: Integrating institutional, market and technical factors. *International Journal of Information Management*, 50, 302–309.
12. Kannengießner, N., Lins, S., Dehling, T., & Sunyaev, A. (2019). Mind the gap: Trade-offs between distributed ledger technology characteristics. Retrieved from: <http://arxiv.org/abs/1906.00861>
13. Karjalainen, Risto (2020). Governance in Decentralised Networks. *SSRN Electronic Journal*, 1, 1–35.
14. Lafourcade, P., & Lombard-Platet, M. (2020). About blockchain interoperability. *Information Processing Letters*, 161, 105–126.
15. Meijer, D., & Ubacht, J. (2018, May 30). The governance of blockchain systems from an institutional perspective, a matter of trust or control? *ACM International Conference Proceeding Series*. Retrieved from: <https://dl.acm.org/doi/10.1145/3209281.3209321>
16. Nakamoto, S. (2008). Bitcoin: A peer-to-peer electronic cash system. Retrieved from: <https://bitcoin.org/bitcoin.pdf>
17. Ølnes, S., Ubacht, J., & Janssen, M. (2017). Blockchain in government: Benefits and implications of distributed ledger technology for information sharing. *Government information quarterly*, Vol. 34, issue 3, pp. 355–364.
18. Reijers, W., Wuisman, I., Mannan, M., de Filippi, P., Wray, C., Rae-Looi, V., Orgad, L. (2018). Now the code runs itself: On-chain and off-chain governance of blockchain technologies. *Topoi*, 37, 17–27.
19. Stephan, Mark., Graham, Marshall., Michael, McGinnis., 2019. An Introduction to Polycentricity and Governance. In *Governing Complexity*, edited by Thiel, Andreas., Blomquist, William, A., Garrick, Dustin, E. (pp. 21–44). Cambridge: Cambridge University Press.
20. Treib, Oliver, Holger, Bähr, & Gerda, Falkner (2007). Modes of Governance: Towards a Conceptual Clarification. *Journal of European Public Policy*, 14(1), 1–20.
21. Wang, S., Ding, W., Li, J., Yuan, Y., Ouyang, L., & Wang, F. Y. (2019). Decentralized autonomous organizations: Concept, model, and applications. *IEEE Transactions on Computational Social Systems*, 6(5), 870–878.
22. Werbach, K. (2018). *The blockchain and the new architecture of trust*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
23. Zachariadis, M., Hileman, G., & Scott, S.v. (2019). Governance and control in distributed ledgers: Understanding the challenges facing blockchain technology in financial services. *Information and Organization*, 29(2), 105–117.

The article was received by the editors 26.11.2022

The article is recommended for printing 10.11.2022

DOI: <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-02>
УДК 35.316

Лахижа Микола Іванович

доктор наук з державного управління, професор,
Академія праці, соціальних відносин та туризму,
вул. Кільцева дорога, 3-А, Київ, 03187, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8676-4578>
e-mail: Lachisha@ukr.net

Качан Яна Віталіївна

кандидат наук з державного управління, доцент,
Академія праці, соціальних відносин та туризму,
вул. Кільцева дорога, 3-А, Київ, 03187, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-4078-7747>
e-mail: yana.melnik82@gmail.com

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИКА

Анотація: Ця стаття є першою із запланованих авторами публікацій результатів дослідження правового, організаційного та інформаційного забезпечення ефективного функціонування публічного управління в Україні в умовах воєнного стану. Авторами з метою виявлення та узагальнення характерних особливостей трансформації публічної адміністрації в умовах воєнного стану здійснено аналіз нормативно-правових актів, результатів соціологічних досліджень, матеріалів сайтів органів влади України. Проведено також тематичний огляд наукових публікацій.

Червоною ниткою у статті проводиться думка про необхідність поєднання забезпечення адекватності публічного управління умовам воєнного стану та збереження демократії з метою максимальної реалізації прав та свобод громадян та їхньої активної участі в протидії ворогу. Стверджується, що правове забезпечення публічного управління в умовах воєнного стану спирається на низку нормативно-правових актів, прийнятих до початку війни.

Розкрито завдання та напрями нормативно-правового забезпечення трансформації публічного управління.

Ключові слова: Україна, воєнний стан, публічне управління, правове забезпечення, теорія та практика.

Як цитувати: Лахижа М. І., Качан Я. В. Правове забезпечення публічного управління в Україні в умовах воєнного стану: теоретичні аспекти та практика. *Теорія та практика державного управління*. 2022. Вип. 1 (74). С. 22 – 31. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-02>

Постановка проблеми. Воєнний стан в Україні уведено Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки та оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1]. Згідно з українським законодавством, воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. «На період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини та громадянина, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасове обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану» [1].

Військовому командуванню, органам виконавчої влади та органами місцевого самоврядування доручено запроваджувати та здійснювати передбачені Законом України «Про правовий режим воєнного стану» заходи й повноваження, необхідні для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави. Таким чином всі зусилля держави та суспільства спрямовано на організацію опору ворогові.

Поняття «публічне управління» розуміється українськими вченими як цілеспрямований вплив державного управління, місцевого самоврядування та громадських інституцій, які беруть участь в управлінських процесах. Цей термін активно використовується українськими вченими (Н. Гончарук, М. Лахижа, В. Мартиненко, Н. Нижник, І. Сурай, Ю. Шаров та інші) з початку XXI століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні дискусія про можливість та необхідність уведення воєнного стану точилася давно під впливом агресивних дій Російської Федерації. Ця дискусія велася не лише політиками, а й вченими – представниками різних галузей науки.

Одним із предметів дискусії було правове забезпечення трансформації публічного управління в Україні в умовах воєнного стану. Увага до цього питання загострилася в умовах воєнного стану. Було проведено низку науково-практичних конференцій, тематика яких була скоригована з урахуванням нових проблем. Так, у квітні, у Львові відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Публічне управління та адміністрування в умовах війни та в повоєнний період в Україні». У травні в Тернополі проведено Всеукраїнську науково-практичну конференцію «Актуальні проблеми менеджменту та публічного

управління в умовах війни та післявоєнної відбудови України». У червні в Києві пройшла Міжнародна науково-практична конференція «Глобалізаційні виклики: урядування майбутнього». В рамках конференції пройшли дебати в режимі круглих столів. Обговорювалися такі питання: Глобальні виклики національній безпеці в умовах децентралізації системи публічного управління та адміністрування; Цифрова держава як новий тренд сучасності; Парламентаризм і політико-управлінська еліта: сучасні виклики та перспективи тощо.

Мета статті полягає у вясненні суті трансформації публічного управління в умовах воєнного стану та рівня важливості і напрямів його правового забезпечення.

Методологія дослідження передбачає комплексний системний підхід, як невіддільна частина діалектичного методу. Автори намагалися поєднати структурний аналіз з конкретно-історичним і компаративістським підходом.

Для підготовки статті використано нормативно-правові акти України, матеріали сайтів органів влади, публікації у вітчизняних та закордонних ЗМІ, матеріали соціологічних досліджень, а також власні спостереження авторів, пов'язані з діяльністю органів державної влади.

Виклад основного матеріалу

Осмислюючи зміни системи публічного управління в Україні в умовах воєнного стану, доцільно провести аналіз процесу посткомуністичної трансформації, яка має значні відмінності в країнах Європи, що особливо помітно порівнюючи колишні республіки Радянського Союзу та держави Центральної Європи. Цей аналіз свідчить, що для пострадянських країн одним із гальмівних факторів була імперська позиція Росії, яка різко посилилася у XXI столітті. Помітним фактором була і примиренська позиція великих західних держав, які не хотіли порушувати статус-кво через сировинну залежність від Росії та побоювання її військової потуги. Така позиція, наприклад, яскраво проявилася у відмові входження України до НАТО (2008 рік), нерішучій реакції на захоплення Росією українського Криму та розпалювання війни на Донбасі з 2014 року.

У багатьох публікаціях українських вчених в період 2014-2022 років звучала думка, що умови перманентної війни з агресором ставлять перед українською державою завдання пошуку такої моделі виживання, яка б поєднувала в собі пріоритети національної безпеки з демократичними принципами та свободами громадян. Приклади такого поєднання шукали серед сучасних країн, згадуючи досвід Ізраїлю. Вченими зроблено висновок, що віддаючи шану допомозі західних партнерів, українці мають розраховувати на самих себе в пошуку нової моделі держави, яка б відповідала не лише актуальним викликам у питаннях безпеки, але й принципам демократії [2].

В умовах воєнного стану перед суспільством і державою гостро стоїть завдання життєзабезпечення. Росія підступно намагається добити українську економіку, руйнує інфраструктуру, знищує житлові будівлі. Тому, як наголошують українські політики, «Зараз варто робити все можливе, аби наша держава зберегла свій потенціал і максимально рятувала економіку, переходила у новий формат роботи й трансформувалася. Сьогодні це має бути головною метою для всіх державних інституцій» [3].

Поєднання завдань забезпечення оборони країни та розбудови демократії стало важливим завданням для авторів нових правових актів. Так, секретар Ради національної безпеки та оборони України Олексій Данілов, виступаючи на пленарній сесії «Координація в умовах сучасних безпекових викликів» у рамках конференції керівників закордонних дипломатичних установ України «Дипломатія 30. Стратегія сильної держави» у грудні 2021 року заявив, що розбудова демократії – непростий процес, який ускладнюється в умовах війни, а передбачувана російська агресія не обмежується лише військовим виміром. «Головна ціль для них – це внутрішня дестабілізація нашої країни» [4]

Інтенсивну розбудову власної системи оборони Україна розпочала після захоплення Росією Криму, стимулюванні сепаратистів на Донбасі та погроз захопити незахищені території Сходу (від Харкова) та Півдня країни. Спочатку зусилля концентрувалися на відновленні боєздатності військ, що потребувало не лише організаційних та технологічних дій, а й внесення змін до нормативного забезпечення (уточнення ролі силових структур, покращення мобілізаційних можливостей та соціального захисту військових тощо).

У грудні 2014 року Верховна Рада України внесла зміни до закону про Раду національної безпеки і оборони, посиливши її вплив на прийняття рішень у ситуаціях, що загрожують національній безпеці. У 2015 році ухвалено зміни до концептуальних нормативно-правових актів стратегічного рівня – Стратегії національної безпеки України та Воєнної доктрини України. Нова Стратегія національної безпеки України та військова доктрина не просто змінили, а навіть замінили на протилежні попередні підходи та принципи. Нові пріоритети зорієнтовані на співпрацю з Європейським Союзом та НАТО, визначивши Росію як джерело загроз і агресії. Основними цілями цієї Стратегії є: мінімізація загроз державному суверенітету та створення умов для відновлення територіальної цілісності України у межах міжнародно визнаного державного кордону України, гарантування мирного майбутнього України як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, утвердження прав і свобод людини й громадянина, забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, забезпечення інтеграції України до Європейського Союзу та формування умов для вступу в НАТО.

Основними напрямками державної політики національної безпеки визначено: відновлення територіальної цілісності України; створення ефективного сектору безпеки й оборони; підвищення обороноздатності держави, реформування та розвиток розвідувальних, контррозвідувальних і правоохоронних органів; реформування системи державного управління, нова якість антикорупційної політики; інтеграція в Європейський Союз; особливе партнерство з НАТО; забезпечення національної безпеки у зовнішньополітичній сфері; забезпечення економічної безпеки; забезпечення інформаційної безпеки; забезпечення кібербезпеки й безпеки інформаційних ресурсів; забезпечення екологічної безпеки [5]

У новій воєнній доктрині відверто проголошено Росію противником, відзначено ймовірність широкомасштабного використання нею військової сили проти України. Для протидії такому вторгненню передбачено забезпечення фі-

нансування оборони не нижче 3% ВВП, пріоритетною названо закупівлю нових зразків озброєнь, професіоналізацію армії тощо.

У лютому 2015 року прийнято Закон України «Про військово-цивільні адміністрації», які передбачалося створювати у звільнених територіях Донецької та Луганської областей для забезпечення життєдіяльності територіальних громад в період до наступних виборів.

У травні 2015 року прийнято Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [6], який визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб. Закон, зміни до якого вносилися регулярно (2015 р. – 1 раз; 2016 р. – 1 раз; 2018 р. – 2 рази; 2020 р. – 1 раз; 2021 р. – 2 рази; 2022 р. – 11 раз станом на кінець вересня), став головним документом, який регламентує особливості правових засад діяльності органів влади у воєнний час. Зміни до закону стосувалися широкого кола питань, зокрема: особливостей державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях, електронних комунікацій, основ національного спротиву, критичної інфраструктури, державних гарантій, відповідальності за порушення законодавства, соціальних послуг, цивільного захисту, функціонування державної служби та місцевого самоврядування тощо.

Стратегічне значення має Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», радикальність якого підтверджує прагнення тодішньої української влади чітко визначити та задекларувати орієнтири [7].

Аналіз правового забезпечення публічного управління в Україні в умовах воєнного стану дозволяє зробити висновок, що воно проводиться на основі Конституції України, згідно з європейськими принципами й стандартами та з максимальним збереженням основних свобод і прав громадян.

На цьому наголошується й у схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р Стратегії реформування державного управління України на 2022-2025 роки: «Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейською Спільнотою з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію), ця Стратегія ґрунтується на спільних цінностях, а саме: дотриманні демократичних принципів, верховенстві права, належному врядуванні. У статті 3 Угоди про асоціацію належне врядування визначається як один з основних принципів для посилення відносин між сторонами. Україна продовжуватиме політичні, соціально-економічні, законодавчі та інституційні реформи, необхідні для ефективної реалізації Угоди про асоціацію» [8]. Метою цієї Стратегії проголошено побудову в Україні спроможної сервісної та цифрової держави, яка забезпечує захист інтересів громадян на основі європейських стандартів та досвіду.

Україна постійно наголошувала на своїй європейській ідентичності, вказуючи, що з європейськими народами нас єднають насамперед найважливіші для українців речі: цінність життя та демократія. «Війна в Україні – це війна в цілому за цінності: життя, демократію, свободу. Тож це війна в усьому світі», – зазначив Президент України Володимир Зеленський в інтерв'ю CNN та Reuters 1.03.2022 року [9].

Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 12 травня 2015 року та Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України. Відповідно Указу Президента, у зв'язку із введенням воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану можуть обмежуватися окремі конституційні права і свободи людини і громадянина, зокрема право на вільне пересування, таємницю листування, телефонних розмов, недоторканість житла, свободу думки і слова, заборону на втручання в особисте життя, виборчі права. В жодному разі в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції України.

Прикладом такого підходу, що поєднує максимальне забезпечення прав громадян з вимушеними обмеженнями частини з них, може бути регламентація діяльності органів влади. Так, Закони України «Про військово-цивільні адміністрації» (2015 р. зі змінами) [10] та «Про правовий режим воєнного стану» (2015 р. зі змінами) [11] регламентують організацію діяльності військових адміністрацій, як тимчасових державних органів, які утворюються Президентом на територіях, де впроваджується воєнний стан, з метою забезпечення додержання вимог Конституції та законів України.

Водночас варто зазначити складність такого поєднання та політичну боротьбу, яка була особливо помітною після 2014 року. Невдалі спроби того часу внесення радикальних змін до Законів України «Про основи національної безпеки України» та «Про організацію оборонного планування» свідчили про гальмування окремими політичними силами реформ публічного управління, що здійснювалися з метою переходу від пострадянських до європейських управлінських норм і процедур. Значні дискусії тривали й щодо необхідності введення воєнного стану. Навіть напередодні російського вторгнення Верховна Рада обмежилася затвердженням Указу Президента України «Про введення надзвичайного стану в окремих регіонах України».

З 1 січня 2022 року повністю уведено в дію норми Закону України «Про основи національного спротиву», що значно посилило спроможність української держави чинити опір агресору. Цей Закон визначив правові та організаційні засади національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання і повноваження сил безпеки та сил оборони та інших визначених цим Законом суб'єктів з питань підготовки і ведення національного спротиву. Метою національного спротиву є підвищення обороноздатності держави, надання оборони Україні всебічного характеру, сприяння забезпеченню готовності громадян України до національного спротиву [12].

Проведений нами аналіз дозволяє зробити висновок, що готовність української влади та суспільства до опору агресору визначається наслідками цілеспрямованої роботи протягом тривалого періоду 2014-2022 року. За цей час Україна уклала договір про Асоціацію з Європейським Союзом, прийняла низку необхідних нормативно-правових актів, активно проводила інформаційну підготовку до можливої війни.

Варто згадати й Постанову Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 165 «Деякі питання реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб», якою зупинено строки надання адміністративних послуг суб'єктами їх надання та видачу дозвільними органами документів дозвільного характеру на час воєнного стану в Україні. Таким чином було враховано реалії воєнного часу [13].

В умовах війни зросли вимоги до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування. Проте на розв'язання питань налагодження ефективної управлінської системи й забезпечення громадян послугами впливають як воєнні загрози, так і ситуація з кадрами. Їхній регламентації було присвячено Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану» від 12 травня 2022 року № 2259-IX. Головні зміни спрямовані на термінове забезпечення їхньої мобільності та функціональності, при чому довелося поступитися вимогами щодо запобігання корупції. Зокрема, встановлено, що «у період дії воєнного стану особи призначаються на посади державної служби, посади в органах місцевого самоврядування, посади керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки, комунальних підприємств, установ, організацій керівником державної служби або суб'єктом призначення, сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної у місті, обласної ради, начальником відповідної військової адміністрації без конкурсного відбору, обов'язковість якого передбачена законом, на підставі поданої заяви, заповненої особової картки встановленого зразка та документів, що підтверджують наявність у таких осіб громадянства України, освіти та досвіду роботи згідно з вимогами законодавства, встановленими щодо відповідних посад» [14].

Висновки

Проведений нами аналіз дозволяє зробити висновок, що готовність української влади та суспільства до опору агресору визначається наслідками цілеспрямованої роботи протягом тривалого періоду 2014-2022 року. За цей час Україна уклала договір про Асоціацію з Європейським Союзом, прийняла низку необхідних нормативно-правових актів, активно проводила інформаційну підготовку до можливої війни.

Суттєве значення для розвитку країни мали результативні реформи газового сектору, банківської системи, державних закупівель, бізнес-середовища, патрульної поліції та децентралізацію, як дозволили створити передумови для європейського розвитку країни. Повільними названо боротьбу з корупцією, реформу судової системи, земельну реформу, приватизацію та реформування

державних підприємств, а також реформу державної служби. Ці напрями реформ обґрунтовано піддавалися критиці, як всередині країни, так і нашими західними партнерами. Українська влада усвідомлює велике значення діалогу із суспільством та важливість залучення інституцій громадянського суспільства і громадян до протидії ворогу.

В умовах війни та введення воєнного стану відбулася передбачувана централізація влади в руках Президента та Ради Безпеки та Оборони. Створення військових адміністрацій дозволило оперативно розв'язувати проблеми. Водночас зросла роль громадянського суспільства, яке впливає на владу, активізуючи її зусилля для опору.

Важливо відзначити, що у нормативних документах регламентовано, що уведені обмеження прав та свобод громадян і спрощення функціонування державного апарату будуть чинними лише в період воєнного стану.

Продовжується також робота по поглибленню європейських та євроатлантичних перспектив України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

2. Демократія в умовах війни: досвід Ізраїлю для України. Аналітичний центр «Обсерваторія демократії». URL: <https://od.org.ua/demokratiya-v-umovah-viyni-dosvid-izraily/>

3. Разумков Д. Україна сьогодні: як стабілізувати життя в умовах війни. Українська правда. 24.05.2022. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/628c603c53e85/>

4. О. Данілов: Розбудовувати демократію непросто, в умовах війни – це ще складніше. Рада національної безпеки і оборони України. 22.12.202. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/5196.html>

5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України». Указ Президента України від 26 травня 2015 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070>

6. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12 травня 2015 року N 389-VIII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T150389?an=164&ed=2022_01_27

7. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору). Закон України від 7 лютого 2019 року № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> № 2680-VIII

8. Деякі питання реформування державного управління України. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 липня 2021 р. № 831-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text>

9. Україна воює за цінності свободи й демократії, тому розраховує на підтримку цивілізованого світу – Президент. Президент України. Офіційне представництво. 1 березня 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-voyuue-za-cinnosti-svobodi-j-demokratiyi-tomu-rozra-73273?sv>

10. Про військово-цивільні адміністрації. Закон України 3 лютого 2015 року № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>

11. Про правовий режим воєнного стану. Закон України 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

12. Про основи національного спротиву. Закон України 16 липня 2021 року № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>

13. Деякі питання реалізації прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 165 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/165-2022-%D0%BF/ed20220309#Text>

14. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану. Закон України від 12 травня 2022 року № 2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>

Стаття надійшла до редакції 24.10.2022

Стаття рекомендована до друку 10.11.2022

Mykola Lakhyzha, Doctor of Public Administration,
Academy of Labour, Social Relations and Tourism, Kiltseva road, 3-A, Kyiv, 03187, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8676-4578> e-mail: Lachisha@ukr.net

Yana Kachan, Ph.D. in Public Administration,
Academy of Labour, Social Relations and Tourism, Kiltseva road, 3-A, Kyiv, 03187, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-4078-7747> e-mail: yana.melnik82@gmail.com

LEGAL SECURITY OF PUBLIC ADMINISTRATION IN UKRAINE DURING THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE: THEORETICAL ASPECTS AND PRACTICE

Abstract. This article is the first and planned publication by the authors of the results of the study of legal, organizational and informational support for the effective functioning of public administration in Ukraine under martial law. In order to identify and generalize the characteristic features of the transformation of public administration under martial law, the authors analyzed normative legal acts, the results of sociological research, and materials from the websites of Ukrainian authorities. A thematic review of scientific publications was also conducted.

The red thread in the article is the idea of the need to combine ensuring the adequacy of public administration to the conditions of martial law and preserving democracy with the aim of maximally realizing the rights and freedoms of citizens and their active participation in countering the enemy. It is argued that the legal provision of public administration in the conditions of martial law is based on a number of normative legal acts adopted before the beginning of the war.

The tasks and directions of regulatory and legal support for the transformation of public administration are revealed.

Keywords: *Ukraine, martial law, public administration, legal support, theory and practice.*

In cites: Lakhyzha M. I., Kachan Ya. V. (2022). Legal Security of Public Administration in Ukraine during the Conditions of Martial State: Theoretical Aspects and Practice. *Theory and Practice of Public Administration*, 1 (74), pp. 22–31. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-02> [in Ukrainian].

REFERENCES

1. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 liutoho 2022 roku № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> [in Ukrainian]
2. Demokratiia v umovakh viiny: dosvid Izrailiu dlia Ukrainy. Analitychnyi tsentr «Observatoriia demokratii». URL: <https://od.org.ua/demokratiya-v-umovah-viyni-dosvid-izrailiy/> [in Ukrainian]
3. Razumkov D. Ukraina sohodni: yak stabilizuvaty zhyttia v umovakh viiny. Ukrainska pravda. 24.05.2022. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/razumkov/628c603c53e85/> [in Ukrainian]
4. O. Danilov: Rozbudovuvaty demokratiu neprosto, v umovakh viiny – tse shche skladnishe. Rada natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy. 22.12.202. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/5196.html> [in Ukrainian]
5. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 6 travnia 2015 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 26 travnia 2015 roku. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2872015-19070> [in Ukrainian]
6. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu. Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2015 roku N 389-VIII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/T150389?an=164&ed=2022_01_27 [in Ukrainian]
7. Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo stratehichnoho kursu derzhavy na nabuttia povnopravnogo chlenstva Ukrainy v Yevropeiskomu Soiuzi ta v Orhanizatsii Pivnichnoatlantynchoho dohovoru). Zakon Ukrainy vid 7 liutoho 2019 roku № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> № 2680-VIII [in Ukrainian]
8. Deiaki pytannia reformuvannia derzhavnogo upravlinnia Ukrainy. Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 lypnia 2021 r. № 831-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/831-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian]
9. Ukraina voiue za tsinnosti svobody y demokratii, tomu rozrakhovuie na pidtrymku tsyvilizovanoho svitu – Prezydent. Prezydent Ukrainy . Ofitsiine predstavnytstvo. 1 bereznia 2022 roku. URL: <https://www.president.gov.ua/news/ukrayina-voyuye-za-cinnosti-svobodi-j-demokratiyi-tomu-rozra-73273?sv> [in Ukrainian]
10. Pro viiskovo-tsyvilni administratsii. Zakon Ukrainy 3 liutoho 2015 roku № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text> [in Ukrainian]
11. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu. Zakon Ukrainy 12 travnia 2015 roku № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian]
12. Pro osnovy natsionalnoho sprotyvu. Zakon Ukrainy 16 lypnia 2021 roku № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> [in Ukrainian]
13. Deiaki pytannia realizatsii prav, svobod i zakonnykh interesiv fizychnykh ta yurydychnykh osib. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 liutoho 2022 r. № 165 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/165-2022-%D0%BF/ed20220309#Text> [in Ukrainian]
14. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo funktsionuvannia derzhavnoi sluzhby ta mistsevoho samovriaduvannia u period dii voiennoho stanu. Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2022 roku № 2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text> [in Ukrainian]

The article was received by the editors 24.10.2022

The article is recommended for printing 10.11.2022

Розділ 2

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСІВ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

DOI: <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-03>
УДК 331.5.024

Бабаєв Валерій Юрійович

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент закладу вищої освіти кафедри економічної політики та менеджменту
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8652-2974>
e-mail: babaevV@ukr.net

Бабаєва Ірина Олексіївна

аспірантка кафедри управління персоналом та підприємництва
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7245-9297>
e-mail: Imeneg98@ukr.net

ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ЗАЙНЯТІСТЮ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. Об'єднані територіальні громади утворилися шляхом добровільного об'єднання суміжних територіальних громад сіл, селищ, міст.

На можливості розвитку сільських територій значно впливають наявність, умови праці і рівень та якість життя населення сільських громад. Проблемними питаннями є зростання безробіття, демографічна криза, інтенсивний вплив молоді із села та ін.

Першочерговим питанням для антикризового публічного управління в сільській місцевості (на рівні сільської територіальної громади та сільських районів) є забезпечення зайнятості та самозайнятості населення, підвищення рівня трудових доходів сільського населення.

Низька місткість ринку праці у сільських територіальних громадах обумовлює необхідність пошуку населенням роботи не за місцем проживання та у зв'язку з цим наявність значних фінансових витрат.

Запровадження нових видів діяльності і напрямів зайнятості для мешканців сільської громади має відповідати потребам ринку та бути економічно доцільними, бо інакше заходи публічної політики щодо підтримки таких видів зайнятості будуть мати короткостроковий характер та незначні результати.

Інструментами публічної політики зайнятості населення є: виплати по безробіттю, страхування населення від втрати роботи; допомога у професійній підготовці та перепідготовці кадрів, проведення курсів підвищення кваліфікації, організація та регулювання бірж праці, служб зайнятості населення; регулювання рівня заробітної плати, унормування звільнення працівників; субсидування та пільги з податкового обліку для підприємців, щодо створення нових та збереження старих робочих місць.

Публічне управління зайнятстю на рівні територіальної громади має спрямовуватися на забезпечення можливості ефективної економічної діяльності мешканців громади. При цьому вони мають отримувати достатнє фінансове забезпечення для мотивації трудової діяльності. Це потребує: створення за участю територіальних громад заготівельних пунктів з широким асортиментом продуктів; об'єднання їх у заготівельну мережу; активної співпраці з органами публічного управління; мережі заготівельних пунктів до міжнародних ланцюгів поставок; забезпечення доступу їм до закордонних продовольчих ринків.

Ключові слова: публічне управління зайнятстю, сільська територіальна громада, децентралізація, несільськогосподарські види зайнятості, заходи забезпечення зайнятості.

Як цитувати: Бабаєв В. Ю., Бабаєва І. О. Публічне управління зайнятстю на рівні територіальних громад в контексті забезпечення розвитку сільських територій. *Теорія та практика державного управління*. 2022. Вип. 1 (74). С. 32–49. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-03>

Постановка проблеми у загальному вигляді. Перебіг процесів децентралізації актуалізував питання оптимізації меж і чисельності населення сільських населених пунктів, концентрації можливостей в селах (селищах, та/або малих містах) – адміністративних центрах об'єднаних територіальних громад, що на фоні укрупнення адміністративних районів і появи значних транспортних проблем для периферійних населених пунктів значно загострив питання міграції та забезпечення зайнятості сільського населення. Новостворені сільські громади найближчим часом мають знайти ефективні форми, методи та інструменти публічного управління зайнятстю на їх території, синхронізувати їх з можливостями Державної служби зайнятості України та забезпечити демографічний розвиток і майбутнє процвітання мешканців громади.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Створення підґрунтя реформування адміністративно-територіального устрою, формування моделей і механізмів децентралізації, оцінка результатів об'єднання територіальних громад та інші проблемні питання у цій царині висвітлювали в своїх працях такі вчені, як: Бородіна О.А., Бурик З.М., Верховод І.С., Кравців В.С., Колесник Т.В., Леушина О.А., Рябоконт В.П., Самборська О.Ю., Сторонянська І.З. та ін.

Питання забезпечення зайнятості сільського населення, обґрунтування нових видів діяльності на селі, обґрунтування інструментів державної політики підтримки зайнятості, ефективності публічного управління у сфері зайнятості та ін. у своїх

працях висвітлювали такі вчені та дослідники, як: Васильченко В.С., Войтович Р.В., Вітвіцький В.В., Гоголь Т.В., Грішнова О.А., Дубич К.В., Краєвська Г.О., Крисанов Д.Ф., Лібанова Е.М., Малік М.Й., Мамчур В.А., Нагернюк, А.А., Нартюк О.В., Непочатенко О.О., Патица Н.І., Півторак Д.В., Юрчишин В.В., Якуба К.І. та ін.

Дотепер залишаються актуальними питання визначення актуальних напрямів розвитку економічної діяльності серед мешканців сільських населених пунктів, що будуть відповідати світовим і регіональним процесам економічного розвитку і дозволятимуть брати участь у ланцюгах поставок на національному і міжнародному рівнях. Також потребують обґрунтування інструменти публічного управління зайнятістю сільського населення, які будуть спроможні створити осередки сільської трудової активності в контексті світових процесів технологічного розвитку та сучасного поділу праці.

Метою статті є наукове дослідження питання формування дієвих інструментів публічного управління зайнятістю на рівні сільських територіальних громад на сучасному етапі реформи децентралізації.

Основні результати дослідження. У дослідженнях вітчизняних науковців багато уваги приділяється питанням визначення сутності та змісту поняття «територіальна громада», зокрема, науковець В. П. Рябоконт підкреслює, що територіальна громада є організованою спільнотою громадян, що усвідомлюють свої права та інтереси і здатні вирішувати питання розвитку та управління економікою території, соціальною і культурною сферами життєдіяльності громади та реалізувати власну стратегію розвитку [1, с. 9].

Інші науковці у ґрунтовному дослідженні [2] ідентифікують територіальну громаду як цілісне утворення, що характеризується єдністю соціального середовища, суб'єкта місцевого самоврядування та базової ланки адміністративно-територіального устрою країни.

У цьому контексті, територіальна громада розглядається у трьох вимірах: як соціальна спільнота, як суб'єкт місцевого самоврядування та як базова ланка адміністративно-територіального устрою [2]. Перший вимір відбиває здатність громади створювати та підтримувати суспільне життя в межах визначеної території, керуючись при цьому економічними, політичними, соціокультурними, екологічними та іншими спільними інтересами мешканців території. Другий вимір характеризує територіальну громаду як місцевий орган впливу, що спроможний реалізовувати процес управління в умовах взаємодії з зовнішнім середовищем та відповідальний за підтримання і забезпечення рівня та якості життя членів громади. Третій вимір характеризує системність та володіння певним ресурсним потенціалом, що забезпечує територіальній громаді конкурентні переваги та створює можливості для розвитку території.

Відповідно до законодавства України, об'єднані територіальні громади утворюються шляхом добровільного об'єднання суміжних територіальних громад сіл, селищ, міст. При цьому, міською територіальною громадою визначено громаду, адміністративним центром якої є місто; селищною територіальною громадою є громада з адміністративним центром у селищі міського типу; сільська територіальна громада має адміністративним центром село [3].

Динаміку процесу формування об'єднаних територіальних громад характеризують такі кількісні дані: станом на 2015 рік в Україні було сформовано 159 об'єднаних територіальних громад (ОТГ); на кінець 2016-го – 366; на кінець 2017-го – 665; а станом на березень 2019-го – вже 884 ОТГ. Вказані ОТГ об'єднали 4110 місцевих рад [6, с. 143]. Станом на 01.10.2021 року було створено 1469 громад (в тому числі 31 територіальна громада на непідконтрольній території в межах Донецької та Луганської областей), з яких 623 сільських, 428 селищних та 369 міських територіальних громад [4].

Враховуючи більші розміри та чисельність населення міських об'єднаних територіальних громад, а також значно вищий економічний і ресурсний потенціал (у тому числі для податкових надходжень), вчені прогнозують подальше поглиблення диференціації можливостей, рівня розвитку та якості життя міських та сільських ОТГ [2, с. 29].

Проблемним питанням при об'єднанні територіальних громад є нерівномірний адміністративно-територіальний поділ, що спричиняє, в тому числі, необхідність диференціації інструментів забезпечення зайнятості на рівні громади. Вчені наголошують, що з 12 тис. сільських, селищних і міських громад 11% мали менше 500 мешканців, у 35,8% – від 500 до 1000 мешканців, у 45,5% – від 1000 до 3000 мешканців. Більше 50% сільських громад могли існувати лише за рахунок дотацій, які становили понад 70%, у 483 територіальних громадах дотації знаходилися на рівні 90%. При цьому сільські громади з достатнім фінансовим і матеріальним забезпеченням не були зацікавлені в об'єднанні з малолюдними та/або економічно слабкими громадами [1, с. 10].

Об'єднання територіальних громад повинно було здійснюватися на принципах забезпечення фінансово-економічної спроможності, достатності ресурсних можливостей та адміністративної керованості об'єднаної громади. Проте практика здійснення реформування показала, що, зазвичай, власники економічно сильних суб'єктів господарювання та інших важливих місцевих об'єктів часто вирішували між собою до якої громади приєднати цю сільську територію, задля можливості власного впливу на посадових осіб та депутатів новоствореного органу місцевого самоврядування [7].

Аналіз сучасного стану та можливих й імовірних напрямів розвитку сільських ОТГ в умовах здійснення реформи децентралізації дозволив О.Ю. Самборській та Т.В. Колесник виділити пріоритетним напрямом розвитку таких ОТГ системне сприяння зростанню доходів громадян з пошуком альтернативних способів підвищення зайнятості населення громади і поліпшенню умов його соціального захисту. Також пріоритетним завданням таких ОТГ має стати організаційно-економічне і практичне сприяння раціональному використанню наявних ресурсів (зокрема земельних ділянок, об'єктів інфраструктури та комунальної власності тощо) [8, с. 102].

Важливим питанням для налагодження функціонування ОТГ є пошук шляхів підвищення рівня їх фінансової спроможності, що є можливим за умови розвитку економіки їх територій, залучення достатнього обсягу інвестицій та підтримки розвитку мікро, малого і середнього бізнесу (зарєстрованого на те-

риторії громади). Це також дозволить територіальній громаді забезпечити зайнятість сільського населення на достатньому рівні. Вчені підкреслюють, що кожна територіальна громада для себе самостійно визначає пріоритети розвитку, проте, має забезпечувати подолання екологічних проблем, сортування, переробку та утилізацію відходів, стимулювання розвитку соціо-еколого-економічних систем, стимулювання розвитку зеленої енергетики [9, с. 87-88].

Поліпшення фінансового забезпечення також забезпечить територіальним громадам можливість розв'язання цілої низки місцевих питань, зокрема, будови території громади, утримання та організацію роботи будинків культури, клубів, бібліотек, стадіонів, спортивних майданчиків, житлово-комунальні послуги, організація пасажирських перевезень на території громади, утримання доріг комунальної власності, громадська безпека, дошкільна, шкільна і поза-шкільна освіта, швидка медична допомога, первинна охорона здоров'я, соціальна допомога, благоустрій території тощо [10, с. 46].

Вчена Л. В. Головка зазначає, що реформа децентралізації сприятиме модернізації сільської інфраструктури, соціальних об'єктів сільських населених пунктів, формуванню нових центрів економічної активності, підвищенню соціальної циркуляції населення за рахунок виникнення нових моделей саморозвитку сільських поселень [12, с. 104-105].

Можливості розвитку сільських територій залежать не лише від адміністративно-територіального устрою, значний вплив мають наявність та умови праці і рівень та якість життя населення сільських громад. Проблемними питаннями досі є зростання безробіття, демографічна криза, інтенсивний відплив молоді із села та ін. [13, с. 15].

Дослідження основних показників ринку праці України дозволило вітчизняним вченим виявити наявність значних загроз, що спричиняють поширення деструктивних явищ у сфері праці та зайнятості, зокрема в контексті значних масштабів неформальної зайнятості, молодіжного безробіття, а також низького рівня оплати праці та зниження реальної заробітної плати, що не забезпечує задоволення першочергових потреб населення та знижує його купівельну спроможність [14, с. 239].

Учені є одностайними в тому, що Україну сьогодні характеризують масова бідність і скорочення чисельності населення, несформованість середнього класу, низький рівень та якість життя [15, с. 81].

Т.В. Гоголь слушно наголошує, що міграції з села до міста все більше втрачають ознаки сезонних або маятникових та набувають характеру незворотних стаціонарних переміщень. Якщо на початку століття в Україні переважало сільське населення – близько 82% всього населення, то сьогодні лише його 30% мешкає в міській місцевості. За останні роки сільське населення України зменшилося на 3962,7 тис. осіб, а з мапи України щотижня зникає одне село [16, с. 208].

В. П. Рябоконь зазначає, що на початку 2019 р. сільська поселенська мережа налічувала 28 376 сільських населених пунктів, в яких проживало 5,6 млн осіб економічно активного населення, в тому числі 5,1 млн зайнятого. Серед зайнятого населення в сільській місцевості 68,9% працювали за наймом, май-

же третина були самозайнятими та 1,3 % становили роботодавці та безоплатно працюючі члени сім'ї [1, с. 7].

Проблемними сьогодні є периферійні поселення (що розташовані більше 10 км від районних центрів) і прилеглі до них території. На початок 2014 року в Україні їх нараховувалося біля 24 тисяч або 87,5 % загальної кількості населених пунктів. Саме в таких населених пунктах найбільш інтенсивно погіршуються кількісні й якісні демографічні характеристики, скорочується трудовий потенціал, зростають процеси безробіття та бідності мешканців, посилюється міграційний вплив сільської молоді у міста і за кордон. Як наслідок ці села трансформуються в малі села, які згодом стають «неперспективними», сільська поселенська мережа з року в рік скорочується, території обезлюднюються і за-непадають [13, с. 4].

Для відновлення демографічного потенціалу у проблемних і таких, що занепадають селах, науковець Л. В. Головка, пропонує створювати ефективні фінансово-кредитні механізми, які забезпечать економічну доступність житла – в першу чергу для молодих спеціалістів і багатодітних сімей. Упровадження програм житлового будівництва в сільських поселеннях сприятиме подоланню тенденції до стрімкого скорочення сільського населення, відродженню будівельної сфери, діяльності об'єктів соціальної інфраструктури і, як наслідок, сталому розвитку територій. Забезпечення сільського населення житлом у селах, віддалених від об'єктів соціальної інфраструктури потребує координації зусиль владних структур і першочергового вирішення транспортних питань та покращення стану доріг як до сільських поселень, так і безпосередньо на їх території [12, с. 97].

На нашу думку, першочерговим питанням для антикризового публічного управління в сільській місцевості (на рівні сільської територіальної громади та сільських районів) є забезпечення зайнятості та самозайнятості населення, підвищення рівня трудових доходів сільського населення.

Сучасні трансформаційні процеси та можливості розвитку сільських територій значною мірою обумовлені кількісними і якісними параметрами зайнятості в їхніх межах або в межах щоденної транспортної доступності, прийнятної для сільських жителів [17, с. 211].

Вчена Г. О. Краєвська акцентує увагу на тому, що низька місткість ринку праці у сільських територіальних громадах обумовлює необхідність пошуку роботи не за місцем проживання та фінансових витрат, пов'язаних з цим: на транспорт, житло, додаткові витрати на харчування. Як наслідок, сільське середовище проживання оцінюється як нездатне забезпечити засобами до існування, що впливає на міграційні та репродуктивні настанови сільського населення. Підсилюються або послаблюються ці тенденції в зв'язку зі ступенем розвиненості транспортної інфраструктури, близькістю до альтернативних ринків праці та вичерпності їх потенціалу. В Україні 54,9 % сільського населення працює за межами сільських населених пунктів, в тому числі 42,9 % працює в містах, селищах міського типу та за кордоном [17, с. 212].

За різними даними за межами України працюють понад 12 млн українців, із них майже 4 млн мають постійну прописку [1, с. 7-8].

Контингентом трудових мігрантів є переважно особи молодого та середнього працездатного віку з високим освітнім рівнем або високою здатністю до навчання, через це щорічно втрачається якість людського потенціалу в сільських громадах [16, с. 219].

Вчені Н. І. Патика, О. В. Нартюк в своєму дослідженні [18] наголошують, що в результаті депопуляційних процесів та інтенсивної міграції сільської молоді (за відсутності якісних робочих місць і розвиненої соціальної інфраструктури), зростає частка населення старшого працездатного віку на сільському ринку праці. Згідно зі статистичними даними, 41% жителів села є особами пенсійного віку, а майже 18% сільських жителів досягли віку 65 років. У свою чергу цей факт засвідчує, що за відсутності працездатної молоді на сільському ринку праці сільське працездатне населення за якістю робочої сили (освітньо-кваліфікаційним рівнем, професійними навичками, станом здоров'я тощо) буде знаходитись у програшному становищі порівняно з міським населенням [18, с. 44].

Статистичні дані показують, що середній вік сільського та міського населення майже не різниться – 40,5 та 40,7 років відповідно, але в сільській місцевості ситуація дуже не однорідна. Якщо у великих селах (понад 1 тис. мешканців) літні люди становлять у середньому 21% від загальної кількості, то в дрібних (менше як 50 осіб) – 38%. Відповідно різниться й рівень смертності: якщо у великих селах кількість померлих перевищує кількість народжених у 1,9 рази, то в дрібних – у 8,3 рази. Таким чином, села, де пенсіонери становлять понад 50% усіх мешканців, дослідники відносять до категорії таких, що занепадають. А там, де їх понад 65%, а також села без дітей – до таких, що вимирають, і таких в Україні більше як 19% [19, с. 108-109].

Вчені слушно наголошують, що причиною трудової міграції є не тільки бажання мігрантів поліпшити своє матеріальне становище, а й можливість створити своїй сім'ї нормальні умови для проживання, навчання з гарантованим соціальним захистом. Зазвичай, із села вибуває економічно активна частина населення, яка має відповідну освіту та професійну підготовку. Українці уже входять в топ-5 тих, хто отримав право на постійне проживання або громадянство в 10-ти із 28 країн ЄС [1, с. 8].

Головним фактором, що мотивує українців до трудової міграції за кордон, є значна різниця між заробітними платами в Україні та інших країнах, а також відсутність прогнозованого майбутнього. За прогнозами науковців, у найближчі 5-10 років трудова міграція перетворюватиметься на еміграцію, коли люди забиратимуть свої сім'ї та залишатимуться за кордоном для постійного проживання. У 2020 р. лише 34% опитаних мігрантів з України замислювалися про придбання нерухомості в Польщі, проте за перші три місяці 2021 р. ситуація кардинально змінилася, і цього разу понад 55,5% опитаних мають намір розглянути це питання [20, с. 82].

Міграція породжує низку проблем для розвитку сільських територіальних громад, основними з яких вчені виділяють такі:

- зниження громадської активності мешканців, зокрема, їхньої участі у вирішенні питань функціонування територіальної громади, стратегічного планування розвитку, реалізації різних проектів (що пояснюється виїздом активних членів громади і переважанням пасивних та незахищених);

- брак кваліфікованих кадрів в апараті управління територіальної громади, що є закономірним наслідком зниження активності місцевих мешканців, значних демографічних втрат;

- нестача власних фінансових ресурсів, що є наслідком «вимивання» людського потенціалу та зниження можливостей його капіталізації [2, с. 321].

За результатами проведених досліджень, вчені Н. І. Патика, О. В. Нартюк акцентують увагу на залежності добробуту домогосподарств від наявності та кількості працюючих осіб у їх складі – чим більше працюючих у домогосподарстві, тим вищий їх добробут. Згідно статистичних даних щодо вивчення соціально-демографічних характеристик домогосподарств виявлено, що 56 % сільських домогосподарств України мають у своєму складі працюючих осіб. Заробітна плата залишається важливою, але не завжди єдиною складовою доходів сільських мешканців. Певна їх частка забезпечує себе за рахунок праці на земельних ділянках для ведення особистого селянського господарства. Зокрема, для вирощування сільськогосподарської продукції лише для власних потреб домогосподарствами використовується 16% земель, а для вирощування сільськогосподарської продукції як для власних потреб, так і на продаж – 9% [18, с. 47].

Науковець О. А. Сікора наголошує, що високі показники безробіття серед молоді сільських територій та низький рівень доходів молодих сімей призводять до зниження показника шлюбності, збільшення частки народження дітей поза шлюбом, що у свою чергу породжує нові соціальні проблеми, які вимагають державної фінансової підтримки аж до повноліття цих дітей [15, с. 83].

У дослідженні [2] вчені надають такі рекомендації щодо розвитку зайнятості для різних категорій об'єднаних територіальних громад:

- для нещодавно створених об'єднаних територіальних громад (які є невеликими) більше орієнтуватись на розвиткові цілі через розроблення стратегічних документів у сфері зайнятості і створення нових робочих місць;

- для об'єднаних територіальних громад сільського типу, з невеликою кількістю населення – налагоджувати систематичну співпрацю з центрами зайнятості як передумови покращення умов зайнятості місцевого населення; активно використовувати зниження ставок місцевих податків та зборів (лише 21,4% об'єднаних територіальних громад використовували цей інструмент, в той час, як міські – 53,8%); активізувати роботу в залученні грантових та донорських ресурсів у межах програм міжнародних організацій і програм транскордонного співробітництва, у тому числі для створення сільськогосподарських кооперативів і фермерських господарств (більшість тих, хто скористалися такими інструментами, створили у своїх об'єднаних територіальних громадах саме такі підприємства);

- для об'єднаних територіальних громад селищного типу – проводити активні заходи з протидії міграційним втратам та зниження донорства людського потенціалу для великих міст;

- для об'єднаних територіальних громад міського типу і з великою чисельністю населення – продовжувати активну політику забезпечення зайнятості, створення нових робочих місць, особливо у промислових видах економічної діяльності [2, с. 331-332].

Важливим завданням територіальних громад є покращення добробуту населення, зростання зайнятості через створення нових робочих місць та реорганізацію виробництва і інфраструктури в громадах. У цьому процесі значною є роль державної служби зайнятості [21, с. 224].

Напрямами роботи Державної служби зайнятості щодо налагодження співпраці з об'єднаними територіальними громадами є:

- стимулювання підприємницької ініціативи мешканців громади і створення нових робочих місць;
- легалізація тіньової зайнятості;
- організація громадських робіт та робіт тимчасового характеру;
- допомога у підборі кадрів у ході реалізації інвестиційних проектів;
- розміщення вакансій і резюме безробітних мешканців об'єднаної територіальної громади на вебресурсах Державної служби зайнятості [2, с. 322].

Вказані та інші заходи підвищення зайнятості мають відповідати стану розвитку та потребам сільської економіки, відповідати тенденціям розвитку виробництва та сфери послуг. Відсутність об'єктивної потреби у працівниках через специфічні умови життєдіяльності та територіальні обмеження не дозволить отримати відчутний довгостроковий ефект від реалізації заходів публічної політики зайнятості.

Г.О. Краєвська слушно зазначає, що основними проблемами зайнятості в сільських поселеннях України є: низька місткість ринку праці, деформалізація зайнятості, низькопродуктивна зайнятість у дрібнотоварному особистому селянському господарстві [17, с. 209].

Важливими причинами, що обумовлюють зменшення рівня зайнятості в сільській місцевості є: сезонність сільськогосподарської праці (що зумовлює сезонні коливання рівнів зайнятості та безробіття сільського населення) та екстенсивний спосіб ведення сільського господарства з високим рівнем освоєння земель (ця тенденція сприяє обмеженню залучення нового земельного ресурсу, а відтак, і обмеженню подальшого залучення праці селян у сільськогосподарське виробництво та потребує розширення сфери зайнятості селян у несільськогосподарській сфері) [18, с. 45]. При цьому, історично склалося, що базовим місцем працевлаштування в сільській місцевості було сільськогосподарське та агропромислове виробництво [23, с. 94].

У цілому, сільська місцевість України має доволі обмежені можливості щодо забезпечення власного населення додатковою, крім сільськогосподарського виробництва, роботою [16, с. 242]. Саме тому, для багатьох сільських мешканців основною сферою прикладання праці і засобом виживання є особисте господарство. Найактивніша частина селян поєднує ведення присадибного господарства із заробітками в інших поселеннях, зокрема містах [10, с. 43].

Вітчизняні науковці О. О. Непочатенко, Д. В. Нагернюк слушно зазначають, що несільськогосподарська зайнятість є важливим джерелом зайнятості на селі та можливістю підвищити доходи і стандарти життя сільського населення. В більшості розвинених країн сільських поселень зайняті переважно поза межами сільського господарства, зокрема, у США лише 8% працюючого сільського

населення зайняте у сільському господарстві, сільськогосподарському обслуговуванні, лісовому і рибному господарстві, в той час як – 23% у промисловості і будівництві, 44% – торгівлі і обслуговуванні. Натомість, в Україні, майже все сільське населення займається часто неефективним малопродуктивним сільським господарством. Науковці наголошують, що розвиток зайнятості в несільськогосподарському секторі сільської місцевості має стати пріоритетом публічної політики розвитку сільських територій [24, с. 166].

Обґрунтовуючи важливість державної підтримки розвитку несільськогосподарських видів зайнятості на селі, Д.Ф. Крисанов підкреслює, що економічно-розвинені країни ще 50-80 років тому пройшли етапи індустріалізації та кооперації сільського господарства, що спровокувало значне зменшення чисельності сільського населення, а вже пізніше – поступове переміщення у сільську місцевість різних видів обслуговуючої діяльності та використання сільської місцевості як найбільш придатної для проживання людей екологічно безпечної території. Однак зміна напряму руху не носила повсюдного характеру, а в першу чергу стосувалася лише приміських територій, і вони використовувалися переважно для проживання населення міських агломерацій [22 с. 116].

У цьому контексті, на нашу думку, розвиток несільськогосподарських видів діяльності на селі сам собою здійснюватися не буде, публічна політика у цій сфері має підтримувати створення відповідної інфраструктури, каналів комунікацій, логістичного забезпечення. Важливим питанням є визначення актуальних і здійснюваних напрямів економічної і, відповідно, трудової діяльності мешканців сільських територіальних громад.

Дослідник Д. Ф. Крисанов дає такий перелік нових для сільської місцевості видів економічної діяльності: тимчасове розміщення і організація харчування; фінансова діяльність, операції з нерухомістю; здавання під найм та послуги юридичним особам; державне управління; колективні, громадські та особисті послуги [22, с. 116].

Науковці В. А. Голян, Ю. Б. Заставний, Т. С. Миклуш акцентують важливість розвитку такого нетипового напрямку діяльності для сільського населення, як органічне землеробство. При цьому вони наголошують, що особливо великий потенціал органічне сільськогосподарське виробництво має у фермерських та особистих селянських господарств, територіально наближених до міських агломерацій, оскільки має місце доступний ринок для збуту готової продукції, як продукції рослинництва, так і продукції тваринництва. Дослідники вважають, що для органів місцевого самоврядування – це вагомий аргумент для того, щоб формувати в структурі місцевих бюджетів спеціальні фінансові фонди щодо підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції, особливо фермерських та особистих селянських господарств [25, с. 29].

Ще одним додатковим напрямком зайнятості в межах сільськогосподарської діяльності може бути виробництво нішевої продукції. У цьому контексті науковець Д. М. Утеченко, зазначає, що виробництво нішевої продукції може бути пов'язане з такими напрямками, як: вирощуванням горіхів; виробництвом сухофруктів; збором цінного насіння рослин, свіжих та сушених ягід

(особливо лісових), лікарських рослин, лісових їстівних грибів; виготовленням олії (з виноградних кісточок, волоського горіха, кунжутної, амарантової), трав; виробництвом спецій (харчового, косметичного та лікувального призначення), а також тваринницької продукції – вівчарства, буйволярства, розведення річкових раків, страусів, вирощуванням равликів тощо [26, с. 80].

При цьому слід розуміти, що запровадження нових видів діяльності і напрямів зайнятості для мешканців сільської територіальної громади має відповідати потребам територіальних, національного та світового ринків та бути економічно доцільними, бо інакше заходи публічної політики щодо підтримки таких видів зайнятості будуть мати короткостроковий характер та незначні результати.

Задля збереження й створення на сільській території нових робочих місць з належними умовами праці та заробітною платою С. І. Белей пропонує такі заходи реалізації публічної політики зайнятості, в тому числі для сільських територіальних громад:

- розширення сфери застосування праці та стимулювання роботодавців у створенні нових робочих місць;
- сприяння зростанню конкурентоспроможності економічно активного сільського населення за допомогою навчання, стажування, підвищення кваліфікації шляхом залучення до цих процесів експертів;
- підвищення мобільності робочої сили, регулювання трудової міграції;
- удосконалення інклюзивного навчання та забезпечення рівного доступу до якісної освіти сільської молоді з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких людей;
- сприяння розвитку інклюзивного ринку праці, зайнятості громадян, які потребують соціального захисту та нездатні на рівних умовах конкурувати на ринку праці [27].

А.А. Півторак підкреслює, що передумовою поліпшення ситуації на ринку праці у сільській місцевості стане прийняття загальнодержавних заходів щодо підвищення кваліфікаційного рівня робочої сили, посилення техніко-технологічного рівня виробництва, приділення більшої уваги соціальному і матеріальному стимулюванню різних категорій працюючих. Ключовим чинником і передумовою поліпшення ситуації на цьому ринку може стати підтримка розвитку несільськогосподарських видів економічної діяльності [23, с. 103]. У цьому контексті важливе значення має забезпечення фінансової доступності для сільського населення новітніх технологій (виробничих, комунікаційних, інформаційних), високопродуктивних сортів насіння, порід худоби [17, с. 216].

У цілому, всі інструменти публічної політики зайнятості населення, на думку вчених, можна поділити на дві категорії: активні та пасивні. До пасивних інструментів політики зайнятості вчені відносять: пом'якшення становища безробітних за рахунок виплат по безробіттю, а також страхування населення від втрати роботи. До активних інструментів державної політики на ринку праці зараховують допомогу у професійній підготовці та перепідготовці кадрів, проведення курсів підвищення кваліфікації, організацію та регулювання бірж пра-

ці, служб зайнятості населення та інформаційних бюро, що полегшують пошук роботи безробітним. Сюди ж відноситься і регулювання рівня заробітної плати, встановлення нормативно-правових актів, які обмежують звільнення працівників. Ще одним активним інструментом є субсидування та пільги з податкового обліку для підприємців, що прагнуть до створення нових та збереження старих робочих місць [28, с. 14-15].

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що, на нашу думку, найбільшою проблемою у сфері сільської зайнятості сьогодні є відсутність ринкових можливостей обміну результатів праці за прийнятними цінами. Тобто, більшість сфер економічної діяльності на селі створюють недостатній рівень фінансової винагороди через:

- значні транспортні витрати, що пов'язані з доставкою будь-яких видів продукції (у відносно незначній кількості) до територіально віддалених ринків з помірним попитом;
- відносно незначною кількістю сільського населення для більш-менш помітного розвитку сфери послуг на селі та територіальною віддаленістю можливих клієнтів на фоні проблем транспортного сполучення, інфраструктурного забезпечення та значних втрат часу;
- обмеженістю компетенцій і здатностей сільського населення (що залишається жити у межах сільської територіальної громади) щодо сфери та інструментів цифрових послуг, механізмів їх масштабування та розвитку та ін.

Безпосередні спостереження показали, що інструменти публічної політики сприяння зайнятості сільського населення не розв'язують вказаних вище проблемних питань, мають тимчасовий ефект і значно знижують мотивацію (і сільського населення, і підприємців, і керівників підприємств та організацій) до розширення сфер зайнятості. До того ж, заходи державної політики соціального захисту та підтримки вразливих і малозабезпечених верств сільського населення на фоні невідчутних фінансових результатів від офіційного працевлаштування чи офіційної економічної діяльності в межах самозайнятості, призводять до розповсюдження (серед населення, що залишається жити в селі) дармоїдства та прихованої праці в тіньовому секторі.

На нашу думку, для подолання вказаних проблем доцільно змінити акценти в застосуванні інструментів публічного управління зайнятстю сільського населення. Сьогодні найбільш важливим (з позицій забезпечення довгострокових можливостей розвитку сільської зайнятості) є допомога мікро та малим сільським суб'єктам економічної діяльності щодо доступу на вітчизняні та закордонні ринки. Якщо буде можливість успішно продати продукцію від ОСГ чи від сімейної фермерської діяльності – населення активізує економічну діяльність. Якщо доходи від такої діяльності будуть значно вищі за податки, соціальні виплати та витрати на її здійснення – сільське населення буде мотивоване до офіційної зайнятості (самозайнятості). Потенціал розвитку цієї сфери достатній для забезпечення трудовими доходами населення сільських територіальних громад. Проте це можливо лише за умови створення заготівельної мережі із високим рівнем закупівельних цін, інформаційного та

консультативного супроводження компетентними фахівцями, пунктами забезпечення необхідними матеріалами та сировиною (насінням, реагентами, поголів'ям та ін.). Тобто територіальні громади у взаємодії з органами державної влади та іншими активними зацікавленими сторонами мають створити в сільській місцевості заготівельно-збутові та постачальницькі елементи ринкової інфраструктури на основі комунальної або кооперативної власності (форми), що мають бути об'єднані у заготівельну національну мережу і взаємодіяти (за умови підтримки держави) з закордонними постачальниками і споживачами.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень

Публічне управління зайнятістю на рівні територіальної громади має спрямовуватися на забезпечення можливості ефективної економічної діяльності мешканців громади з достатнім фінансовим забезпеченням для мотивації трудової діяльності. Це потребує створення за участю територіальних громад заготівельних пунктів з широким асортиментом нішевих продуктів, об'єднання їх у заготівельну мережу (регіонального, або що значно краще – національного масштабу) та з активною співпрацею з органами публічного управління країни, залучення їх до міжнародних ланцюгів поставок та доступу до закордонних продовольчих ринків. Це потребує подальших досліджень з наукового обґрунтування механізмів та інструментів державного впливу в цій сфері та форм дієвої участі територіальних громад і інших зацікавлених осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Рябоконт В. П. Децентралізація – шлях до розвитку сільських територій в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 1. С. 6-17. URL: http://www.eaprk.org.ua/sites/default/files/eaprk/2020/01/ekonomikaapk_2020_01_p_6_17.pdf (дата звернення 21.11.2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202001006>
2. Територіальні громади в умовах децентралізації: ризики та механізми розвитку. Монографія. За ред. Кравціва В. С., Сторонянської І. З. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів. 2020. 531 с.
3. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 05 лютого 2015 р. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (дата звернення: 12.11.2021 р.).
4. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. Адміністративно-територіальний устрій України за станом на 01.10.2021 <https://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmist.html> (дата звернення 01.10.2021).
5. Адміністративно-територіальний устрій України. URL: <https://atu.decentralization.gov.ua/#buttons> (дата звернення 21.10.2021).
6. Верховод І. С., Леушина О. А. Децентралізація влади в Україні: здобутки та перспективи. *Адміністративно-територіальні економічно-просторові кордони регіонів*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Київ : КНЕУ. 2020. С. 140-144.
7. Бородіна О. А. Економічний вектор сучасної децентралізації: проблеми та шляхи вирішення. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/179/171> (дата звернення 21.10.2021). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-10>

8. Самборська О. Ю., Колесник Т. В. Оцінка сучасного стану та напрями розвитку об'єднаних територіальних громад в умовах децентралізації. *Економіка АПК*. 2019. № 11. С. 96-105. URL: http://www.eaprk.org.ua/sites/default/files/eaprk/2019/11/eaprk_2019_11_p_96_105.pdf (дата звернення 18.11.2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201911096>
9. Бурик З. М. Розвиток регіонів та об'єднаних територіальних громад у контексті децентралізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 23. С. 85-90. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2020/15.pdf (дата звернення 09.12.2021). DOI: [10.32702/23066814.2020.23.85](https://doi.org/10.32702/23066814.2020.23.85)
10. Нагірна В. П., Руденко Л. Г. Сільська місцевість України у контексті трансформаційних процесів в аграрній сфері. *Український географічний журнал*. 2016. № 2. С. 39-47.
11. Булах І. І. Реформа децентралізації в Україні та її вплив на якість життя мешканців територіальних громад. *Адміністративно-територіальні економічно-просторові кордони регіонів: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* Київ : КНЕУ. 2020. С. 132-135.
12. Головка Л. В. Сільські поселення України: трансформаційні зміни просторових характеристик. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 1. С. 93-108. URL: <https://dse.org.ua/archive/29/7.pdf> (дата звернення: 10.11.2021). DOI: <https://doi.org/10.15407/dse201701.093>
13. Стратегічні напрями сталого розвитку сільських територій на період до 2030 року. [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Булавка О.Г., та ін.] за ред. Ю.О. Лупенка. Київ : ННЦ ІАЕ. 2020. 60 с.
14. Бондаревська К. В. Стратегія забезпечення соціальної безпеки на ринку праці України: напрями розробки та реалізації. *Бізнес Інформ*. 2020. №12. С. 238–244. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-12_0-pages-238_244.pdf (дата звернення 30.11.2021). DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-238-244>
15. Сікора О. Збереження та розвиток людського потенціалу села. *Аграрна економіка*. 2014. Т. 7. № 1-2. С. 73-80.
16. Гоголь Т. В. Механізми державного регулювання розвитком сільських територій України : дис. ...д-ра наук з держ. упр. Київ. 2020. 597 с.
17. Краєвська Г. О. Зайнятість в сільських поселеннях України: проблеми та напрями їх вирішення. *Демографія та соціальна економіка*. 2015. № 3. С. 209-219.
18. Патица Н. І., Нартюк О. В. Стан і шляхи забезпечення зайнятості сільського населення в Україні. *Економіка АПК*. 2020. № 9. С. 42-52. URL: http://www.eaprk.org.ua/sites/default/files/eaprk/2020/09/economikaaprk_2020_9_p_42_52.pdf (дата звернення: 10.11.2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202009042>
19. Кошкалда І. В. Соціально-економічні аспекти розвитку сільських територій. *Перспективні форми організації господарської діяльності на селі*. Збірник матеріалів Сімнадцятого Конгр. вчен. економістів-аграрників та Міжнародної науково-практичної конференції. Київ. 30 трав. 2019 р. ННЦ «ІАЕ». 2019. С. 108-111.
20. Вітвіцький В. В., Мамчур В. А. Оцінка мотиваційних чинників у розвитку аграрного підприємництва. *Економіка АПК*. 2021. № 4. С. 76-87. URL: http://eaprk.org.ua/sites/default/files/eaprk/2021/04/economikaaprk_2021_04_p_76_87.pdf (дата звернення: 12.12.2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202104076>
21. Коваленко Г. О. Державна служба зайнятості та її функції в умовах децентралізації влади. *Адміністративно-територіальні економічно-просторові кордони регіонів: матеріали Міжнар. наук.-практ.-конф.* К. КНЕУ. 2020. С. 223-227.
22. Крисанов Д. Ф. Несільськогосподарська діяльність на селі як індикатор модернізації сільського сектора України. *Перспективні форми організації господарської діяльності на селі: Збірник матеріалів Сімнадцятого Конгр. вчен. економістів-аграрників та Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ. ННЦ «ІАЕ». 2019. С. 112-118.

23. Півторак А. А. Оцінювання трансформаційних тенденцій на ринку праці в сільській місцевості. *Економіка АПК*. 2019. № 6. С. 94-105 URL: http://eaprk.org.ua/sites/default/files/eaprk/2019/05/eaprk_2019_5_p_94_105.pdf (дата звернення 20.12.2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201905094>

24. Непочатенко О. О., Нагернюк Д. В. Несільськогосподарська зайнятість в сільській місцевості. *Перспективні форми організації господарської діяльності на селі*: Збірник матеріалів Сімнадцятого Конгр. вчен. економістів-аграрників та Міжнародної науково-практичної конференції. Київ. 30 трав. 2019 р. Київ: ННЦ «ІАЕ». 2019. С. 166-170.

25. Голян В. А., Заставний Ю. Б., Миклуш Т. С. Органічне сільськогосподарське виробництво в умовах децентралізації: фінансове та інституціональне забезпечення. *Агросвіт*. 2021. № 19. С. 23–30. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/19_2021/5.pdf (дата звернення 20.01.2022). DOI: 10.32702/2306-6792.2021.19.23

26. Утеченко Д. М. Соціальне підприємництво як засіб розвитку людського капіталу сільських територій. *Агросвіт*. 2020. № 21. С. 78-84. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/21_2020/12.pdf (дата звернення 27.01.2022). DOI: 10.32702/2306-6792.2020.21.78

27. Белей С. І. Розвиток сільських територій в умовах децентралізації. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8503> (дата звернення 15.11.2021). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.1.78

28. Публічне управління у сфері зайнятості в Україні у контексті євроінтеграції: проблеми, ефективність, інноваційність, результативність: колективна монографія / за наук. ред. д. держ. упр. Р. В. Войтович та К. В. Дубич. Київ, 2020. 480 с.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2022

Стаття рекомендована до друку 10.11.2022

Valerij Babaiev, PhD in Public Administration,
Associate Professor of Economic Policy and Management Department,
Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration»,
V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8652-2974> e-mail: babaievV@ukr.net

Iryna Babaieva,
post-graduate student of the Department of Personnel Management and Entrepreneurship
Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration»,
V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3234-0689> e-mail: Imeneg98@ukr.net

PUBLIC MANAGEMENT OF EMPLOYMENT AT THE LEVEL OF TERRITORIAL COMMUNITIES IN THE CONTEXT OF ENSURING THE DEVELOPMENT OF RURAL AREAS

Abstract. United territorial communities were formed by voluntary unification of adjacent territorial communities of villages, towns, and cities.

The availability, working conditions, and the level and quality of life of the population of rural communities significantly affect the development possibilities of rural areas. Problem-

atic issues are the growth of unemployment, the demographic crisis, the intensive outflow of young people from the countryside, etc.

The primary issue for anti-crisis public administration in rural areas (at the level of rural territorial communities and rural districts) is ensuring employment and self-employment of the population, increasing the level of labor income of the rural population.

The low capacity of the labor market in rural territorial communities determines the need for the population to find work outside their place of residence and, in this connection, the presence of significant financial costs.

The introduction of new types of activities and areas of employment for residents of the rural community must meet the needs of the market and be economically feasible, because otherwise public policy measures to support such types of employment will have a short-term nature and insignificant results.

The tools of the public employment policy are: unemployment benefits, insurance of the population against job loss; assistance in professional training and retraining of personnel, conducting advanced training courses, organization and regulation of labor exchanges, public employment services; regulation of the wage level, regularization of the dismissal of employees; subsidies and benefits from tax accounting for entrepreneurs, regarding the creation of new and preservation of old jobs.

Public management of employment at the level of the territorial community should be aimed at ensuring the possibility of effective economic activity of the residents of the community. At the same time, they should receive sufficient financial support to motivate work. This requires: creation of procurement points with a wide range of products with the participation of territorial communities; combining them into a procurement network; active cooperation with public administration bodies; networks of procurement points to international supply chains; ensuring their access to foreign food markets.

Keywords: *public employment management, rural territorial community, decentralization, non-agricultural types of employment, measures to ensure employment.*

In cites: Babaiev V., Babaieva I. (2022). Public Management of Employment at the Level of Territorial Communities in the Context of Ensuring the Development of Rural Areas. *Theory and Practice of Public Administration*, 1 (74), pp. 32–49. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-03> [in Ukrainian].

REFERENCES.

1. Riabokon' V. P. (2020) Detsentralizatsiia – shliakh do rozvytku sil's'kykh terytorij v Ukraini. *Ekonomika APK*, no 1. pp. 6-17. URL: http://www.eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2020/01/ekonomikaapk_2020_01_p_6_17.pdf (accessed 21 November 2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202001006> [in Ukrainian].

2. Terytorial'ni hromady v umovakh detsentralizatsii: ryzyky ta mekhanizmy rozvytku: Monohrafiia. Za red. Kravtsiva V. S., Storonians'koi I. Z. DU «Instytut rehional'nykh doslidzhen' imeni M. I. Dolishn'oho NAN Ukrainy». L'viv. 2020. 531 p. [in Ukrainian].

3. Pro dobrovil'ne ob'iednannia terytorial'nykh hromad : Zakon Ukrainy vid 05 liutoho 2015 r. № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> (accessed 12 November 2021) [in Ukrainian].

4. Ofitsijnyj veb-portal Verkhovnoi Rady Ukrainy. Administratyvno-terytorial'nyj ustrij Ukrainy za stanom na 01.10.2021 <https://static.rada.gov.ua/zakon/new/NEWSAIT/ADM/zmist.html> (accessed 01 October 2021) [in Ukrainian].

5. Administratyvno-terytorial'nyj ustrij Ukrainy. URL: <https://atu.decentralization.gov.ua/#buttons> (accessed 21 October 2021) [in Ukrainian].
6. Verkhovod I. S., Leushyna O. A. (2020). Detsentralizatsiia vlady v Ukraini: zdobutky ta perspektyvy. Administratyvno-terytorial'ni ekonomichno-prostorovi kordony rehioniv: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kyiv : KNEU, pp. 140-144 [in Ukrainian].
7. Borodina O. A. (2021). Ekonomichnyj vektor suchasnoi detsentralizatsii: problemy ta shliakhy vyrishennia. *Ekonomika ta suspil'stvo*, no. 24. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/179/171> (accessed 21 October 2021). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-10> [in Ukrainian].
8. Sambors'ka O. Yu., Kolesnyk T. V. (2019). Otsinka suchasnoho stanu ta napriamy rozvytku ob'iednanykh terytorial'nykh hromad v umovakh detsentralizatsii. *Ekonomika APK*, no. 11. pp. 96-105. URL: http://www.eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2019/11/eapk_2019_11_p_96_105.pdf (accessed 18 November 2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201911096> [in Ukrainian].
9. Buryk Z. M. (2020). Rozvytok rehioniv ta ob'iednanykh terytorial'nykh hromad u konteksti detsentralizatsii. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 23. pp. 85-90. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/23_2020/15.pdf (accessed 09 December 2021). DOI: [10.32702/23066814.2020.23.85](https://doi.org/10.32702/23066814.2020.23.85) [in Ukrainian].
10. Nahirna V. P., Rudenko L. H. (2016). Sil's'ka mistsevist' Ukrainy u konteksti transformatsijnykh protsesiv v ahrarnij sferi. *Ukrains'kyj heohrafichnyj zhurnal*, no. 2. pp. 39-47 [in Ukrainian].
11. Bulakh I. I. (2020). Reforma detsentralizatsii v Ukraini ta ii vplyv na iakist' zhyttia meshkantsiv terytorial'nykh hromad. *Administratyvno-terytorial'ni ekonomichno-prostorovi kordony rehioniv: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf. Kyiv : KNEU*, pp. 132-135 [in Ukrainian].
12. Holovko L. V. (2017). Sil's'ki poselennia Ukrainy: transformatsijni zminy prostorovykh kharakterystyk. *Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika*, no. 1. pp. 93-108. URL: <https://dse.org.ua/arhcrive/29/7.pdf> (accessed 10 November 2021). DOI: <https://doi.org/10.15407/dse2017.01.093> [in Ukrainian].
13. Stratehichni napriamy staloho rozvytku sil's'kykh terytorij na period do 2030 roku. [Lupenko Yu.O., Malik M.J., Bulavka O.H., ta in.] za red. Yu.O. Lupenka. Kyiv : NNTs IAE. 2020. 60 p. [in Ukrainian].
14. Bondarevs'ka K. V. (2020). Stratehiia zabezpechennia sotsial'noi bezpeky na rynku pratsi Ukrainy: napriamy rozrobky ta realizatsii. *Biznes Inform*, no. 12. pp. 238-244. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-12_0-pages-238_244.pdf (accessed 30 November 2021). DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-12-238-244> [in Ukrainian].
15. Sikora O. (2014). Zberezhennia ta rozvytok liuds'koho potentsialu sela. *Ahrarna ekonomika*, T. 7, no 1-2. pp. 73-80 [in Ukrainian].
16. Hohol' T. V. (2020). Mekhanizmy derzhavnogo rehuliuвання rozvytkom sil's'kykh terytorij Ukrainy : dys. ...d-ra nauk z derzh. upr. Kyiv. 597 p. [in Ukrainian].
17. Kraievs'ka H. O. (2015). Zajniatist'v sil's'kykh poselenniakh Ukrainy: problemy ta napriamy ikh vyrishennia. *Demohrafiia ta sotsial'na ekonomika*, no. 3. pp. 209-219 [in Ukrainian].
18. Patyka N. I., Nartiuk O. V. (2020). Stan i shliakhy zabezpechennia zajniatosti sil's'koho naselennia v Ukraini. *Ekonomika APK*, no 9. pp. 42-52. URL: http://www.eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2020/09/ekonomikaapk_2020_9_p_42_52.pdf (accessed 10 November 2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202009042> [in Ukrainian].

19. Koshkalda I. V. (2019). Sotsial'no-ekonomichni aspekty rozvytku sil's'kykh terytorij. *Perspektyvni formy orhanizatsii hospodars'koi diial'nosti na seli*. Zbirnyk materialiv Simnadtsiatoho Konhr. vchen. ekonomistiv-ahrarykiv ta Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii. Kyiv. 30 trav. 2019. NNTs «IAE», pp. 108-111 [in Ukrainian].
20. Vitvits'kyj V. V., Mamchur V. A. (2021). Otsinka motyvatsijnykh chynnykiv u rozvytku ahraryhno pidpriemnytstva. *Ekonomika APK*, no 4. pp. 76-87. URL: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2021/04/ekonomikaapk_2021_04_p_76_87.pdf (accessed 12 December 2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202104076> [in Ukrainian].
21. Kovalenko H. O. (2020). Derzhavna sluzhba zajniatosti ta ii funktsii v umovakh detsentralizatsii vlady. *Administrativno-terytorial'ni ekonomichno-prostorovi kordony rehioniv: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. -konf. K. KNEU*, pp. 223-227 [in Ukrainian].
22. Krysanov D. F. (2019). Nesil's'kohospodars'ka diial'nist' na seli iak indyktor modernizatsii sil's'kohoho sektora Ukrainy. *Perspektyvni formy orhanizatsii hospodars'koi diial'nosti na seli*: Zbirnyk materialiv Simnadtsiatoho Konhr. vchen. ekonomistiv-ahrarykiv ta Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii. Kyiv. NNTs «IAE», pp. 112-118 [in Ukrainian].
23. Pivtorak A. A. (2019). Otsiniuvannia transformatsijnykh tendentsij na rynku pratsi v sil's'kij mistsevolosti. *Ekonomika APK*, no. 6. pp. 94-105 URL: http://eapk.org.ua/sites/default/files/eapk/2019/05/eapk_2019_5_p_94_105.pdf (accessed 20 December 2021). DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201905094> [in Ukrainian].
24. Nepochatenko O. O., Naherniuk D. V. (2019). Nesil's'kohospodars'ka zajniatist' v sil's'kij mistsevolosti. *Perspektyvni formy orhanizatsii hospodars'koi diial'nosti na seli*: Zbirnyk materialiv Simnadtsiatoho Konhr. vchen. ekonomistiv-ahrarykiv ta Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii. Kyiv. 30 trav. 2019 r. Kyiv: NNTs «IAE», pp. 166-170 [in Ukrainian].
25. Holian V. A., Zastavnyj Yu. B., Myklush T. S. (2021). Orhanichne sil's'kohospodars'ke vyrobnytstvo v umovakh detsentralizatsii: finansove ta instytutsional'ne zabezpechennia. *Ahrosvit*, no 19. pp. 23–30. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/19_2021/5.pdf (accessed 20 January 2022). DOI: 10.32702/2306-6792.2021.19.23 [in Ukrainian].
26. Utechenko D. M. (2020). Sotsial'ne pidpriemnytstvo iakzasib rozvytku liuds'kohoho kapitalu sil's'kykh terytorij. *Ahrosvit*, no 21. pp. 78-84. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/21_2020/12.pdf (accessed 27 January 2022). DOI: 10.32702/2306-6792.2020.21.78 [in Ukrainian].
27. Belej S. I. (2021). Rozvytok sil's'kykh terytorij v umovakh detsentralizatsii. *Efektivna ekonomika*, no. 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8503> (accessed 15 November 2021). DOI: 10.32702/2307-2105-2021.1.78 [in Ukrainian].
28. Publichne upravlinnia u sferi zajniatosti v Ukraini u konteksti ievrointehratsii: problemy, efektyvnist', innovatsijnist', rezul'tatyvnist': kolektyvna monohrafiia / za nauk. red. d. derzh. upr. R. V. Vojtovych ta K.V. Dubych. Kyiv, 2020. 480 p. [in Ukrainian].

The article was received by the editors 24.10.2022

The article is recommended for printing 10.11.2022

Король Наталя Петрівна,

керівник апарату Вінницького апеляційного суду,
аспірантка кафедри регіональної політики
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 64/13, м. Київ, 01601, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7135-3714>
e-mail: kkorrolvn18@gmail.com

МЕХАНІЗМИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ ТА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Анотація. Насильство щодо жінок та дівчат не обмежується певною культурою, регіоном, країною чи певною групою жінок. Таке насильство має місце і в мирний час і, і в умовах війни. Насильство щодо жінок та дівчат, визнане міжнародною проблемою, знаходиться на порядку денному Організації Об'єднаних Націй протягом більш як 20 років. Європейський Союз та країни-члени ЄС тривалий час демонструють вжиття заходів, спрямованих на викорінення насильства проти жінок, шляхом напрацювання нових політик та міжнародних договорів на шляху до цієї мети. Запобігання та боротьба з насильством щодо жінок є передумовою для справедливого та інклюзивного стабільного розвитку. Насильство щодо жінок, в тому числі домашнє насильство, не можна вважати звичайним порушенням прав жінок, тому що воно має безпосередній вплив на суспільство в цілому.

З метою усунення причин цього явища в суспільстві необхідним є вжиття скоординованих заходів та міждисциплінарне партнерство між усіма суб'єктами. Припинення насильства щодо жінок та домашнього насильства повинно зосереджуватися на правах та потребах постраждалої особи, і тут міждисциплінарна взаємодія має надзвичайно важливе значення для ефективного попередження такого насильства щодо жінок та їхніх дітей.

У 2017 році ухвалено Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», а на його основі значний обсяг нормативних актів. Зокрема, створено та прийнято Концепцію Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі на період до 2025 року, Типові положення про притулок для постраждалих осіб і мобільні бригади соціально-психологічної допомоги. Наразі відбувається активна робота з їх практичного впровадження на всіх рівнях зі збереженням базових принципів та міжнародних підходів до надання комплексної допомоги в ситуаціях домашнього та гендерно зумовленого насильства.

Ключові слова: домашнє насильство, міждисциплінарна взаємодія, координація, місцеві органи влади, запобігання.

Як цитувати: Король Н.П. Механізми взаємодії суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на регіональному та місцевому рівні. *Теорія та практика державного управління*. 2022. Вип. 1 (74). С. 50–62. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-04>

Постановка проблеми. Домашнє насильство є найпоширенішим видом гендерно зумовленого насильства. Україна стала 36-ю державою, яка ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (далі – Конвенція) [6]. Відповідно до вимог Конвенції Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів згідно з національним законодавством для забезпечення існування належних механізмів здійснення ефективного співробітництва між усіма відповідними державними органами, у тому числі місцевими та регіональними органами влади, судовими органами, прокуратурою, правоохоронними органами, а також неурядовими організаціями та іншими відповідними організаціями й суб'єктами, для захисту й підтримки жертв і свідків усіх форм насильства, які підпадають під сферу застосування цієї Конвенції, у тому числі шляхом звернення до загальних і спеціалізованих служб підтримки (Стаття 18 Конвенції) [3].

В Україні суб'єкти, уповноважені на вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, взаємодіють в межах механізмів, передбачених чинним законодавством на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях.

Незважаючи на наявність передбачених алгоритмів, взаємодія уповноважених суб'єктів з судовими органами, вимагає більшої уваги з огляду на правовий статус суду як суб'єкта ухвалення остаточного рішення, що пов'язано з питаннями утвердження справедливості в суспільстві та довіри до державних інституцій.

Зрозумілий путівник для імплементації законодавства та процедур є необхідною умовою для ефективної роботи механізму взаємодії його суб'єктів [15, с. 9].

Огляд літератури. Питання діяльності суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству неодноразово були предметом наукових досліджень таких вчених як В. Авер'янов, М. Хавронюк, А. Блага, В. Брижик, В. Галунько, К. Левченко, І. Голосніченко, Т. Мацелик, М. Стахурський, Ю. Шемшученко та інші.

Аналіз наукових праць у даній сфері свідчить про відсутність дослідження комплексного, міждисциплінарного підходу до вивчення питань взаємодії, співпраці, що має виняткове значення в системі суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству.

Мета статті. Метою статті є дослідження законодавчого підґрунтя механізмів взаємодії судових органів з іншими суб'єктами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству на регіональному та місцевому рівні, надання пропозицій щодо посилення їх ефективності.

Основні результати дослідження. Насильство в сім'ї в усіх його формах і проявах має міжгалузевий характер і зачіпає всі сфери суспільного життя. Вчинення таких протиправних дій веде до порушення норм усіх основних розділів

законодавства і передбачає не лише адміністративну, але й цивільно-правову і кримінальну відповідальність. Запобігання та протидія домашньому насильству означають завчасне виявлення й усунення причин, які породжують домашнє насильство, а це вимагає комплексних зусиль [11, С. 28].

Функціонування ефективної системи запобігання та протидії домашньому насильству визначено стратегічною ціллю Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 (далі – Стратегія) [10].

До очікуваних результатів реалізації Стратегії досягнення відносять: функціонування ефективного механізму запобігання домашньому насильству як на законодавчому, так і на практичному рівнях; між усіма суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, забезпечення ефективної співпраці, що сприяє підвищенню якості надання допомоги постраждалим особам.

Запобігання домашньому насильству – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на підвищення рівня обізнаності суспільства щодо форм, причин і наслідків домашнього насильства, формування нетерпимого ставлення до насильницької моделі поведінки у приватних стосунках, небайдужого ставлення до постраждалих осіб, насамперед до постраждалих дітей, викорінення дискримінаційних уявлень про соціальні ролі та обов'язки жінок і чоловіків, а також будь-яких звичаїв і традицій, що на них ґрунтуються (стаття 1 Закону) [8].

Протидія домашньому насильству – система заходів, що здійснюються органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями, а також громадянами України, іноземцями та особами без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, та спрямовані на припинення домашнього насильства, надання допомоги та захисту постраждалій особі, відшкодування їй завданої шкоди, а також на належне розслідування випадків домашнього насильства, притягнення до відповідальності кривдників та зміну їхньої поведінки.

За змістом статті 17 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» запобігання домашньому насильству передбачає вирішення наступних завдань:

- 1) виконання пріоритетних завдань у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;
- 2) проведення тренінгів, семінарів, інших заходів для фахівців, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, у тому числі працівників сфери освіти, сфери охорони здоров'я, працівників правоохоронних органів та для осіб, які належать до вразливих верств населення;
- 3) виконання програм для кривдників та постраждалих осіб;
- 4) надання соціальних послуг постраждалим особам, у тому числі постраждалим дітям, виключно за згодою постраждалих осіб або їхніх законних пред-

ставників, а якщо батьки, інші законні представники дитини, законні представники недієздатної особи є кривдниками або ухиляються від захисту прав та інтересів дитини або недієздатної особи – за згодою органу опіки та піклування;

5) проведення серед населення, у тому числі серед дітей та молоді, інформаційних кампаній щодо форм, проявів і наслідків домашнього насильства, інших заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

6) утворення спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб і забезпечення їх функціонування.

Протидія домашньому насильству передбачає як зупинення розпочатого акту домашнього насильства, так надання комплексу правових, соціальних, освітніх та медичних, психологічних послуг.

У різних країнах упроваджені у практику різні типи надання послуг міждисциплінарними та міжвідомчими структурами – залежно від правових систем, соціальних структур, культурних традицій тощо. У деяких державах відбувається поступове формування комплексних і добре злагоджених міжвідомчих та міждисциплінарних служб за певними моделями [2, с. 6]

За змістом Конвенції послуги постраждалим можуть надаватися через загальні та спеціалізовані служби підтримки.

З огляду на вимоги Конвенції, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» передбачив досить широке коло суб'єктів, які здійснюють заходи для запобігання і протидії домашньому насильству:

1) спеціально уповноважені органи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству (ті, на які покладена функція координації взаємодії суб'єктів на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях);

2) інші органи та установи, на які покладаються функції із здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству:

- служби у справах дітей;
- уповноважені підрозділи органів Національної поліції України;
- органи управління освітою, навчальні заклади, установи та організації системи освіти;
- органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я;
- центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги;
- суди;
- прокуратура;
- уповноважені органи з питань пробації;

3) загальні та спеціалізовані служби підтримки постраждалих осіб;

4) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах.

За змістом статті 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» спеціально уповноваженими органами у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є:

1) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

2) центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

3) Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, у тому числі їх структурні підрозділи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству;

4) сільські, селищні, міські, районні у містах (у разі їх створення) ради, їх виконавчі органи, до повноважень яких належить здійснення заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

З огляду на зміст частини 5 статті 6 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», у здійсненні заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, зокрема виявленні фактів домашнього насильства, наданні допомоги та захисту постраждалим особам, можуть брати участь підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, громадські об'єднання та іноземні неурядові організації, фізичні особи – підприємці, які відповідають критеріям діяльності суб'єктів, що надають соціальні послуги, а також фізичні особи, які надають соціальні послуги, у тому числі послуги патронату над дітьми.

Запропонована законодавцем класифікація не є випадковою. В її основі – місце та роль кожного суб'єкта у питаннях протидії та запобігання домашньому насильству.

Усі перелічені суб'єкти відрізняються характером, формами й методами діяльності, а також своїми повноваженнями. Одночасно у фокусі кожного перебувають вразливі категорії населення, які страждають або можуть постраждати від домашнього насильства.

Головним завданням їх взаємодії є комплексний інтегрований підхід до подолання насильства та сприяння реалізації прав осіб, постраждалих від насильства, шляхом запобігання насильству, ефективного реагування на факти насильства, надання допомоги та захисту постраждалим особам, забезпечення відшкодування заподіяної шкоди, належного розслідування фактів насильства та притягнення кривдників до передбаченої законом відповідальності.

Механізм взаємодії цих суб'єктів врегульовано Постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 №658 «Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі» (далі – Прядок № 658) [9].

Поняття «міжвідомча взаємодія» («multi-agencywork») та «міжвідомче партнерство» («multi-agency partnership») часто вживаються як взаємозамінні, оскільки йдеться про спільну діяльність різних суб'єктів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству з метою посилення їх ефективності.

Партнерство, в теорії, передбачає:

- підвищення рівня організаційної підзвітності;
- зниження рівня дублювання функцій;
- побудову публічно-приватних зв'язків;
- підвищення громадської обізнаності (а також участі) щодо ініціатив подолання злочинності;

- зміцнення місцевих громадських організацій;
- постійну зміну підходів роботи органів, надання більшої уваги стратегічному плануванню, попередженню, інтегрованій співпраці та участі громадськості в місцевому врядуванні [16, 178].

Однак поняття «партнерство» передбачає рівність усіх суб'єктів взаємодії. В даному випадку усі суб'єкти взаємодії відрізняються за повноваженнями, статусом, структурою, ресурсами, ступенем відповідальності [14, с. 10].

Відповідно механізми співробітництва залежать від компетенцій, організаційної складової кожної з сторін, принципів діяльності, ступеню взаємодії, і визначаються призначенням та особливостями правозастосування. Ефективність запровадження механізмів міжвідомчої, мультидисциплінарної взаємодії суб'єктів значною мірою залежить від рівня запровадження та особливостей територіальної громади, але за будь-яких обставин вимагає багаторівневого підходу, належної координації та довіри між членами команди. З огляду на наведене, питання міждисциплінарної взаємодії у сфері запобігання домашньому насильству саме на регіональному та місцевому рівнях вимагає посиленої уваги.

Звісно перевагою ефективного механізму є налагодження партнерства у співпраці з ключовими акторами взаємодії. При цьому, кожен із них зосереджується на посиленні саме своєї ролі в досягненні спільної мети діяльності. Така співпраця виключає можливість дублювання функцій та завдань суб'єктів. Порядком № 658 визначено механізми взаємодії суб'єктів як у сфері запобігання так і у сфері протидії домашньому насильству, які мають свої особливості відповідно до поставлених завдань. Одночасно суб'єкти взаємодіють як на рівні ухвалення ключових рішень, так і на рівні безпосередньої протидії та надання допомоги. Йдеться про механізми ухвалення рішень та механізм реалізації послуг у сфері запобігання та протидії домашньому насильству.

Координацію взаємодії всіх суб'єктів, відповідно до Порядку № 658, здійснює: на загальнодержавному рівні – Міністерство соціальної політики; на регіональному рівні – Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міська держадміністрація; на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці – районні, районні у м. Києві й Севастополі держадміністрації та виконавчі органи сільських, селищних, міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, у тому числі об'єднаних територіальних громад.

Координацію й моніторинг реалізації заходів у сфері запобігання й протидії домашньому насильству й насильству за ознакою статі на місцевому рівні здійснюють уповноважені особи (координатори) в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, на яких покладено функції по забезпеченню рівності прав і можливостей жінок і чоловіків і по запобіганню та протидії насильству за ознакою статі.

Мобілізація зусиль навколо проблеми домашнього насильства – це не просто організація окремих активностей суб'єктами, а організований та спланований алгоритм дій, який забезпечує узгодженість усіх акторів як щодо запобігання, так і протидії цьому явищу.

Багаторівневість та міждисциплінарний підхід до вирішення питань, пов'язаних з протидією та запобіганням домашньому насильству є однаково важливими як в механізмі ухвалення рішень, так і механізмі їх реалізації.

Однією з форм забезпечення міжсуб'єктної співпраці на регіональному рівні є робота регіональних координаційних рад, до складу яких входять уповноважені представники служб у справах дітей, уповноважених підрозділів органів Національної поліції, органів управління освітою, структурних підрозділів з питань охорони здоров'я місцевих держадміністрацій, центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, органів прокуратури та суду, громадських об'єднань, релігійних організацій, міжнародних організацій та іноземних неурядових організацій (за згодою), на місцевому – місцевих координаційних рад, до складу яких входять уповноважені представники місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, прокуратури та суду, громадських об'єднань, релігійних організацій, міжнародних та іноземних неурядових організацій (за згодою).

Механізми взаємодії суб'єктів ґрунтуються на єдиних засадах, визначених на законодавчому рівні.

Зокрема, засади діяльності суб'єктів, спрямованої на запобігання та протидію насильству, визначені у пункті третьої згаданої Постанови № 658. Серед них – гарантування постраждалим особам права на справедливий суд, на правову допомогу, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини.

Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [12].

Відповідно до статті 1 Конституції України, Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою [4]. Відповідно до статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність (пункт 4.1. Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004) [13]. Статтею 55 Конституції України передбачено, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом. Саме суди є останньою правовою інстанцією в державі, в якій кожен громадянин за необхідності шукає захисту своїх прав, свобод та інтересів.

З огляду на зазначене, суд має виняткову роль в механізмі взаємодії суб'єктів, адже відсутність справедливого судового рішення у справі про домашнє насильство, притягнення кривдника до відповідальності нівелює усі зусилля, спрямовані на боротьбу з цим явищем у демократичному суспільстві. Практика залучення представників суду до механізму взаємодії у складі координаційних рад на регіональному та місцевому рівнях є поодиноким. Так, розпорядженням Чернівецької обласної державної адміністрації від 10 квітня 2020 року № 353-р «Про створення Координаційної ради з питань сімейної політики» з метою сприяння реалізації державної політики у сфері підтримки сім'ї, забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок, запобігання та протидію домашньому насильству, на-

сильству за ознакою статі, протидію торгівлі людьми утворено консультативно-дорадчий орган, до складу якого серед інших суб'єктів входить представник суду.

Аналіз локальних нормативно-правових актів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, свідчить, що в межах таких координаційних рад на місцевому рівні також можуть утворюватися міжвідомчі робочі групи.

Так, рішенням міської Міжвідомчої ради з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми від 09 листопада 2018 року № 1 утворено Міжвідомчу робочу групу з питань сім'ї, запобігання домашньому насильству та протидії торгівлі людьми, яка відповідно до Положення є окремим колегіальним органом [7].

Згідно з Положенням основними завданнями робочої групи, серед іншого, є вдосконалення порядку взаємодії між суб'єктами, які здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, здійснення моніторингу та оцінки ситуації щодо життєдіяльності найуразливіших груп населення, підготовка пропозицій щодо здійснення заходів, спрямованих на попередження та протидію усім видам насильства. Персональний склад робочої групи затверджується міжвідомчою радою та передбачає участь представника суду.

Дослідження публікацій щодо статусу суб'єктів запобігання та протидії домашньому насильству, їх класифікацій як за компетентностями, так і сферами діяльності, свідчать про відсутність напрацювань в частині ролі суду. Йдеться про виконання судами функції з метою захисту прав і свобод у межах своєї загальної компетенції.

Пропонується дослідити роль суду як суб'єкта взаємодії в системі органів та установ протидії домашньому насильству, через призму надання «судових послуг», що, на нашу думку, не обмежується ухваленням судового рішення у справі про домашнє насильство. Особливо це актуально в частині забезпечення захисту прав вразливих категорій користувачів судів.

Надання судових послуг – це загальна концепція, яка походить із середовища бізнесу, коли задоволення клієнта стає ключовим фактором будь-якої успішної роботи. Правосуддя фактично надає людям послуги, що є нормою у будь-якій правовій державі. Досить помітною є тенденція європейських та інших держав західного світу змінювати систему правосуддя шляхом трансформації її з бюрократичної на більш клієнтоорієнтовану. Історичний перехід українського суспільства до демократичної політичної системи включає суттєві зміни у відносинах між громадянами та державними установами, у тому числі і в судовій владі [5, с. 14].

Суд, як суб'єкт взаємодії, наділений повноваженнями як в механізмі протидії домашньому насильству, так і запобігання. З огляду на законодавчу класифікацію, суди належать до загальних суб'єктів, уповноважених застосовувати спеціальні заходи щодо протидії домашньому насильству, в межах компетенції яких є винесення обмежувального припису стосовно кривдника та направлення кривдника на проходження програми для кривдників.

Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування як суб'єкти протидії домашньому насильству в системі взаємодії мають у даному

контексті мають особливе місце. Вони не є суб'єктами, в межах повноважень яких знаходиться застосування спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, але їх значення у забезпеченні виконання програм для кривдників. І тут питання взаємодії має виняткове значення. Ефективність взаємодії з судом визначає дієвість інших заходів запобігання та протидії домашньому насильству як на регіональному, так і місцевому рівнях.

О. Д. Коломоєць вважає, що основною метою взаємодії суб'єктів здійснення протидії домашньому насильству є сприяння підвищенню ефективності їхньої діяльності під час застосування спеціальних заходів із протидії всіх видів домашнього насильства шляхом розробки і виконання узгоджених дій, спрямованих на своєчасне виявлення ознак та припинення фактів домашнього насильства. Вибір форм взаємодії суб'єктів протидії та практичної реалізації скоординованих заходів в кожному конкретному випадку повинен здійснюватися з урахуванням обставин і характеру проблеми, що потребує вирішення, та з узгодженням цього питання з керівниками установ та організацій [1].

З огляду на правовий статус суддів та голови суду як керівника державного органу, на практиці виникають питання представництва та взаємодії. Якщо в питаннях протидії домашньому насильству механізми та форми взаємодії суду з іншими суб'єктами є певний алгоритм, то в питаннях запобігання йдеться лише про організацію та проведення спільних спеціалізованих тренінгів та семінарів для фахівців, які працюють у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі, а також для працівників правоохоронних органів і суддів.

В цьому контексті, на нашу думку, варта уваги взаємодія в законодавчій площині з напрацюванням відповідних змін до спеціального закону, який регулює статус суду. Йдеться про важливість запровадження спеціалізації суддів для розгляду справ про домашнє насильство, з огляду на необхідність володіння відповідними навичками роботи з вразливими категоріями користувачів суду. При цьому, передбачити розробку відповідних програм Національною школою суддів України, уповноваженою на періодичне навчання суддів з метою забезпечення проходження спеціального навчання.

Крім того, судова практика демонструє низький рівень оскарження судових рішень справах про домашнє насильство до суду вищої інстанції, що може свідчити про відсутність належної підтримки та супроводу в місцевих судах. Зазначене підтверджує необхідність запровадження в судах відділів підтримки потерпілих та свідків домашнього насильства, залучення відповідних фахівців для ефективної роботи таких відділів та навчання працівників апаратів судів навичкам роботи з такими користувачами судовими послугами.

Для забезпечення сталості співпраці доцільним є встановлення протоколу міждисциплінарної співпраці між суб'єктами запобігання та протидії домашньому насильству як на регіональному, так і місцевому рівнях із залученням представників влади відповідного рівня.

Міждисциплінарні конференції, круглі столи, інші спільні заходи, система перенаправлення та тісної співпраці зі спеціалізованими суб'єктами повинні стати додатковим інструментом для посилення підтримки постраждалих осіб.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень.

Зважаючи на зазначене, роль кожного суб'єкта у сфері запобігання та протидії домашньому насильству є надзвичайно важливою в механізмі їх взаємодії. Одночасно діяльність суду, як останньої інстанції в ухваленні рішення, необхідно розглядати крізь призму надання судових послуг, що забезпечує інтегрований підхід у взаємодії з іншими уповноваженими акторами. Довіра до судових органів сприятиме підвищенню довіри до інших органів та установ, уповноважених на запобігання та протидію домашньому насильству, та держави в цілому. Стандартизація механізмів та форм взаємодії сприятиме підвищенню ефективності діяльності суб'єктів незалежно від рівня координації. Важливим при цьому є вивчення дієвих механізмів взаємодії в державах, які є Сторонами Конвенції.

Для ефективної боротьби з домашнім насильством необхідно підвищувати рівень обізнаності суспільства про цю проблему, серед інших загальних проблем, а головне серед професіоналів, які забезпечують захист та підтримку постраждалих. Тренінги щодо реагування та практики поводження з вразливими категоріям безумовно підвищує рівень суб'єктів, які працюють в цій сфері, і є передумовою недопущення вторинної віктимізації. Але такі тренінги є важливими інструментами для посилення ефективності саме міжсуб'єктної взаємодії. Самостійно суб'єкти взаємодії не можуть успішно вирішити таку глибоко вкорінену проблему. Скоординовані заходи та міжсуб'єктне партнерство є необхідною складовою в подоланні цього комплексного явища та його причин. Запобігання та протидія домашньому насильству повинні бути зосереджені на потребах та правах постраждалих, і міждисциплінарний підхід в організації навчачь є винятково важливим для ефективного попередження домашнього насильства в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горбач-Кудря І. А. Реалізація державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству уповноваженими суб'єктами в Україні. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/223/6040/12610-1?inline=1>
2. Збірка матеріалів із впровадження моделі «Барнахус» в Україні. Довідкове видання. Загальна характеристика і впровадження в Україні. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/model-barnahus-implementation-ukraine2>
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text.
4. Конституція України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>. Дата оновлення: 01.01.2020. Дата звернення: 11.02.2023.
5. Модельний суд. Посібник. 2020. Проєкт ЄС «Право-Justice», Київ. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/60c/af4/b6a/60caf4b6a936f534182680.pdf>
6. Офіційний сайт Ради Європи. URL: <https://www.coe.int/web/portal/home>.
7. Положення про Міжвідомчу робочу групу з питань сім'ї, запобігання домашньому насильству та протидії торгівлі людьми (Додаток 2 до рішення Вінницької міської Міжвідомчої ради з питань сім'ї, гендерної рівності, демографічного розвитку, запобігання домашньому насильству та протидії торгівлі людьми від 09.11.2018 № 1.

8. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>. Дата оновлення: 01.01.2020. Дата звернення: 17.02.2023.

9. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству і насильству за ознакою статі: Постанова Кабінету Міністрів України від 22.08.2018 р. № 658 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text> Дата оновлення: 22.02.2022. Дата звернення: 11.02.2023.

10. Про Національну стратегію у сфері прав людини: Указ Президента України від 24.03.2021 р. № 119/21 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537> Дата звернення: 17.02.2023.

11. Протидія домашньому та ґендерно зумовленому насильству й добробут громад. Метод. посіб. / за заг. ред. Кочемировська О.О. Київ : ФОП Клименко, 2020. 64 с.

12. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> Дата оновлення: 23.12.2022. Дата звернення: 07.02.2023.

13. Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 року № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>

14. Council of Europe Training of Trainers manual: «Effective Multi-agency Co-operation for Preventing and Combating Domestic Violence». URL: <https://rm.coe.int/16806ee730>.

15. Preventing and combating violence against women and domestic violence in Ukraine. By the Inter-Agency Working Group on Multi-agency co-operation at local level, facilitated by Monika Kocaqi, Council of Europe expert. URL: <https://rm.coe.int/168069464f>

16. Rosenbaum Dennis P. Evaluating multi-agency anti-crime partnerships: Theory, design, and measurement issues. *Crime prevention studies*. 2002. 14: 171-225.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2022

Стаття рекомендована до друку 10.11.2022

Natalia Korol, Chief of staff Vinnytsia Court of Appeal,
PhD student of the educational program «Public Administration»,
Institute of Public Administration and Civil Service of the Taras Shevchenko National University of Kyiv
Volodymyrska Street, 64/13, City of Kyiv, 01601, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-7135-3714>
e-mail: kkorrolvn18@gmail.com

MECHANISMS OF INTERACTION OF SUBJECTS IN THE FIELD OF PREVENTING AND COMBATING DOMESTIC VIOLENCE AT THE REGIONAL AND LOCAL LEVEL

Abstract. Violence against women and girls is not limited to any culture, region, country, or specific group of women. It happens in times of peace and war. The EU and its Member States have long demonstrated a commitment to eradicating violence against women by

creating policies and contributing to international treaties that work towards this goal. Preventing and combating violence against women is a precondition for equitable and inclusive sustainable development. Violence against women, including domestic violence, cannot be considered simply a violation of women's human rights, because it has a direct impact on the entire society.

Co-ordinated measures and multi-agency partnerships are necessary to address the root causes of these problems. Interventions tackling violence against women and domestic violence need to be concentrated on the needs and the rights of the victims, and multi-agency co-operation is crucial in effectively preventing domestic violence against women and their children.

Key words: *multi-agency co-operation, domestic violence, co-ordinated measures, local public agencies, prevention.*

In cites: Korol N. (2022). Mechanisms of Interaction of Subjects in the field of Preventing and Combating Domestic Violence at The Regional and Local Level. *Theory and Practice of Public Administration*, 1 (74), pp. 50–62. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-04> [in Ukrainian].

REFERENCES

1. Gorbach-Kudrya I. A. Implementation of state policy in the sphere of prevention and counteraction to domestic violence by authorized actors in Ukraine. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/223/6040/12610-1?inline=1> [in Ukrainian].
2. Collection of materials on the implementation of the Barnachus model in Ukraine. Reference edition. General characteristics and implementation in Ukraine. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/model-barnachus-implementation-ukraine2> [in Ukrainian].
3. Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (2011, May 11). [in Ukrainian].
4. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text [in Ukrainian].
5. Constitution of Ukraine (1996, June 28). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution> [in Ukrainian].
6. Model Court. Manual (2020). EU Law-Justice Project, Kyiv. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/60c/af4/b6a/60caf4b6a936f534182680.pdf> [in Ukrainian].
7. Official website of the Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/web/portal/home> [in Ukrainian].
8. Provisions on the Interdepartmental Working Group on Family, Prevention of domestic violence and Combating trafficking in Persons (Annex 2 to the decision of the Vinnytsia City Interdepartmental Council on Family, Gender Equality, demographic Development, Prevention of domestic violence and Combating trafficking in Persons (2018, November 9) [in Ukrainian]
9. The Law of Ukraine on Prevention and Combating domestic violence (2017, December 7). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> [in Ukrainian].
10. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine on approval of the procedure of interaction of subjects carrying out measures in the sphere of prevention and counteraction of domestic violence and violence according to the article (2018, August 22). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2018-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
11. Decree of the President of Ukraine on the National Strategy in the sphere of Human Rights (2021, March 24). URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537> [in Ukrainian].

12. To counteract domestic and gender-based violence and to well-being of communities. Method. send/charge rev Kochemirovska O.O. (2020) [in Ukrainian].
13. Law of Ukraine on judicial system and status of judges (2016, June 2). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> [in Ukrainian].
14. The decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case of the constitutional motion of the Supreme Court of Ukraine concerning the conformity of the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the provisions of Article 69 of the Criminal Code of Ukraine (the case on the appointment of a more soft penalty by the court) (2004, November 2). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> [in Ukrainian]
15. Council of Europe Training of Trainers manual: «Effective Multi-agency Co-operation for Preventing and Combating Domestic Violence». URL: <https://rm.coe.int/16806ee730>.
16. Preventing and combating violence against women and domestic violence in Ukraine. By the Inter-Agency Working Group on Multi-agency co-operation at local level, facilitated by Monika Kocaqi, Council of Europe expert. URL: <https://rm.coe.int/168069464f>.
17. Rosenbaum Dennis P. Evaluating multi-agency anti-crime partnerships: Theory, design, and measurement issues. *Crime prevention studies*. 2002. 14: 171-225.

The article was received by the editors 28.10.2022

The article is recommended for printing 10.11.2022

Розділ 3

НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

DOI: <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-05>
УДК 352:004

Дзюндзюк Катерина Вікторівна,
аспірантка кафедри соціальної і гуманітарної політики
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8668-1414>
e-mail: kvdziun@gmail.com

КОНЦЕПЦІЯ РОЗУМНОГО МІСТА В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація. У статті визначено, що розумне місто – це концепція розвитку міста, що передбачає інтеграцію новітніх ІКТ в усі сфери його функціонування. З'ясовано, що компонентами розумного міста є: розумна інфраструктура, розумний транспорт, розумна енергетика, розумна охорона здоров'я, розумне врядування, розумна економіка, розумні громадяни, розумні технології. Досліджено атрибути розумного міста – стійкість, якість життя, урбанізація, розумність.

Визначено, що основними напрямками розвитку розумного міста є суспільство, економіка, навколишнє середовище, врядування. З'ясовано, що до основних викликів реалізації концепції розумного міста можна віднести: вартість проєктів розумного міста, інтеграцію ІКТ та фізичної інфраструктури, обсяг даних, що створює розумне місто, операційну ефективність, рівень викидів вуглеводнів, досягнення стійкості, інформаційну безпеку, захист від природних катаклізмів.

З'ясовано, що стійкість розумного міста пов'язана з міською інфраструктурою, врядуванням, енергетикою, зміною клімату, забрудненням, відходами, а також соціальними питаннями, економікою та охороною здоров'я. Визначено, що Інтернет речей та великі дані є одними з основних елементів реалізації концепції розумного міста. Використання Інтернету речей робить розумні міста можливими. До основних компонентів Інтернету речей відносяться: річ, локальна мережа, Інтернет, хмара. Великі дані – це колекції об'ємних та складних наборів даних, які важко обробити за допомогою звичайних інструментів керування базами даних або традиційних програм обробки даних.

З'ясовано, що Інтернет речей, великі дані та розумні міста тісно взаємопов'язані. Дані, що генерує розумне місто, та які пов'язані з просторовими та часовими мітками, складають основу великих даних. Великі дані в розумних містах накопичуються в результаті роботи датчиків Інтернету речей, вебсайтів, мобільних застосунків, соціальних мереж.

Ключові слова: розумне місто, інформаційно-комунікаційні технології, сталий розвиток, інфраструктура міста, Інтернет речей.

Як цитувати: Дзюндзюк К.В. Концепція розумного міста в контексті сучасних досліджень. *Теорія та практика державного управління*. 2022. Вип. 1 (74). С. 63–78. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-05>

Вступ. Використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) в управлінні містами призвело до появи таких термінів, як «цифрове місто», «електронне місто», «інформаційне місто», «розумне місто». Найбільш вживаним поняттям є «розумне місто». У розумному місті цифрові технології сприяють покращенню надання публічних послуг, а також більш оптимальному використанню ресурсів при меншому впливі на навколишнє середовище.

Також поняття розумного міста тісно пов'язано з урбанізацією – все більша кількість реалізованих проєктів розумного міста призводить до зміни міського середовища, з глобалізацією – найкращі практики реалізації концепції розумного міста поширюються між різними країнами та містами, зі сталим розвитком – він є одним з основних атрибутів, що має розумне місто.

Огляд літератури. Питання щодо концепції розумного міста розглядаються у працях багатьох українських і зарубіжних науковців, зокрема, таких як А. Андрієнко, Т. Бакічі, Р. Бережок, Дж. Гіл-Гарсія, Р. Кітчін, М. Марроне, Н. Кунанець, В. Пасічник, Л. Олійник, П. Перез, А. Таунсенд, С. Чукут, та ін. Найкращі практики реалізації концепції розумного міста висвітлені в роботах Р. Голландса, Г. Пурон-Сіда, Дж. Чана, Г. Шаффера, Г. Шолла та ін.

Проблематика створення та розвитку розумних міст залишається актуальною через тісний зв'язок концепції розумного міста з використанням ІКТ, що швидко розвиваються та змінюються – замість старих технологій поширення отримують нові, що можуть не лише розширювати можливості управління містами, а й нести з собою нові ризики. Тому необхідними є подальші дослідження у цій сфері.

Розумне місто – це концепція, що немає єдиного визначення в наукових джерелах. Кітчін пише, що розумне місто – це термін для опису міст, що з одного боку знаходяться під значним впливом ІКТ, а з іншого – їх економіка та врядування засновані на інноваціях та креативності, що розвиваються завдяки розумним громадянам [9]. Таунсенд визначає розумне місто, як місце де тісний зв'язок ІКТ з інфраструктурою, архітектурою, повсякденною діяльністю жителів міста допомагає вирішити соціальні, економічні проблеми та проблеми навколишнього середовища [14, с. 15].

Бакічі вказує, що розумними містами є ті, в яких новітні ІКТ використовуються для об'єднання людей, інформації та всіх елементів міста для створення стійкого, екологічного середовища, що підвищує якість життя громадян та має зрозуміле управління [2]. Шолл пише, що розумне місто поєднує створення, інтеграцію, розвиток та ефективне використання ресурсів завдяки під-

тримці стійкості міста, впровадженню інновацій, посиленню використання новітніх ІКТ органами місцевого самоврядування [12].

Міжнародний союз електрозв'язку (ITU) дає таке визначення розумному місту – це інноваційне місто зі сталим розвитком, в якому панує використання ІКТ та інших засобів для покращення якості життя, ефективності міського функціонування та послуг, а також конкурентоспроможності; при цьому забезпечується задоволення потреб нинішнього та майбутніх поколінь щодо економічних, соціальних та екологічних аспектів [7].

Міжнародна організація стандартів (ISO) розглядає розумне місто як концепцію, що застосовує нове покоління інформаційних технологій, таких як Інтернет речей, хмарні обчислення, великі дані та інтеграцію геоінформації задля сприяння плануванню, будівництву, управлінню та функціонуванню інтелектуальних служб міст [6].

Британський інститут стандартів (BSI) говорить про розумне місто, як про ефективну інтеграцію фізичних, цифрових та людських систем у створеному середовищі для забезпечення стійкого майбутнього для своїх громадян.

У вказаних визначеннях розумного міста поєднуються передові технології та сталість на місцевому рівні. Спільним для них є те, що розумні міста стосуються інновацій, не обов'язково, але головним чином на основі ІКТ, що покращують життя людей у місті, управління, економіку, мобільність та навколишнє середовище [1].

Мета статті. Теоретичне узагальнення підходів до концепції розумного міста в контексті сучасних досліджень.

Методологія дослідження. Теоретико-методологічною основою роботи є загальнонаукові прийоми досліджень та спеціальні методи, а саме: систематизація, системно-аналітичний підхід, методи аналізу, дедукції, моделювання й узагальнення, об'єктивності тощо.

Основні результати дослідження. Виходячи з проведеного аналізу літературних джерел, ми вважаємо, що розумне місто – це концепція розвитку міста, що передбачає інтеграцію новітніх ІКТ в усі сфери його функціонування, включаючи врядування. ІКТ надають можливість налагодити взаємодію органів місцевого самоврядування з жителями міст – перетворити їх на активних учасників процесу управління містом, впровадити технологічні рішення для управління та моніторингу міською інфраструктурою, та, найголовніше, покращити рівень життя жителів міст й бути інструментом вирішення поточних проблем.

Ми погоджуємось з думкою авторів сучасних досліджень, в яких до компонентів розумного міста відносяться:

- розумна інфраструктура;
- розумний транспорт;
- розумна енергетика;
- розумна охорона здоров'я;
- розумне врядування;
- розумна економіка;

- розумні громадяни;
- розумні технології.

Варто зазначити, що наразі не існує розумних міст, що одночасно мають однаково високий рівень розвитку усіх компонентів. Та саме вони роблять міста ефективними. ІКТ є ключовими чинниками перетворення традиційних міст на розумні та серед них можна виділити дві тісно пов'язані технологічні структури – Інтернет речей та великі дані. Наразі ці технології достатньо розвинені, щоб сприяти появі та розвитку розумних міст. Окрім належного застосування ІКТ, провідну роль в появі та розвитку розумних міст відіграє матеріальна інфраструктура, відновлювані джерела енергії, освічені в цифровому сенсі громадяни [3].

Будь-яка комбінація різних компонентів може зробити міста розумними. Місту не обов'язково мати всі компоненти, щоб називати його розумним. Кількість розумних компонентів залежить від вартості та актуальності їх розвитку, доступності певних технологій.

За останні десятиліття населення світу значно зросло, так само як і очікуваний рівень життя. Зараз міста споживають 75% світових ресурсів та енергії, що призводить до утворення 80% парникових газів [15]. У найближчі кілька десятиліть негативний вплив міст на навколишнє середовище суттєво зросте. Таким чином, концепція розумних міст стає все більш значущою. Створення розумних міст є природною стратегією пом'якшення проблем, що виникають через швидку урбанізацію та зростання міського населення. В розумних містах, незважаючи на пов'язані з їх розвитком витрати, після впровадження інфраструктурних змін, сучасних технологій та процесів управління, зменшується споживання енергії та води, об'єм відходів, викиди вуглецю, потреби в транспорті.

Розумні міста в усьому світі досить різноманітні за своїми характеристиками та компонентами. Стандарти встановлюються організаціями на кшталт Міжнародної організації зі стандартизації (ISO). Вони надають універсальні вказівки для стимулювання розвитку компонентів розумного міста, враховуючи, що вони мають бути ефективними та безпечними. Стандарти можуть відігравати важливу роль у розвитку та будівництві розумного міста. Вони також можуть надавати вимоги щодо моніторингу технічних та функціональних показників розумного міста. Стандарти направлені на вирішення проблем, пов'язаних зі зміною клімату, безпекою, транспортом, водопостачанням тощо. В них враховані найкращі практики з управління ресурсами, що націлені на зменшення впливу на навколишнє середовище.

Інститут інженерів з електротехніки та електроніки (IEEE) розробляє стандарти для різноманітних компонентів розумного міста, включаючи Інтернет речей, охорону здоров'я та транспортні системи. Конкретним прикладом такого стандарту є ISO 37120, що визначає 100 показників ефективності міста, які включають 46 основних та 54 допоміжних показники [6]. До показників, зокрема, належить, стан економіки, освіти, енергетики та навколишнього середовища. Ці показники можуть бути використані органами місцевого самоврядування для порівняння ефективності надання послуг, вивчення найкращих практик інших міст, а також порівняння міст між собою.

Окрім компонентів, розумні міста характеризуються атрибутами, до яких можна віднести:

- стійкість;
- якість життя;
- урбанізацію;
- розумність.

Стійкість розумного міста пов'язана з міською інфраструктурою, врядуванням, енергетикою, зміною клімату, забрудненням, відходами, а також соціальними питаннями, економікою та охороною здоров'я [13]. Якість життя можна виміряти з точки зору емоційного та фінансового благополуччя громадян. Аспекти урбанізації розумного міста включають численні показники, такі, як технології, інфраструктура, управління та економіка [4]. Розумність можна визначити як прагнення покращити економічні, соціальні та екологічні стандарти міста та його мешканців. Сюди можна включити розумну економіку, розумних громадян, розумне врядування.

Існує чотири основні напрямки розвитку розумного міста:

- суспільство;
- економіка;
- навколишнє середовище;
- врядування.

Покращення суспільного напрямку означає розвиток міського середовища, формування в громадян думки, що місто існує для громадян, а не навпаки. Економічний напрямок стосується збагачення міста, зростання кількості робочих місць. Покращення в сфері навколишнього середовища сприяють тому, що місто зможе підтримувати власний розвиток та працювати для нинішнього та майбутніх поколінь [5]. Модернізація врядування пов'язана з покращенням демократії, включенням громадян в процес управління містом [10].

Розглянемо компоненти розумного міста більш детально.

Інфраструктура розумного міста включає матеріальну інфраструктуру та ІКТ. Матеріальна інфраструктура – це реальна фізична або структурна одиниця розумного міста. Наприклад, будівлі, дороги, залізничні колії, лінії електропостачання, система водопостачання.

Інфраструктура ІКТ є основним компонентом розумного міста, що об'єднує всі інші компоненти, фактично діючи як нервовий центр розумного міста. У контексті розумних міст поєднання матеріального та цифрового вважається цілісною розумною інфраструктурою. Наприклад, це може бути система управління відходами, система зв'язку, система управління світлофорами, система вуличного освітлення, система водопостачання, система газопостачання, система електропостачання, економічна система тощо.

Основою розумної інфраструктури є інфраструктура ІКТ, що робить матеріальну інфраструктуру розумною. Інфраструктура ІКТ є фундаментальною для побудови розумних міст і залежить від факторів, пов'язаних з її доступністю та продуктивністю. Вона включає в себе комунікаційну інфраструктуру, таку як оптоволокно, мережі Wi-Fi, бездротові точки доступу, а також

різноманітні інформаційні системи. Розумна інфраструктура є більш ефективною, безпечною, захищеною та відмовостійкою порівняно з класичною інфраструктурою, адже належним чином спроектована, вона в першу чергу враховує ризики, що існують в реальному та цифровому світах.

Отже, розумна інфраструктура складається з:

- матеріальної інфраструктури;
- різноманітних датчиків (Інтернет речей);
- апаратного забезпечення;
- програмного забезпечення;
- проміжного програмного забезпечення.

Проміжне програмне забезпечення, що забезпечує, наприклад, взаємодію програм із серверами з даними, зазвичай відіграє вирішальну роль в автоматизації та напряду впливає на можливості зворотного зв'язку розумної інфраструктури. Завдяки проміжному програмному забезпеченню стає можливим накопичення даних та об'єднання їх у загальну платформу для аналітики та звітності. Наприклад, у разі виявлення високого споживання ресурсів, чи при появі значень показників, що виходять за межі норми, є необхідним негайне втручання працівників, що відповідають за обслуговування інфраструктурних елементів. Проміжне програмне забезпечення надає відповідальним особам можливість оцінити загальний стан інфраструктури розумного міста, незалежно від того, скільки в її рамках існує елементів матеріальної інфраструктури – програмне забезпечення впроваджується і з сотнями, і з десятками тисяч елементів.

Прикладом розумної інфраструктури є розумна електромережа. Вона складається з різних джерел енергії (відновлюваних або звичайних), розумних лічильників, механізмів оперативного контролю, механізмів балансування навантаження та стійких до збоїв механізмів. Вона забезпечує ефективну та надійну доставку електроенергії кінцевому споживачу з різних джерел енергії.

Також розумні будівлі можна розглядати як частину розумної інфраструктури. Розумна будівля може бути оснащена різноманітним апаратним та програмним забезпеченням, датчиками та інтелектуальними пристроями для автоматизованих операцій, включаючи мережу передачі даних, передачу голосу через IP (VoIP), відеоспостереження, контроль доступу, управління живленням та керування освітленням.

Розумні будівлі за змістом відрізняються від зелених будівель. Зелені будівлі – це стійкі конструкції з високою ефективністю використання електроенергії та води, а також з контролем стану навколишнього середовища всередині приміщень з метою зменшення викидів вуглецю. Розумні будівлі – це набагато ширше поняття, ніж зелені будівлі. Розумні будівлі можуть легко з'єднуватися з іншими будівлями, людьми та технологіями, глобальним середовищем та розумними електромережами.

Всередині та навколо таких будівель ефективно використовується інформація ззовні. Наприклад, розумна мережа може бути використана розумними будівлями. У цьому сценарії розумна будівля може легко адаптуватися до власного енергетичного попиту, а також до поточного стану енергосистеми

для ефективного використання енергії. У розумних будівлях можна використувати динамічні тарифи на електроенергію, при яких будівля накопичує електроенергію в найбільш вигідні години. Використання Інтернету речей забезпечує інтегровані рішення, завдяки яким можна обробляти та аналізувати великі обсяги даних, що максимізує експлуатаційну та енергетичну ефективність розумних будівель.

Отже, до переваг розумних будівель можна віднести прийняття рішень на основі даних, що призводить до високої ефективності споживання ресурсів, менших капітальних та операційних витрат, можливості ідентифікації ризиків та управління ними.

Наступним компонентом розумного міста є *розумний транспорт*. Традиційні транспортні системи або об'єкти, такі як залізнична мережа, автомобільний, авіаційний та водний транспорт, існують протягом тривалого часу. У традиційній транспортній мережі кожна транспортна одиниця існує окремо. Розумний транспорт, також відомий як інтелектуальна транспортна система, вирішує цю проблему та включає в себе різні типи систем зв'язку в транспортних засобах – між транспортними засобами, між транспортними засобами та певними місцями. Він охоплює системи залізничного, водного та повітряного транспорту, дозволяє налагодити взаємодію транспортних одиниць різних типів.

Розумна транспортна система дозволяє побудувати глобальні вузли повітряних шляхів, міжміські залізничні мережі, інтелектуальні мережі доріг, захищені велосипедні маршрути, захищені пішохідні доріжки та інтегрувати громадський транспорт для безпечного, швидкого, економічного та надійного переміщення громадян всередині міст та між ними. Інтелектуальна транспортна система дозволяє досягти максимальної ефективності використання транспортних засобів, що використовуються в системі, наприклад, визначити кількість літаків, які повинна мати авіакомпанія, або кількість поїздів та вагонів, що має використовувати оператор залізничної мережі.

Також розумна транспортна система дозволяє пасажирам вибирати варіанти переміщення за недорогими, найкоротшими або найшвидшими маршрутами. Прикладами інтелектуальної транспортної технології є:

Датчики в транспортних засобах, що допомагають запобігти зіткненню.

Стягнення плати із використанням радіочастотної ідентифікації (RFID). Завдяки використанню RFID водіям не потрібно довгий час стояти на зупинках, отримуючи оплату від пасажирів, що зазвичай блокує транспортний потік, а також потребує робочої сили для збору плати.

Автоматичний паспортний контроль в аеропортах. Під час автоматичного паспортного контролю пасажирів можуть використовувати паспорти з чіпами з біометричними даними без необхідності ручної перевірки паспортів.

Використання додатків у мобільних телефонах для виклику таксі, відстеження точного місцезнаходження автомобіля та перегляду інформації про водія.

Наступним компонентом розумного міста є *розумна енергетика*. Джерела енергії досить різноманітні та включають сонячну енергію, викопне паливо, газ тощо. За останні десятиліття, поруч із традиційними джерелами енергії,

набули популярності відновлювальні джерела та пов'язані із цим поняття, такі, як чиста енергетика, зелена енергетика, стійка енергетика та розумна енергетика. Побоювання, що джерела енергії, доступні для споживання людиною, врешті рещт будуть вичерпані, спонукають шукати нові джерела енергії.

Чиста енергетика або зелена енергетика означає, що споживання енергії має мінімальний негативний вплив на навколишнє середовище. Наприклад, сонячна енергія або енергія вітру є джерелами зеленої енергетики. Джерела відновлювальної та стійкої енергії не можуть бути спожиті протягом кількох поколінь та можуть відновлюватися швидше, ніж вони можуть бути спожиті. Між стійкою та відновлюваною енергетикою є деякі відмінності: стійкі джерела енергії – це джерела, створені не людьми, тоді як відновлювані джерела створені людьми. Одним із прикладів відновлюваної енергії є біогаз, що потребує вирощування, обробки та утилізації органічних матеріалів для його отримання.

Іншим пов'язаним терміном є система з нульовим споживанням енергії, в якій споживана енергія дорівнює виробленій. Отже, розумна енергетика – це набагато ширше поняття, ніж будь-яке з перерахованих вище – традиційна енергетика, чиста енергетика тощо. Розумна енергетика – це концепція, яку можна розглядати як модель мереж джерел енергії, постачальників та споживачів електроенергії. Ця модель базується на принципах розумного виробництва електроенергії, розумних електромереж, розумного зберігання та розумного споживання. По суті, традиційна енергетика, чиста енергетика, зелена енергетика, стійка енергетика та відновлювана енергетика в поєднанні з ІКТ складають розумну енергетику.

Розумна енергетична система неможлива без інтегрованих децентралізованих стійких джерел енергії, ефективного розподілу та оптимізованого енергоспоживання. Таким чином, розумна енергетика складається з трьох незалежних блоків, що повинні бути поєднані між собою та ефективно взаємодіяти один з одним, щоб сформувати єдину розумну енергетичну систему.

Фотоелектрична, сонячна енергія, енергія біогазу та енергія вітру можуть бути важливою частиною розумної енергетичної системи. Ефективний розподіл у розумній енергетичній системі стає можливим завдяки використанню розумної інфраструктури, розумної мережі, розумних лічильників, а також належного застосування ІКТ.

Основою розумної енергетичної системи є інфраструктура ІКТ, що відповідає за збір інформації про споживання енергії, а також обмін інформацією про тарифи постачальника. ІКТ можна використовувати для керування роботою розумних приладів, таких як посудомийні машини та водонагрівачі, в сфері заряджання електромобілей, опалення, вентиляції та кондиціонування повітря. ІКТ можна ефективно використовувати для придбання енергії з різноманітних джерел, таких як системи сонячних панелей, системи вітрових турбін та інших можливих джерел енергії. Ефективне використання накопичувачів енергії та моніторинг споживання відіграють важливу роль для оптимізації споживання енергії в розумній енергетичній системі.

Основою розумної енергетичної системи є розумна енергетична мережа. Розумна мережа дозволяє керувати поведінкою всіх підключених користувачів, таких як: споживачі, генератори та користувачі, які одночасно є споживачами та генераторами. Розумні мережі забезпечують ефективні та стійкі енергетичні системи з низьким рівнем втрат ресурсів при транспортуванні, високим рівнем безпеки. Розумна мережа дає змогу інтегрувати різноманітні доступні джерела енергії – від теплової енергії на основі викопного палива до зеленої фотоелектричної енергії та енергії вітру. Розумні мережі майбутнього будуть набагато складнішими, ніж нинішнє покоління. Наприклад, може настати день, коли кожен користувач також генеруватиме сонячну енергію, енергію біопалива та навіть енергію вітру. Розумна мережа ефективно синхронізує джерела енергії та забезпечує задану напругу та частоту току без будь-яких відхилень.

Використання ІКТ відіграє ключову роль у розумній електромережі в контексті:

- управління споживанням енергії залежно від попиту;
- диспетчеризації виробництва електроенергії для сонячних панелей та вітряних турбін;
- визначення відповідних місць для встановлення заряджаючих пристроїв для електромобілів.

Розумний облік енергії є важливою складовою інтелектуальної мережі. Розумний лічильник фіксує споживання електроенергії в певні часові проміжки та передає цю інформацію підприємству, що відповідає за постачання електроенергії споживачу, для моніторингу та виставлення рахунків. Це забезпечує точне та надійне зчитування показників використання електроенергії без участі людини. Розумні накопичувачі енергії, що можуть бути виготовлені з літій-іонних або схожих елементів, можуть використовуватись для зберігання та доставки енергії.

Наступним компонентом є *розумна охорона здоров'я*. Через швидке зростання населення традиційні системи охорони здоров'я перевантажені. Існує проблема нестачі медичного персоналу для повного задоволення потреб громадян, пацієнти можуть отримувати некоректні плани лікування. У багатьох віддалених куточках планети отримання належної медичної допомоги все ще неможливо. Таким чином, з обмеженими ресурсами та постійно зростаючим попитом, традиційна система охорони здоров'я має бути розумною, ефективною та сталою. Розумна охорона здоров'я є поєднанням різних складових, включаючи традиційні засоби охорони здоров'я, розумні біосенсори, натільні датчики та переносні пристрої, розумні системи швидкої допомоги.

У розумних лікарнях для роботи використовуються хмарні обчислення, застосунки для смартфонів та просунуті методи аналізу даних. Дані пацієнтів можуть бути доступні в режимі реального часу в усіх розумних лікарнях у різних містах або в межах одного міста. Медичні техніки, медсестри та лікарі можуть мати доступ до даних лабораторних досліджень без втрати часу на фізичну передачу інформації з лабораторії до лікарні. Також різні лікарі мо-

жуть переглядати інформацію, щоб оцінювати стан пацієнта. Таким чином, можна приймати рішення щодо стану здоров'я пацієнта та призначення відповідних ліків у режимі реального часу.

Телемедицина є компонентом розумної охорони здоров'я. В телемедицині ІКТ використовуються для надання медичної допомоги на відстані. Цей підхід стає в нагоді у віддалених місцях, де медичні послуги важкодоступні. За допомогою телемедицини лікар може надати допомогу в надзвичайних ситуаціях та врятувати життя.

Ще одним компонентом розумного міста є *розумне врядування*. Задля успішного розвитку розумного міста, необхідним є створення відповідної системи врядування, розробки процедур, що передбачають співпрацю місцевих органів влади та мешканців міста, а також використання нових технологій в управлінні містами. Детально розглядаємо розумне врядування у наступних підрозділах.

Що стосується *розумної економіки*, то міста мають бути високопродуктивними завдяки наукомістким методам виробництва та гнучкому ринку праці. Економіка має характеризуватися використанням інноваційних рішень та адаптуватись до мінливих обставин.

Для успішного впровадження компонентів розумного міста, мешканці міста повинні бути готови до змін, мати достатній рівень знань, щодо їх використання, мати бажання постійно навчатись та мати розуміння щодо того, навіщо потрібно виконувати найпростіші дії, на кшталт економії електроенергії, сортування сміття, тобто бути *розумними громадянами*. Також має бути організована технічна підтримка та навчання користуванню елементів ІКТ, пов'язаних із розумним містом. Наявність в розумному місті дружельюбного міського простору, що поєднується з доступом до послуг, технічної та соціальної інфраструктури, високим рівнем безпеки, культурними та розважальними аспектами, а також піклуванням про навколишнє середовище, має формувати в громадян позитивне відношення до подальшої реалізації концепції розумного міста.

Наступним компонентом розумного міста є *розумні технології*. Вони є ключовими для проектування, реалізації та експлуатації розумних міст. Проблема проектування та експлуатації полягає в тому, як саме поєднати розумні технології, щоб розумні міста були стійкими протягом багатьох років. Таким чином, важливо, щоб витрати на застосування розумних технологій не створювали надлишкове податкове навантаження на жителів розумних міст. Однак у міру прогресу науки й техніки, розумні технології можуть стати дешевшими, а проекти з реалізації концепції розумного міста можуть стати більш економічно вигідними. Зелені або відновлювані джерела енергії є прикладом розумних технологій. Зелені будівлі та спільноти розвитку зелених мікрорайонів також важливі для розумних міст.

Стала транспортна система є ключовою технологією для розумних міст. Стійкі та розумні транспортні системи можуть обслуговувати велику кількість людей, що переміщуються містом. Це може зменшити затори на дорогах та допоможе зменшити викиди парникових газів, що впливають на глобальне

потепління. В цьому контексті використовуються такі технології, як оптоволоконне підключення до Інтернету в будівлях, загальноміський Wi-Fi, зв'язок ближнього поля (NFC) та Bluetooth. Загальноміський Wi-Fi може полегшити використання основних послуг, таких як виклик таксі. NFC змінює спосіб використання кредитних карток. Кіберфізичні системи, що є інтеграцією мереж та фізичних об'єктів, як Інтернет речей, є ключем до розумних фізичних об'єктів.

Проаналізувавши компоненти розумного міста, ми дійшли висновку, що виклики у реалізації концепції розумного міста є досить різноманітними та складними. До основних викликів можна віднести:

- вартість проєктів розумного міста;
- інтеграцію ІКТ та фізичної інфраструктури;
- обсяг даних, що створює розумне місто;
- операційну ефективність;
- рівень викидів вуглеводнів;
- досягнення стійкості;
- інформаційну безпеку;
- захист від природних катаклізмів.

Вартість – найважливіший елемент проєктування розумного міста. Вартість складається із вартості проєктування та вартості експлуатації. Якщо реалізація проєкту потребує фінансових ресурсів, обсяг яких відомий заздалегідь, то експлуатаційні витрати, що необхідні для підтримки розумного міста, можуть з часом змінюватись. Вартість проєктування повинна бути відносно невеликою, щоб реалізація розумного міста стала можливою. У той же час невелика вартість експлуатації дозволить містам працювати в довгостроковій перспективі з мінімальним навантаженням на міський бюджет. Оптимізація та прогнозування витрат в рамках повного життєвого циклу системи розумного міста може бути складною проблемою [11].

Ефективність роботи розумних міст також є важливим питанням. Більша ефективність може знизити експлуатаційні витрати та підвищити стійкість розумного міста. Скорочення викидів вуглеводнів та об'єму відходів є необхідним для підвищення стійкості та ефективності, зниження експлуатаційних витрат. Розумні міста повинні справлятися зі зростанням населення, забезпечуючи при цьому довгострокову стійкість з оптимізованими експлуатаційними витратами.

Розумні міста також мають бути стійкими до збоїв в роботі, катастроф – природних та техногенних. Збої можуть виникати з багатьох причин, наприклад через помилки в програмному забезпеченні, через довготривалий збій живлення. Стихійні лиха також можуть призвести до виходу з ладу різноманітних елементів розумного міста. В будь-якому проєкті розумного міста мають бути враховані ризики, передбачені механізми швидкого відновлення. Потенційні виклики впливають на проєктування та вартість експлуатації розумних міст. Інформаційна безпека, безпека фізичної інфраструктури, громадська безпека також є важливими питаннями, що мають бути враховані при проєктуванні.

Що стосується Інтернету речей, то він є одним з основних елементів реалізації концепції розумного міста. Використання Інтернету речей робить розумні міста можливими. Інтернет речей – це мережа взаємопов'язаних фізичних об'єктів. До мережі підключені комп'ютери, смартфони, датчики, лічильники, переносні пристрої, системи управління та нагляду за житловими будинками та іншими будівлями, транспортні засоби та енергетичні системи. Інтернет речей забезпечує взаємодію різноманітних типів систем та програм для надання послуг. Датчики, включаючи радіочастотні, інфрачервоні, GPS, за допомогою ІКТ з'єднують будівлі, інфраструктуру, транспорт, системи комунальних послуг. Різноманітні задачі, такі як обмін інформацією, інтелектуальне розпізнавання, визначення місцезнаходження, відстеження, моніторинг, контроль забруднення та управління ідентифікацією, можуть виконуватися за допомогою пристроїв Інтернету речей [8].

Існує чотири основні компоненти Інтернету речей:

- річ;
- локальна мережа (LAN);
- Інтернет;
- хмара.

Річ – це датчик, вбудований обчислювальний пристрій або система пристроїв, що може передавати та отримувати інформацію через мережу для контролю інших пристроїв або взаємодії з користувачами. Прикладом речі є датчики температури, мікроконтролери. Мікрохвильова піч, пральна машина, або будівля не підпадають під визначення «речі», однак Інтернет речей разом із цими фізичними об'єктами може створити кіберфізичну систему. Річ може виконувати такі дії:

- зберігати інформацію;
- збирати інформацію;
- виконувати певні команди;
- передавати та отримувати повідомлення;
- реагувати.

Інтернет речей можна використовувати для створення систем розумного транспорту, розумної охорони здоров'я та управління енергетичною системою в розумних містах

Наступною важливою особливістю розумних міст є використання великих даних. Великі дані – це колекції об'ємних та складних наборів даних, які важко обробити за допомогою звичайних інструментів керування базами даних або традиційних програм обробки даних.

Інтернет речей, великі дані та розумні міста тісно взаємопов'язані. Дані, що генерує розумне місто, та які пов'язані з просторовими та часовими мітками, складають основу великих даних. Великі дані в розумних містах накопичуються в результаті роботи датчиків, вебсайтів, мобільних застосунків, соціальних мереж. Використання великих даних пов'язано із вирішенням таких задач, як візуалізація, збір, аналіз, зберігання, пошук та обмін даними. Складні механізми аналізу даних необхідні для пошуку та вилучення цінних патернів та знань із великих даних.

Прикладом великих даних є дані про атмосферу, детальні записи дзвінків, дані електронної комерції, медичні записи, архіви фотографій, дані RFID, дані сенсорної мережі Інтернету речей, дані соціальних мереж, відеоархіви. Збережені великі дані можна видобути, щоб отримати цінну інформацію, коли це необхідно. Великі дані повинні оброблятися за допомогою передових аналітичних та алгоритмічних методів та інструментів для отримання важливої інформації.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень.

В контексті сучасних досліджень розумне місто узагальнено визначається, як концепція розвитку міста, що передбачає інтеграцію новітніх ІКТ в усі сфери його функціонування.

Компонентами розумного міста є: розумна інфраструктура, розумний транспорт, розумна енергетика, розумна охорона здоров'я, розумне врядування, розумна економіка, розумні громадяни, розумні технології.

Атрибутами розумного міста є: стійкість, якість життя, урбанізація, розумність.

До основних викликів реалізації концепції розумного міста можна віднести: вартість проєктів розумного міста, інтеграцію ІКТ та фізичної інфраструктури, обсяг даних, що створює розумне місто, операційну ефективність, рівень викидів вуглеводнів, досягнення стійкості, інформаційну безпеку, захист від природних катаклізмів.

Успішність реалізації концепції розумного міста залежить не лише від слідування актуальним дослідженням теоретичного напрямку, а й від застосування досвіду інших міст, що містить практичні інсайти щодо впровадження проєктів розумних міст. Тому темою подальших досліджень має стати аналіз кейсів реалізації концепції розумного міста, як в розвинутих країнах, так і в країнах, що розвиваються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Anthopoulos, L., Reddick, Ch. Understanding electronic government research and smart city. Information Polity. Smartness in Governance, Government, Urban Spaces, and the Internet of Things. 2015. № 1. P. 1-19.
2. Bakici, T., Almirall, E., Wareham, J. A smart city initiative: The case of Barcelona. Journal of the Knowledge Economy. 2013. № 4. P. 135-148.
3. Bastidas, V., Reyhach, I., Ofir, A., Bezbradica, M., Helfert, M. Concepts for Modeling Smart Cities: An ArchiMate Extension. Business & Information Systems Engineering. 2021. № 3. P. 121-127.
4. Borsekova, K., Korony, S., Vanova, A., Vitalisova, K. Functionality between the size and indicators of smart cities: A research challenge with policy implications. Cities. 2018. № 78. P. 17-26.
5. Garcia-Font, V. Conceptual Technological Framework for Smart Cities to Move towards Decentralized and User-Centric Architectures Using DLT. Smart Cities. 2021. № 4. P. 728-745.
6. International Standards Organization. ISO 37120:2014: Sustainable Development of Communities – Indicators for City Services and Quality of Life. URL: https://share.ansi.org/ANSI%20Network%20on%20Smart%20and%20Sustainable%20Cities/ISO%2B37120-2014_preview_final_v2.pdf (Last accessed: 05.02.2023).

7. International Telecommunication Union (2021). Smart sustainable city. URL: <https://www.itu.int/en/mediacentre/backgrounders/Pages/smart-sustainable-cities.aspx> (Last accessed: 05.02.2023).

8. Jin, J., Gubbi, J., Marusic, S., Palaniswami, M. An Information Framework for Creating a Smart City Through Internet of Things. IEEE Internet of Things Journal. 2014. № 1. P. 112-121.

9. Kitchin, R. The real-time city? Big data and smart urbanism. GeoJournal. 2014. № 79. P. 1-14.

10. Marrone, M., Hammerle, M. Smart cities: A review and analysis of stakeholders' literature. Business & Information Systems Engineering. 2018. № 60. P. 197-213.

11. Sanchez-Corcuera, R., Nunez-Marcos, A., Sesma-Solance, J., Bilbao-Jayo, A. Smart cities survey: Technologies, application domains and challenges for the cities of the future. International Journal of Distributed Sensor Networks. 2019. № 15(6). P. 15-21.

12. Scholl, H. J., Alawadhi, S. Pooling and leveraging scarce resources: The smart eCity gov alliance. Proceedings of the annual Hawaii international conference on system sciences (13-17 aug. 2015, Honolulu). Honolulu, 2015. 3213 p.

13. Sharifi, A., Kawakubo, S., Milovidova, A. Urban sustainability assessment tools: Toward integrating smart city indicators. Urban Systems Design. Elsevier, 2020. P. 345-372

14. Townsend, A. Smart cities: Big data, civic hackers, and the quest for a new utopia. New York, USA, 2013. 400 p.

15. Yu, W., Xu, C. Developing smart cities in China: An empirical analysis. International Journal of Public Administration in the Digital Age (IJPADA). 2018. № 5(3). P. 76-91.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2022

Стаття рекомендована до друку 10.11.2022

Kateryna Dziundziuk, postgraduate student of Social and Humanitarian Policy Department, Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration», V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-8668-1414> e-mail: kvdziun@gmail.com

THE CONCEPT OF A SMART CITY IN THE CONTEXT OF MODERN RESEARCH

Abstract. It was defined that a smart city is a concept of city development that involves the integration of the newest information and communication technologies in all spheres of its functioning. It was found that the components of a smart city are: smart infrastructure, smart transport, smart energy, smart health care, smart governance, smart economy, smart citizens, smart technologies. The attributes of a smart city are: sustainability, quality of life, urbanization, smartness.

It was determined that the main directions of development of a smart city are society, economy, environment, governance. It was found that the main challenges of implementing the concept of a smart city are: the cost of smart city projects, the integration of ICT and physical infrastructure, the amount of data that creates a smart city, operational efficiency, the level of hydrocarbon emissions, achieving sustainability, information security, protection from natural disasters cataclysms.

It was found that smart city sustainability is linked to urban infrastructure, governance, energy, climate change, pollution, waste, as well as social, economic and health issues. It was determined that the Internet of Things and big data are the most important elements of implementing the concept of a smart city. Using the Internet of Things makes smart cities possible. The main components of the Internet of Things are: an item, local network, Internet, cloud. Big data is a collection of complex data sets that are difficult to process using conventional database management tools or traditional data processing applications.

It was found that the Internet of Things, big data and smart cities are closely related. The data generated by a smart city and associated with spatial and temporal tags form the basis of big data. Big data in smart cities is accumulated as a result of the work of Internet of Things sensors, websites, mobile applications, and social networks.

Keywords: *smart city, information and communication technologies, sustainable development, city infrastructure, Internet of things.*

In cites: Dziundziuk K. (2022). The Concept of a Smart City in the Context of Modern Research. *Theory and Practice of Public Administration*, 1 (74), pp. 63–78. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-05> [in Ukrainian].

REFERENCES

1. Anthopoulos, L., & Reddick, Ch. (2015). Understanding electronic government research and smart city. Information Polity. *Smartness in Governance, Government, Urban Spaces, and the Internet of Things*, 1, 1-19.
2. Bakici, T., Almirall, E., & Wareham, J. (2013). A smart city initiative: The case of Barcelona. *Journal of the Knowledge Economy*, 4, 135-148. DOI: 10.1007 / nr.s13132-012-0084-9
3. Bastidas, V., Reyhav. I., Ofir, A., Bezbradica, M., & Helfert, M. (2021). Concepts for Modeling Smart Cities: An ArchiMate Extension. *Business & Information Systems Engineering*, 3, 121-127.
4. Borsekova, K., Korony, S., Vanova, A., & Vitalisova, K. (2018). Functionality between the size and indicators of smart cities: A research challenge with policy implications. *Cities*, 78, 17-26.
5. Garcia-Font, V. (2021) Conceptual Technological Framework for Smart Cities to Move towards Decentralized and User-Centric Architectures Using DLT. *Smart Cities*, 4, 728-745.
6. International Standards Organization (2014). ISO 37120:2014: Sustainable Development of Communities – Indicators for City Services and Quality of Life. Retrieved from https://share.ansi.org/ANSI%20Network%20on%20Smart%20and%20Sustainable%20Cities/ISO%2B37120-2014_preview_final_v2.pdf
7. International Telecommunication Union (2021). Smart sustainable city. Retrieved from <https://www.itu.int/en/mediacentre/backgrounders/Pages/smart-sustainable-cities.aspx>
8. Jin, J., Gubbi, J., Marusic, S., & Palaniswami, M. (2014) An Information Framework for Creating a Smart City Through Internet of Things. *IEEE Internet of Things Journal*, 1, 112-121.
9. Kitchin, R. (2014). The real-time city? Big data and smart urbanism. *GeoJournal*, 79, 1-14. DOI: 10.1007 / nr.s10708-013-9516-8
10. Marrone, M., & Hammerle, M. (2018). Smart cities: A review and analysis of stakeholders' literature. *Business & Information Systems Engineering*, 60, 197-213.

11. Sanchez-Corcuera, R., Nunez-Marcos, A., Sesma-Solance, J., Bilbao-Jayo, A. (2019). Smart cities survey: Technologies, application domains and challenges for the cities of the future. *International Journal of Distributed Sensor Networks*, 15(6), 15-21.
12. Scholl, H. J., & Alawadhi, S. (2015). Pooling and leveraging scarce resources: The smart eCity gov alliance. *Proceedings of the annual Hawaii international conference on system sciences* (pp. 2355-2365). DOI: 10.1109 / nr.sHICSS.2015.283
13. Sharifi, A., Kawakubo, S., & Milovidova, A. (2020). *Urban sustainability assessment tools: Toward integrating smart city indicators*. In *Urban Systems Design* (pp. 345-372). Elsevier.
14. Townsend, A. (2013). *Smart cities: Big data, civic hackers, and the quest for a new utopia*. New York, USA: WW Norton & Company.
15. Yu, W., & Xu, C. (2018). Developing smart cities in China: An empirical analysis. *International Journal of Public Administration in the Digital Age (IJPADA)*, 5(3), 76-91.

The article was received by the editors 08.10.2022

The article is recommended for printing 10.11.2022

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

DOI: <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-06>

УДК 351.9

Тучак Микола Олексійович,

доцент кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції

Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,

майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3944-9935>

e-mail: tuchak-n-a@ukr.net

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Анотація. Дослідження антикорупційного законодавства в сучасний період є актуальним для встановлення неоднозначних формулювань у визначеннях, дублювання зобов'язань тощо, оскільки деякі формулювання є спірними і широко обговорюються науковцями і практиками. Досконалі визначення дадуть змогу однаково сприймати вимоги антикорупційного законодавства суб'єктами відповідальності та суб'єктами запобігання та протидії корупції та будуть ефективно використовуватись в механізмі запобігання і протидії корупції, що в свою чергу дозволить вести ефективну політику у сфері протидії корупції в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у процесі протидії корупції в Україні. Предметом дослідження є організаційно-правове регулювання запобігання і протидія корупції в контексті сучасної антикорупційної стратегії.

Аналізуючи чинне антикорупційне законодавство, не можливо не зупинитися на такому аспекті, як визначення членів сім'ї за ст.1 та членів сім'ї суб'єкта декларування в примітці ст.46 і вимогою зазначати дані про об'єкт декларування, що перебував у володінні або користуванні членів сім'ї суб'єкта декларування, за ч.2 ст 46 Закону України «Про запобігання корупції». Зазначені визначення потребують узгодженості для їх однакового сприйняття та реалізації в механізмі запобігання та протидії корупції.

Окремої уваги заслуговують питання щодо доцільності подання декларації особами, зазначеними у пункті 1, підпунктах «а», «в» і «г» пункту 2 частини першої статті 3 вказаного вище Закону, які припиняють діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, і подають декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за період, не охоплений раніше поданими деклараціями. Також обґрунтована необхідність внесення Державного бюро розслідувань до переліку спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції.

Ключові слова: запобігання і протидія корупції, суб'єкти запобігання та протидії корупції, суб'єкта декларування, члени сім'ї суб'єкта декларування, спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції.

Як цитувати: Тучак М.О. Дискусійні питання правозастосування антикорупційного законодавства. *Теорія та практика державного управління*. 2022. Вип. 1 (74). С. 79–87. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-06>

Вступ. Конституція України[1] визначає, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Установлений пріоритет прав і свобод людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави зумовлює пошук шляхів удосконалення чинного законодавства України.

У вітчизняній юридичній науці залишаються дискусійними питання щодо окремих визначень у чинному антикорупційному законодавстві, що є предметом розгляду на науковому рівні.

Одним із пріоритетних завдань, поставлених перед державою є удосконалення законодавства у сфері запобігання та протидії корупції з метою усунення чинників, що негативно впливають на ефективність правозастосування. Необхідність створення ефективного механізму запобігання і протидії корупції зазначається у Антикорупційній стратегії затвердженій Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» [2]. Метою Антикорупційної стратегії визначається досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У ній корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів. Передбачено, що положення нормативно-правових актів та їх проектів потребують подальшого удосконалення для усунення можливих колізії, прогалини та інші корупціогенні фактори, що зумовлюють неоднозначне тлумачення, порушення принципу правової визначеності та системні корупційні ризики у сферах запобігання корупції.

Огляд літератури. Питанням вдосконалення антикорупційного законодавства України приділялась увага на науковому рівні О.О. Акімов, Є.О. Алісов, С.М. Алфьоров, В.С. Бабкова, М.Ю. Бездольний, В.С. Веприцький, Ю.В. Боковикова, О.Ю. Бусол, Є.В. Вандін, Р.В. Войтюк, П.І. Гаман, С.М. Гусаров, Д.В. Єренко, О.В. Іванов, С.М. Кізь, С.М. Клімова, М.М. Луценко, В.П. Корж, В.М. Куц, О.М. Музичук, Р.М. Тучак, Т.В. Ковальова, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, С.Г. Омельченко, А.І. Редька, О.П. Рябченко, О.С.Шатрава, М.І. Хавронюк, Ю. Чернега, В.І. Шакун, Н.М. Ярмиш та інші.

Важливим джерелом актуальної інформації є Конституція України, законодавчі акти, підзаконні нормативно-правові акти [1–16].

Проте правове регулювання запобігання корупції в державі ще недостатньо досліджено та вимагає подальшого вивчення та аналізу.

Мета статті – дослідження нормативно-правового регулювання запобігання і протидії корупції за антикорупційним законодавством України, визначити вади правозастосування, протиріччя і прогалини в чинному законодавстві, та окреслити шляхи їх вирішення.

Методологія дослідження. В ході підготовки даного матеріалу було використано методи порівняльного аналізу, з метою визначення слабких і сильних сторін досліджуваного антикорупційного законодавства та синтезу, для виявлення проблем у механізмі запобігання корупції щодо видів декларацій, строків їх подання і необхідності декларування об'єктів що належать членам сім'ї суб'єкта декларування.

Основні результати дослідження. Перед усім залишається актуальним вирішення проблеми щодо подання декларацій та зазначення в них доходів членів сім'ї суб'єкта декларування. У ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» [3] передбачено подання декларацій, особами:

- щорічно до 1 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Національного агентства декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за минулий рік за формою, що визначається Національним агентством.

- які припиняють діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, подають декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за період, не охоплений раніше поданими деклараціями.

- які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або іншу діяльність, зазначену у підпунктах «а», «в» і «г» пункту 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», і зобов'язані наступного року після припинення діяльності подавати в установленому порядку декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік.

В деклараціях зазначається великий обсяг інформації про об'єкти декларування, зокрема які є власністю, перебувають у володінні чи користування, а також перебували у володінні або користуванні (є власністю третіх осіб) у суб'єкта декларування та членів його сім'ї.

Членом сім'ї у відповідності до ст.1 Закону України «Про запобігання корупції» є особа, яка перебуває у шлюбі із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 3 зазначеного Закону, та діти зазначеного суб'єкта до досягнення ними повноліття - незалежно від спільного проживання із суб'єктом, а також будь-які особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 3 вказаного Закону (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі. Приміткою у ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції» визначається, що цілях розділу VII з урахуванням положень статті 1 вище вказаного

Закону членами сім'ї суб'єкта декларування, які не є його подружжям або неповнолітніми дітьми станом на останній день звітного періоду, вважаються особи, що спільно проживали із суб'єктом декларування станом на останній день звітного періоду або сукупно протягом не менше 183 днів протягом року, що передує року подання декларації.

Особа, яка припиняє діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, та подає декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за період, не охоплений раніше поданими деклараціями, у відповідності до абзацу 1 ч.2 ст.45 Закону України «Про запобігання корупції». Тобто така декларація: 1. Подається за певний період поточного року 2. Охоплений нею період в переважній більшості менше календарного року. Проблема виникає у тих, хто припиняє діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а особи, що спільно проживали з ним сукупно протягом не менше 183 днів протягом року, що передує року подання декларації і були членами сім'ї за трьома ознаками (спільно проживали, пов'язані спільним побутом, мали взаємні права та обов'язки із суб'єктом) на момент припинення діяльності не мають статусу член сім'ї. В такому випадку суб'єкт декларування позбавлений можливості отримати інформацію про об'єкти декларування в тому числі і тих, що перебували у володінні або користуванні осіб, які мали статус члена сім'ї і зазначались в такому статусі у попередніх деклараціях. До того ж, як зазначалося раніше, період, охоплений такою декларацією може бути навіть менше 183 днів.

Разом з тим, доречним було би передбачити однакові строки спільного проживання, не менше половини днів протягом звітного періоду у понятті члени сім'ї суб'єкта декларування, та строку, який вже передбачений у ч. 2. ст.46 ЗУ «Про запобігання корупції» яка визначає, що дані про об'єкт декларування, що перебував у володінні або користуванні членів його сім'ї, зазначається в декларації, якщо такий об'єкт перебував у володінні або користуванні станом на останній день звітного періоду або протягом не менше половини днів протягом звітного періоду. Запропонований строку є логічним і стосуватиметься як до об'єктів, що мають декларуватись так і строку протягом якого особи проживають разом і визначаються як члени сім'ї. Уніфікація в цьому випадку стосуватиметься до членів сім'ї та об'єктів декларування цих членів сім'ї.

Звертає на себе увагу практиків і доцільність подання декларації особою, яка припиняє діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або іншу діяльність, зазначену у підпунктах «а», «в» і «г» пункту 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», адже ця особа подає декларацію осіб, що припинили, за минулий рік. А у випадках, коли припинення діяльності співпадає з 31 грудня і особа подала декларацію відповідно до абзацу 1 ч. 2 ст. 45 Закону і нею охоплено період з 01 січня до 31 грудня (включно) звітного року (тобто весь рік), то подання декларації після звільнення є тотожними за виключенням назви.

Національне агентство з питань запобігання корупції, як контролюючий орган, у своїх Роз'ясненнях щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю (подання декларації, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунку) від 29.12.2021 № 11 у п.5 [4] визначено особливості декларування для осіб, що звільняються або іншим чином припиняють діяльність, яка передбачає обов'язок подання декларації, 31 грудня. Суб'єкти декларування зобов'язані подати декларацію при звільненні до 30 січня включно та, за певних умов, можуть не подавати щорічної декларації (після звільнення).

Декларація при звільненні таких осіб охоплює період з 01 січня до 31 грудня (включно) звітного року. За умов (у сукупності), що декларація при звільненні:

- охоплює період з 01 січня до 31 грудня (включно) звітного року (тобто весь рік),
- містить дані про об'єкти декларування станом на кінець доби останнього дня року, вважається, що особа при поданні такої декларації виконала вимоги абзаців 1 та 2 ч. 2 ст. 45 Закону одночасно. Відповідно, така особа може не подавати щорічної декларації (після звільнення).

Позиція Національного агентства з питань запобігання корупції є логічною і зрозумілою, однак Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю, мають рекомендаційний характер. У разі вилучення із переліку видів декларації тієї, що зобов'язує особу, яка припиняє діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування подати її, втратить свою актуальність п.5 вище зазначених Роз'яснень.

Також звертаємо увагу на те, що у ст.1 Закону України «Про запобігання корупції» визначені спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції - органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції. В ній визначені і органи в яких створені регулярні канали повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень [5;6] – способи захищеного (у тому числі анонімного) повідомлення інформації викривачем органам прокуратури [7], Національній поліції [8], Національному антикорупційному бюро України [9], Державному бюро розслідувань [10], Національному агентству з питань запобігання корупції [3]. Крім викривачів до спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції у відповідності до стаття 24 зобов'язані звернутись особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняні до них особи у разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка і письмово повідомити про пропозицію, а одержані чи виявлені предмети неправомірної вигоди, подарунки зберігати в органі до їх передачі цим спеціально уповноваженим суб'єктам.

Державне бюро розслідувань не входить до переліку спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, однак в цьому органі створені регулярні канали повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з

корупцією правопорушень. Крім того Державне бюро розслідувань розслідує будь-які злочини, вчинені високопосадовцями, в тому числі і корупційні, якщо жодна з умов підслідності НАБУ не наявна. Виникає питання чи є повідомлення подане належним чином про неправомірну вигоду або подарунок отриманий особою, що вчинила цей злочин який підслідний ДБР?

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень.

На підставі вище зазначеного сформулюємо пропозиції про доцільність внесення зміни до чинного законодавства:

1. Визначитись на законодавчому рівні чи зобов'язані суб'єкти декларування зазначати об'єкти декларування осіб, які на момент припинення діяльності, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, не є членами його сім'ї, однак за сукупністю ознак зазначались як члени сім'ї в декларації за попередній звітний період.

2. Вважаєм за доцільне до визначення члени сім'ї яке зазначено у ст. 1 та примітці ст. 46 ЗУ «Про запобігання корупції» внести зміни і передбачити таке ж формулювання щодо спільного проживання осіб з суб'єктом декларування як це передбачено ч. 2. ст.46 (протягом не менше половини днів протягом звітного періоду). Такі зміни призведуть до однакового сприйняття суб'єктами декларування, хто є членом його сім'ї за кількістю спільно прожитого із суб'єктом декларування часу і за який час необхідно декларувати об'єкти, які були у володінні чи користуванні, у тому числі таких членів сім'ї.

3. Абзац перший частини другої статті 45 ЗУ «Про запобігання корупції» виключити.

4. Доповнити ст.1 ЗУ «Про запобігання корупції» про спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції органом - Державне бюро розслідувань.

Підсумовуючи необхідно зазначити, що дослідження нормативно-правових актів визначило необхідність внесення змін та доповнень до Закону України «Про запобігання корупції». За умови реалізації зазначених пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання запобігання і протидії значно підвищиться ефективність фінансового контролю як механізму запобігання і протидії корупції, поліпшить однозначність і узгодженість між статтями зазначеного закону, призведе до покращення розуміння щодо його правозастосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. Дата оновлення: 01.01.2020 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page> (дата звернення: 02.03.2023).

2. Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки затверджена Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20/print#n93> (дата звернення: 02.03.2023).

3. Про запобігання корупції. Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Дата оновлення : 1.01.2023, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 02.03.2023).

4. Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю (подання декларації, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунку): Національне агентство з питань запобігання корупції від 29.12.2021 № 11. URL:<https://wiki.nazk.gov.ua/category/deklaruvannya/> (дата звернення: 02.03.2023).

5. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Дата оновлення: 27.01.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.03.2023).

6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073-X. Дата оновлення: 27.01.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 02.03.2023).

7. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року №1697-VII. Дата оновлення: 07.05.2022 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 02.03.2023).

8. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. Дата оновлення: 06.02.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 02.03.2023).

9. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. Дата оновлення: 01.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення: 02.03.2023).

10. Про Державне бюро розслідувань: Закон України від 12 листопада 2015 року № 794-VIII. Дата оновлення: 07.05.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (дата звернення: 02.03.2023).

11. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: офіційний переклад. Дата оновлення: 18.10.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 02.03.2023).

12. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Закон України від 18 жовтня 2006 року N 251-V. Дата оновлення: 18.10.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 02.03.2023).

13. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) офіційний переклад. Дата оновлення: 18.10.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення: 02.03.2023).

14. Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 18 жовтня 2006 року N 252-V. Дата оновлення: 18.10.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-16#Text> (дата звернення: 02.03.2023).

15. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією: офіційний переклад. Конвенцію ратифіковано Законом України N 2476-IV (2476-15) від 16.03.2005. Дата оновлення: 16.03.2005. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text (дата звернення: 02.03.2023).

16. Про ратифікацію Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією: Закон України від 16 березня 2005 року N 2476-IV Дата оновлення: 18.10.2006. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-16#Text> (дата звернення: 02.03.2023).

Стаття надійшла до редакції 23.10.2022

Стаття рекомендована до друку 10.11.2022

Mykola Tuchak, Associate Professor of the Department of Law,
National Security and European Integration,
Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration»,
V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-3944-9935> e-mail: tuchak-n-a@ukr.net

CONTROVERSIAL ISSUES OF ENFORCEMENT OF ANTI-CORRUPTION LEGISLATION

Abstract. Nowadays, the anti-corruption legislation study is significant for establishing such wording in the definitions that will be equally perceived by the subjects of responsibility and subjects of prevention and counteraction to corruption and will be effectively used in the mechanism of corruption prevention and counteraction.

This modernization will allow for an effective anti-corruption policy in Ukraine.

The object of the study is social relations arising in the process of combating corruption in Ukraine. The subject of the study is the organizational and legal regulation of prevention and counteraction corruption in the context of the modern anti-corruption strategy.

The article aims to identify the disadvantages of law enforcement, contradictions, and gaps in the current anti-corruption legislation and to outline the ways to eliminate them.

When analyzing the current anti-corruption legislation, it is impossible not to focus on such an aspect as the definition of family members under Article 1 and the declarant family members in the note of Article 46, and information about the object of declaration that was in the possession or use of the declarant family members in the second part of Article 46 of the Law of Ukraine “On Prevention of Corruption”.

These definitions must be consistent for their uniform perception and implementation in preventing and counteracting corruption.

Particular attention should be paid to the practicality of filing a declaration for the previous year by persons who have ceased activities related to the performance of state or local government functions or other activities specified in subparagraphs “a”, “c” and “d” of paragraph 2 of the first part of Article 3 of the Law mentioned above. It also substantiates the need to include the State Bureau of Investigation in the list of specially authorized subjects combating corruption.

Keywords: *prevention and counteraction corruption, subjects of prevention and counteraction corruption, subject of declaration, family members of the subject of declaration, specially authorized subjects in the field of counteraction corruption.*

In cites: Tuchak M. (2022). Controversial Issues of Enforcement of Anti-Corruption Legislation. *Theory and Practice of Public Administration*, 1 (74), pp. 79–87. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-06> [in Ukrainian].

REFERENCES

1. The Constitution of Ukraine: Adopted at the fifth session of the Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996. Date of update: 01.01.2020 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18/page> (accessed: 02.03.2023) [in Ukrainian].

2. The Anti-Corruption Strategy for 2021-2025 was approved by the Law of Ukraine «On the Principles of State Anti-Corruption Policy for 2021-2025» of June 20, 2022, No. 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20/print#n93> (accessed 02.03.2023) [in Ukrainian].

3. On the Prevention of Corruption. Law of Ukraine of October 14, 2014, No. 1700-VII. Date of update: 1.01.2023, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (accessed on 02.03.2023) [in Ukrainian].

4. Clarification on the application of certain provisions of the Law of Ukraine «On Prevention of Corruption» regarding financial control measures (submission of a declaration, notification of significant changes in property status, notification of opening a foreign currency account): National Agency for the Prevention of Corruption of 29.12.2021 No. 11. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/category/deklaruvannya/> (accessed 02.03.2023) [in Ukrainian].

5. Criminal Code of Ukraine of April 5, 2001 NO. 2341-III. Date of update: 27.01.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (accessed on 02.03.2023) [in Ukrainian].

6. Code of Ukraine on Administrative Offenses of January 7, 1984, No. 8073-X. Date of update: 27.01.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (accessed on 02.03.2023) [in Ukrainian].

7. On the Prosecutor's Office: Law of Ukraine of October 14, 2014 NO. 1697-VII. Date of update: 07.05.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (accessed: 02.03.2023) [in Ukrainian].

8. On the National Police: Law of Ukraine of July 2, 2015 NO. 580-VIII. Date of update: 06.02.2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (accessed: 02.03.2023) [in Ukrainian].

9. On the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine: Law of Ukraine of October 14, 2014, No. 1698-VII. Date of update: 01.10.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (accessed: 02.03.2023) [in Ukrainian].

10. On the State Bureau of Investigation: Law of Ukraine of November 12, 2015, No. 794-VIII. Date of update: 07.05.2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-19#Text> (accessed: 02.03.2023) [in Ukrainian].

11. United Nations Convention against Corruption: official translation. Date of update: 18.10.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (accessed 02.03.2023) [in Ukrainian].

12. On Ratification of the United Nations Convention against Corruption: Law of Ukraine of October 18, 2006 N 251-V. Date of update: 18.10.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (accessed 02.03.2023) [in Ukrainian].

13. Criminal Convention on Corruption (ETS 173) official translation. Date of update: 18.10.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (accessed on 02.03.2023) [in Ukrainian].

14. On Ratification of the Criminal Convention on Corruption: Law of Ukraine of October 18, 2006 N 252-V. Date of update: 18.10.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-16#Text> (accessed 02.03.2023) [in Ukrainian].

15. The Civil Convention on Corruption: official translation. The Convention was ratified by the Law of Ukraine No. 2476-IV (2476-15) of 16.03.2005. Date of update: 16.03.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text (accessed 02.03.2023) [in Ukrainian].

16. On Ratification of the Civil Convention on Corruption: The Law of Ukraine of March 16, 2005 N 2476-IV Date of update: 18.10.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-16#Text> (accessed on 02.03.2023) [in Ukrainian].

The article was received by the editors 23.10.2022

The article is recommended for printing 10.11.2022

Розділ 5

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА

DOI: <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-07>
УДК 343.851

Дубовик Катерина Євгенівна

кандидат наук державного управління, доцент,
доцент кафедри права, національної безпеки та європейської інтеграції
Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
Майдан Свободи, 4, м. Харків, 61022, Україна
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1536-7553>
e-mail: dubovike07@gmail.com

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ У МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ

Анотація. У статті основна увага приділяється захисту прав дітей у міжнародному гуманітарному праві. У всьому світі тисячі дітей піддаються небезпеці, яку несуть із собою збройні конфлікти. Дітей вербують до цивільного ополчення, лав державної армії, та інших військових формувань. Чимало дітей викрадають зі шкіл, вулиць, рідних домівок. Деякі «добровільно» вступають до лав військових формувань, тому що не мають альтернативи: причиною тому дискримінація, численні обмеження, бідність та інші фактори. Спеціалісти з правових питань наголошують в необхідності заборони залучення і використання дітей, тобто осіб, які не досягли 18-річного віку, у збройних конфліктах. Так, Міжнародне гуманітарне право забороняє залучення і участь дітей віком до 15 років у військових діях, чи то внутрішній чи міжнародний конфлікт. Незважаючи на це, близько 200 тис. дітей-солдатів беруть участь у більш ніж 20 військових конфліктах у всьому світі.

Свідками та учасниками бойових дій в Україні стали сотні тисяч дітей. Цією вразливою групою легко маніпулювати в силу вікових психологічних особливостей.

Сьогодні перед суспільством постали такі проблеми як:

- участь дітей у бойових діях та використання ними зброї;
- реалізація програм постконфліктної реабілітації та подальшою реінтеграцією дітей;
- різке зниження відвідуваності шкіл, виїзд вчителів з країни;
- ризик поширення соціального сирітства;
- поширення хвороб, скорочення програм імунізації.

Остеронь залишається безліч проблем, які стосуються прав дітей в умовах повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну. Більшість з них замовчується. Серед таких – труднощі з системою реєстрації народження дітей, взяття під опіку або передачі в прийомну сім'ю дітей із деокупованих територій, незабезпечення права ді-

тей-сиріт тощо. Для вирішення цих та інших проблем в цьому правовому полі необхідно істотно допрацювання низки нормативно-правових актів, серед яких: Кримінальний кодекс України, закони України «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги», «Про збройні сили України» тощо.

Ключові слова: захист прав дітей, міжнародне гуманітарне право, бойові дії, повномасштабне вторгнення.

Як цитувати: Дубовик К.Є. Захист прав дітей у міжнародному гуманітарному праві. *Теорія та практика державного управління*. 2022. Вип. 1 (74). С. 88–101. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-07>

Вступ. Повномасштабне вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року Російської Федерації порушило права і свободи громадян всієї України, а особливо самих вразливих верств населення – дітей. Збройний конфлікт, що триває в Україні вже 9 років, становить безпосередню та зростаючу загрозу життю та добробуту 7,5 мільйонів дітей країни.

Діти були вбиті, поранені, вирвані з корінням і сильно переживають через ескалацію насильства навколо них. Сотні тисяч дітей та їхніх сімей були внутрішньо переміщеними особами, а з 24 лютого 2022 року понад два мільйони біженців втекли з країни (Рада з міжнародних відносин, 2022) у пошуках безпеки – більшість – жінки та діти.

Воєнні дії між російськими збройними силами та українськими збройними силами є міжнародним збройним конфліктом, який регулюється міжнародне гуманітарне право, насамперед чотирма Женевськими конвенціями 1949 року та її першим додатковим протоколом 1977 року Протоколом I, а також норми звичаєвого міжнародного гуманітарного права.

Україна і Росія є учасниками договорів Організації Об'єднаних Націй ще з 1949 року та Міжнародного комітету Червоного Хреста з 1977 року. Міжнародне гуманітарне право забезпечує захист цивільного населення та інших некомбатантів від небезпек збройного конфлікту, і це положення стосується дітей. У ньому йдеться про ведення бойових дій, засоби та методи ведення війни всіма сторонами конфлікту. Перш за все це правило, згідно з яким сторони конфлікту повинні завжди розрізняти комбатантів і цивільних. Цивільні особи ніколи не можуть бути навмисними об'єктами атак або використовуватися як живий щит.

Огляд літератури. Питаннями захисту прав дітей в міжнародному гуманітарному праві в Україні займається значна кількість учених, серед яких: Пінейру П.С. [1]; Кочеміровська С. І., [2]; Подільчак О., які вивчили та проаналізували існуючі проблеми, що пов'язані з захистом прав найуразливішої категорії людей. Рекомендації щодо недопущення загибелі дітей зазначили Кекатос М, [12], Копер А [13], вирішення проблеми участі дітей у збройних конфліктах повинно регулюватися інноваційно та комплексно, шляхом внесення змін до Закону України «Про охорону дитинства», який би визначав цілі, принципи, види роботи органів державної влади у цьому напрямку,

Метою статті є дослідження норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту прав дітей, які опинились в епіцентрі повномасштабних воєнних дій та обґрунтування пропозицій щодо змін діючого законодавства стосовно неповнолітніх, як найуразливішої категорії суспільства.

Методологічною основою досягнення поставленої мети стало використання низки спеціальних методів та загальнонаукових підходів дослідження: методи порівняльного аналізу та правового моделювання, метод прогнозування, теоретичного моделювання та екстраполяції, системний метод та функціональний підходи. При використанні зазначених підходів та методів дослідження стало можливим вироблення оптимальних пропозицій для України відносно основних принципів правового регулювання у сфері захисту прав дітей у міжнародному гуманітарному праві.

Основні результати дослідження. Діти, насамперед захищаються Міжнародним гуманітарним правом, якщо вони поранені, хворі чи зазнали корабельної аварії, як цивільні особи та як члени цивільного населення. Кожен збройний конфлікт залишає багатьох дітей без ресурсів або відокремлених від їхніх сімей, що робить їх ще більш вразливими.

Діти повинні бути об'єктом особливої поваги та захищені від будь-якої форми непристойного нападу, так визначив Міжнародний комітет Червоного Хреста ще у 1977 році. Міжнародне гуманітарне право спрямовано на запобігання участі дітей у бойових діях. Сторони, які перебувають у конфлікті, не можуть вербувати дітей віком до п'ятнадцяти років до своїх збройних сил і повинні забезпечити, щоб вони не брали безпосередню участь у бойових діях відповідно до частини другої статті 77 API.

Останні вісім років конфлікту на сході України вже завдали глибокої та тривалої шкоди дітям. З ескалацією конфлікту зростає безпосередня і цілком реальна загроза дітям України. Будинки, школи, дитячі будинки та лікарні – усі піддані обстрілу. Цивільна інфраструктура, як-от водопостачання та каналізація, постраждала, внаслідок чого мільйони людей не мають доступу до безпечної води. На жаль, українська криза негативно вплинула і буде негативно впливати на добробут дітей. Більше того, хвилюючі наслідки цього конфлікту завдають фізичної та психічної шкоди дітям, які опинилися в середині збройного конфлікту.

Війна в Україні руйнівню впливає на 7,5 мільйона дітей країни. Гуманітарні потреби зростають щогодини, оскільки бойові дії тривають. Діти продовжують вбивати, ранили та глибоко травмувати через насильство, яке їх оточує. Сім'ї налякані, шоковані та відчайдушно прагнуть безпеки.

Війна в Україні завдала глибокої та тривалої шкоди дітям. Зараз загрози дітям України зростають з кожним часом. Станом на 1 січня 2023 року з України втекли понад 5,8 мільйона біженців, близько половини з яких діти. Ще мільйони людей стали внутрішньо переміщеними особами. Такі масштабні переміщення можуть мати тривалі наслідки для наступних поколінь. Діти, які рятуються від війни в Україні, також піддаються підвищеному ризику торгівлі людьми та експлуатації. Тим часом, напади із застосуванням

вибухової зброї в населених містах продовжують призводити до жертв серед цивільного населення, в тому числі серед дітей, і значної шкоди основній інфраструктурі та службам. В результаті були пошкоджені або знищені дитячі будинки, школи, лікарні, системи водопостачання, електростанції та місця, де мирні жителі шукають укриття.

ЮНІСЕФ співпрацює з партнерами, щоб охопити вразливих дітей та сімей основними послугами, зокрема охороною здоров'я, освітою, захистом, водопостачанням і санітарією, а також рятувальниками.

Діти, які рятуються від війни в Україні, піддаються підвищеному ризику торгівлі людьми та експлуатації

Діти, які рятуються від війни в Україні, піддаються підвищеному ризику торгівлі людьми та експлуатації, попередив сьогодні ЮНІСЕФ. Торговці людьми часто прагнуть використати хаос великомасштабних переміщень населення, і оскільки понад 1,5 мільйона дітей втекли з України як біженці з 24 лютого, а незліченна кількість інших переміщених через насильство всередині країни, загроза, з якою стикаються діти, є реальною і зростає.

Згідно з нещодавнім аналізом, проведеним ЮНІСЕФ та Міжвідомчою координаційною групою проти торгівлі людьми (ICAT), 28 відсотків ідентифікованих жертв торгівлі людьми у всьому світі становлять діти. У контексті України експерти ЮНІСЕФ з питань захисту дітей вважають, що діти, ймовірно, становитимуть ще більшу частку потенційних жертв торгівлі людьми, враховуючи, що діти та жінки представляють майже всіх біженців, які покинули країну.

Війна в Україні призводить до масового переміщення та потоків біженців – умов, які можуть призвести до значного сплеску торгівлі людьми та гострої кризи із захисту дітей. Діти-переміщені особи надзвичайно вразливі до відокремлення від своїх сімей, експлуатації та торгівлі людьми. Їм потрібно, щоб уряди в регіоні активізувалися та вжили заходів для їх безпеки.

Дітей, які тікають від війни в Україні, потрібно перевіряти на предмет їх вразливості, коли вони перетинають сусідню країну. Потрібно докласти всіх зусиль, щоб посилити процеси перевірки на пунктах перетину кордону для біженців.

Щоб захистити та підтримати дітей та сім'ї, які втекли з України, ЮНІСЕФ та УВКБ ООН у партнерстві з урядами та організаціями громадянського суспільства створюють «Блакитні крапки», єдині безпечні місця для дітей та жінок. «Блакитні точки» надають ключову інформацію сім'ям, які подорожують, допомагають ідентифікувати дітей без супроводу та дітей, розлучених із сім'єю, та забезпечують їх захист, а також є центром для основних послуг.

У притулках, великих міських залізничних станціях та інших місцях, де збираються або проходять біженці, слід проводити додатковий скринінг на ризики захисту. Також важливо, щоб національні та міжнародні правоохоронні органи контролювали переміщення дітей та жінок та активно зменшували ризики, з якими стикаються уразливі групи.

ЮНІСЕФ закликає уряди сусідніх країн та інших країн призначення посилити перевірку захисту дітей на прикордонних переходах, особливо з Україною, щоб краще виявляти дітей з групи ризику. Крім того, ЮНІСЕФ закликає уряди покращити транскордонне співробітництво та обмін знаннями між прикордонним контролем, правоохоронними органами та органами захисту дітей, а також швидко виявляти розлучених дітей, запроваджувати процедури розшуку сімей та возз'єднання дітей, позбавлених батьківського піклування.

З 24 лютого по 17 березня було виявлено понад 500 дітей без супроводу, які переходили з України до Румунії. Справжня кількість розлучених дітей, які втекли з України до сусідніх країн, ймовірно, набагато більша. Розлучені діти особливо вразливі до торгівлі людьми та експлуатації.

Рада з прав людини сьогодні вранці розпочала свою тридцять четверту спеціальну сесію щодо погіршення ситуації з правами людини в Україні внаслідок російської агресії, заслухавши, що Верховний комісар з прав людини заявила, що її офіс продовжує перевіряти заяви про порушення міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права в Україні, багато з яких можуть вважатися військовими злочинами.

Мішель Бачелет, Верховний комісар ООН з прав людини, зазначила, що причини жертв серед цивільного населення, які Офіс фіксує в Україні, суттєво не змінилися з моменту останнього звернення до Ради. Переважна більшість, як і раніше, була спричинена застосуванням вибухової зброї з широким впливом у населених пунктах, наприклад, обстрілами з важкої артилерії, включаючи реактивні системи залпового вогню, а також ракетними та повітряними ударами. Згідно з інформацією, хоча подібні інциденти можуть бути пов'язані з обома сторонами конфлікту, більшість із цих втрат, здається, пов'язані з російськими збройними силами та пов'язаними з ними збройними формуваннями. Єдиним способом припинити подальші порушення було припинення бойових дій.

Голова Координаційного комітету спеціальних процедур Віктор Мадрігал-Борлоз повідомив, що з 24 лютого до Координаційного комітету надходить інформація про катастрофічні наслідки російського вторгнення в Україну. Щодня ця інформація поповнювалася каталогом грубих порушень міжнародного права прав людини та гуманітарного права. Наслідки цього військового нападу на захист і заохочення прав людини в Україні були б глибокими і довготривалими і завдавали б величезних страждань і непоправної шкоди, що тривала б поколіннями. Російська Федерація має негайно припинити вторгнення в Україну, щоб уникнути подальшого кровопролиття та загибелі людей.

Голова Незалежної міжнародної комісії з розслідування України Ерік Мьозе сказав, що Комісія, як зазначено в її мандаті, незалежна. Він не мав зв'язку з певною країною, партією чи організацією. Комісія продовжуватиме шукати контакти зі сторонами конфлікту, жертвами, громадянським суспільством та іншими зацікавленими сторонами. Необхідно було б спиратися на широкий спектр джерел, які потрібно було б розглядати разом. Комісія буде ретельно оцінювати докази, надаючи особливу вагу первинним доказам і шукаючи

підтвердження, коли це необхідно. Висновки Комісії, повідомлені Раді з прав людини, будуть засновані на незалежній оцінці комісарів та їх аналізі інформації та доказів, отриманих під час їх розслідування.

Росія не була присутня в залі, щоб взяти слово як зацікавлена країна.

Україна, виступаючи як зацікавлена країна, повідомила, що минуло 10 тижнів відтоді, як Рада з прав людини обговорювала гуманітарну ситуацію та ситуацію з правами людини в Україні внаслідок російської агресії. Це були 10 тижнів жаху та глибоких страждань для кожної української родини. Тисячі людей загинули, серед них понад 200 дітей. Російські бомбардування та обстріли стали частиною повсякденного життя. Тортури, насильницькі зникнення та сексуальне насильство були одними з найменших злочинів, скоєних Росією. Рада мала моральну відповідальність за дії.

У ході дискусії, що почалася, деякі доповідачі заявили, що вкрай необхідно притягнути до відповідальності всіх винних у порушеннях та зловживанні правами людини та порушеннях міжнародного гуманітарного права. Справедливість по відношенню до жертв було основою для майбутнього миру та примирення та для запобігання подальших звірств. Для цього дуже важливим був збір і збереження доказів. Обман, брехня та зусилля Росії щодо дезінформації були засуджені, а також порушення міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права. Росія повинна негайно, повністю і беззастережно вийти з території України. Обов'язком міжнародного співтовариства, включаючи Раду, було забезпечити притягнення до відповідальності винних у цих злочинах на всіх рівнях.

Інші доповідачі сказали, що Рада повинна базувати свої рішення на неупередженій оцінці ситуації. Усі сторони повинні вжити заходів для деескалації конфлікту та поставити людські життя на перше місце. Необхідно вжити заходів, щоб уникнути політизації та загострення дискусії. Для Ради було важливо продовжувати моніторинг ситуації в Україні та привертати увагу до тяжкого становища постраждалих осіб, незалежно від геополітичних міркувань. В останні роки політизація та конфронтація в Раді з прав людини наростали, що вплинуло на довіру та солідарність, і всі сторони повинні повернутися до основоположних принципів Ради та дотримуватися їх, підтримувати багатосторонність та працювати на підтримку справою прав людини.

Діти в Україні страждають від психологічного розладу внаслідок збройного конфлікту. Дистрес може викликати кошмари, депресію, соціальну ізоляцію та тривогу. Крім того, воєнна травма призводить до довгострокових наслідків для психіки дітей.

Чим довше триває конфлікт, тим гіршими будуть наслідки для психічного здоров'я. Доктор Пол Вайз, професор педіатрії в Стенфордському університеті, заявив, що діти надзвичайно вразливі до невпевненості, не тільки фізичної, але й психологічної травми, і це може відбиватися і мати наслідки протягом тривалого часу.

Дослідження, що охоплювали багато десятиліть, показують, що несприятливий досвід дитинства (АПД) має потужний зв'язок з фізичним і психічним

здоров'ям дорослих. Існує дуже широкий і великий обсяг досліджень впливу війни на когнітивний розвиток дітей, фізичне/психічне здоров'я та їхнє благополуччя.

Для підтримки тих, хто постраждав від конфлікту в Україні, знадобляться довгострокові стратегії пом'якшення наслідків. З точки зору найближчої та короткострокової перспективи, психосоціальна підтримка та доступ до якісних послуг психічного здоров'я необхідні. Перспективно, що деякі сусідні країни вже запускають служби підтримки українських біженців.

Однак заходи реагування на першому рівні мають бути спрямовані на посилення стратегій подолання ситуації та стійкості дітей та молоді. Також необхідно спланувати багато роботи, щоб підтримувати рушії психічного здоров'я, як-от забезпечення хорошого житла, освіти, доходу для сімей тощо.

Існують фізичні ризики для дітей, які живуть у зонах бойових дій, наприклад, вдихання диму та попелу від пожеж і вибухів, які можуть вплинути на ніс і легені. Під час конфлікту будинки, лікарні та школи пошкоджені або повністю знищені. Відсутній доступ до лікарень і медичне лікування, тоді як спалахи захворювань і недоїдання можуть призвести до кризи здоров'я.

Що стосується українського конфлікту, то виникла гостра нестача ліків, а палати для новонароджених були переміщені під землю, щоб захистити їх від бомбардувань. Системи охорони здоров'я сусідніх країн, таких як Польща, Молдова, Словаччина та Румунія, зіткнулися з проблемами, зокрема, оскільки системи охорони здоров'я більшості країн були виснажені двома роками COVID-19.

Крім того, під час кризи жінки та дівчата стикаються з особливими та непропорційними ризиками, включаючи гендерне насильство, насильство та сексуальну експлуатацію. Дітям-інвалідам, неповнолітнім без супроводу та особам із тяжким станом здоров'я повинен бути наданий особливий захист.

Діти, які тікають від кризи, піддаються підвищеному ризику насильства, жорстокого поводження та експлуатації. Коли цих дітей переміщують через кордони, ризики збільшуються. Ризик торгівлі людьми також зростає в надзвичайних ситуаціях. Зростає кількість цих дітей, які прибувають самі, без підтримки сім'ї, в умовах загострення кризи захисту дітей. Крім того, важливо докласти всіх зусиль, щоб діти, які були переміщені через кордони без сім'ї чи тимчасового прийому під опіку, якнайшвидше возз'єднали цих дітей зі своїми сім'ями.

Українська криза – це криза прав дитини, важливо захистити основні права дітей, які постраждали від збройного конфлікту. Захист дітей у сімейному середовищі; забезпечення надання необхідної допомоги та допомоги, доступу до їжі, медичної допомоги та освіти, заборона катувань, зловживання чи нехтування, забезпечення гуманітарної допомоги та надання допомоги та гуманітарного доступу до дітей у збройних конфліктах має бути пріоритетом на цьому етапі.

Відома міжнародна організація Хуманімум засуджує збройний конфлікт, який зараз відбувається в Україні, і закликає до миру, особливо для маленьких

дітей, які були втягнені в конфлікт так раптово і безпідставно, і які можуть зазнати довгострокових наслідків саме через це. Більше того, ми прагнемо підвищити обізнаність про важливість як психічного, так і фізичного здоров'я всіх дітей в Україні. Приєднуйтеся до нас, щоб втілити права дітей на безпечне довкілля реальністю, спонсоруючи дитину, роблячи пожертву або ставши волонтером!

Насильство щодо дітей не має географічних кордонів, воно існує серед усіх рас, класів, релігій та культур. Насильство трапляється вдома, в школах та на вулиці; на робочих місцях, в розважальних закладах, в центрах догляду та утримання дітей. Порушниками можуть виступати батьки, інші члени родини, вчителі, піклувальники, представники правоохоронних органів та інші діти. Деякі діти є особливо уразливими до насильства через статеві, расові та етнічні особливості, інвалідність та особливий соціальний статус. Жодна країна, багата чи бідна, не має імунітету від цього лиха.

Історія боротьби з жорстоким поводженням з дітьми на міжнародному рівні розпочинається з зародження міжнародного механізму визнання та захисту прав дитини, що припадає на кінець XIX – початок XX ст.ст.

У 1924 році Ліга Націй ухвалює Женевську декларацію прав дитини, яка визначає заходи, спрямовані на захист дітей від рабства, дитячої праці, торгівлі дітьми, проституції неповнолітніх, повної влади батьків, економічної експлуатації.

Міжнародно-правові засади запобігання жорсткому поводженню з дітьми на рівні ООН були закладені ще Загальною декларацією прав людини, ухваленою Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 р., в якій зазначалося, що діти повинні бути об'єктом особливого нагляду і допомоги.

В 1959 р. в межах ООН ухвалюється документ, безпосередньо спрямований на захист дітей від насильства та порушення їх прав в цілому – Декларація прав дитини.

20 листопада 1989 р. Генеральною Асамблеєю ООН приймається Конвенція ООН про права дитини, яка розроблялася з 1979 р. 26 січня 1990 р., в день відкриття її для підписання, Конвенція була підписана 61 країною та вступила в дію. Конвенція ООН про права дитини була ратифікована Україною Постановою Верховною Радою від 27 лютого 1991 р. та набула чинності для України 27 вересня 1991 р.

Міжнародне право прав людини приділяє окрему увагу запобіганню особливо небезпечним формам жорсткого поводження з дітьми, якими, зокрема, виступають торгівля дітьми, дитяча проституція, дитяча порнографія, сексуальна експлуатація дітей, інші найгірші форми дитячої праці тощо [2].

У 2006-му році відповідно до мандату Третього саміту глав держав та урядів держав-членів Ради Європи (Варшава, 2005), була розпочата програма Ради Європи «Будуємо Європу для дітей та разом з дітьми».

В основі керівних принципів програми лежать вісім загальних принципів (захист від насильства; право на життя, виживання і розвиток; відсутність дискримінації; гендерна рівність; участь дітей; обов'язки держави; обов'язки та участь інших сторін; найвищі інтереси дитини) та чотири робочі принципи (багатовимірна природа насильства; комплексний підхід; міжсекторне

співробітництво; врахування інтересів різних сторін). Це — провідні принципи всього документа, включаючи розділи про комплексну діяльність на національному, регіональному та місцевому рівнях; про заходи, спрямовані на виховання та підвищення обізнаності; про правові, політичні та інституційні рамки; про дослідження та збір даних [3].

Стратегія Ради Європи щодо прав дитини на 2012-2015 рр. була схвалена 15.02.2012 року та має чотири стратегічні завдання: популяризація послуг та систем, дружніх до дитини, ліквідація усіх форм насильства по відношенню до дітей, забезпечення прав дітей у складних життєвих ситуаціях, сприяння участі дітей у вирішенні питань у сфері захисту їх прав.

Стратегічні завдання ґрунтуються на досягненнях попередніх циклів програми та є відповіддю на потреби, що були визначені усіма партнерами програми. Вони враховують царину прав дитини чотирьох інших наскрізних програм Ради Європи, які присвячені наступним темам: інформаційне суспільство; роми та мандрівники; рівність та різноманітність (включаючи гендерні питання та питання, що пов'язані з дітьми з обмеженими можливостями); та міграція, включаючи міграційні питання, що пов'язані з неповнолітніми без супроводу [4].

Основу національного законодавства України з попередження насильства над дітьми в сім'ї або поза нею становить Конституція України від 28 червня 1996 р., передусім статті 3, 21–24, 27–29, 32, 51, 52 Основного Закону.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень. Вагомим кроком на шляху впровадження міжнародних стандартів захисту прав дитини в національне законодавство та практику України стало нещодавне ухвалення Національного плану дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини, затвердженого Законом України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року» від 5 березня 2009 р. № 1065-VI. Метою Національного плану є забезпечення оптимального функціонування цілісної системи захисту прав дітей в Україні відповідно до вимог Конвенції ООН про права дитини та з урахуванням цілей розвитку, проголошених Декларацією тисячоліття ООН, і стратегії Підсумкового документа Спеціальної сесії в інтересах дітей Генеральної Асамблеї ООН «Світ, сприятливий для дітей».

Закон України «Про охорону дитинства» виступає ключовим спеціальним актом законодавства у галузі захисту прав дитини та протидії усім формам насильства щодо неї.

Основу законодавства України у сфері запобігання сімейному насильству, разом з Конституцією України, становить Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р. № 2789-III. Цей Закон на момент його ухвалення був першим в країнах Центральної і Східної Європи та СНД спеціальним законодавчим актом у сфері протидії сімейному насильству. Вищезазначений Закон визначає правові й організаційні основи попередження насильства в сім'ї, органи та установи, на які покладається здійснення заходів з його попередження.

Більш детально процедура виконання законодавства з попередження насильства в сім'ї щодо дітей врегульована на підзаконному рівні, зокрема: Наказом Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту, Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї» від 07.09.2009 № 3131/386, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30.09.2009 за № 917/16933 [5], та Наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2014 року за № 564/836/945/577 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або загрози його вчинення» [6].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Пінейру П.С. Доповідь про насильства щодо дітей у світі / П.С. Пінейру / Опубліковано Організацією Об'єднаних націй Дослідження Генерального Секретаря Організації Об'єднаних націй з питань насильства щодо дітей. – К. : Перфект-стайл : 2009. Березень – С.385.
2. Прокурорський нагляд за додержанням законів України щодо попередження насильства над дітьми: наук.-практ. посіб. / О.О. Кочемировська, О.М. Подільчак, О.Р. Севрук, Г.О. Христова. – К.: ТОВ “К.І.С.”, 2020. – 88 с.
3. Керівні принципи політики Ради Європи щодо комплексних національних стратегій із захисту дітей від насилля [Електронний ресурс] : Council of Europe – Illustration: Eric Puybaret. С.48. URL: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/economiccrime/trafficking/projects/tres/Guidelines_Violence_Children.pdf
4. Стратегія Ради Європи щодо прав дитини (2012-2015 pp.) URL: <http://www.mlsp.gov.ua/document/145246/St.rtf>
5. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї, молоді та спорту, служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та відповідних підрозділів органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї Міністерство сім'ї молоді та спорту України, МВС України; Наказ, Інструкція, Інформація [...] від 07.09.2009 № 3131/386
6. Council of Europe. (1953, September 3). Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Council of Europe. Retrieved on 10 March 2022, from <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=005>.
7. Council on Foreign Relations. (2022, March 8). Conflict in Ukraine | Global Conflict Tracker. Council on Foreign Relations. Retrieved on 8 March 2022, from <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine>.
8. Denton, J. W. (2022, March 2). Ukraine crisis: What can business do for children and their families? International Chamber of Commerce. Retrieved on 8 March 2022, from <https://iccwbo.org/publication/ukraine-crisis-what-can-business-do-for-children-and-their-families/>.
9. Firstpost. (2022, February 22). Ukraine-Russia crisis: Understanding Minsk agreement and why it failed to resolve conflict. Firstpost. Retrieved on 9 March 2022, from <https://www.firstpost.com/world/ukraine-russia-crisis-understanding-minsk-agreement-and-why-failed-to-resolve-conflict-10397551.html>.

10. Human Rights Watch. (2022, February 23). Russia, Ukraine & International Law: On Occupation, Armed Conflict and Human Rights. Human Rights Watch. Retrieved on 10 March 2022, from <https://www.hrw.org/news/2022/02/23/russia-ukraine-international-law-occupation-armed-conflict-and-human-rights>.

11. International Committee of the Red Cross. (1977, June 8). Treaties, States parties, and Commentaries – States Parties – Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. ICRC databases on international humanitarian law. Retrieved on 10 March 2022, from https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=470.

12. Kekatos, M. (2022, March 3). Mental health effects of Ukraine war zone on children. ABC News. Retrieved on 11 March 2022, from <https://abcnews.go.com/International/mental-health-effects-ukraine-war-zone-children/story?id=83203801>.

13. Koper, A., & Rigby, J. (2022, March 8). 'A war for life of our child': Health crisis spills out of Ukraine conflict. Reuters. Retrieved on 11 March 2022, from <https://www.reuters.com/world/europe/a-war-life-our-child-health-crisis-spills-out-ukraine-conflict-2022-03-08/>.

14. Mellese, J. (2022, March 4). The war in Ukraine can have devastating long-term consequences on the mental health of children and young people. Mental Health Europe. Retrieved on 11 March 2022, from <https://www.mhe-sme.org/ukraine-crisis-mental-health-impact-young-people/>.

15. Rulac Geneva Academy. (2022, February 25). International armed conflict in Ukraine. Rulac Geneva Academy. Retrieved on 8 March 2022, from <https://www.rulac.org/browse/conflicts/international-armed-conflict-in-ukraine#collapse2accord>.

16. Russell, C., & Grandi, F. (2022, March 7). Unaccompanied and separated children fleeing escalating conflict in Ukraine must be protected. UNICEF. Retrieved on 11 March 2022, from <https://www.unicef.org/press-releases/unaccompanied-and-separated-children-fleeing-escalating-conflict-ukraine-must-be>.

17. Sassòli, M., Bouvier, A., & Quintin, A. (2014). Civilian population. In How does the law protect in war? (p. 325). ICRC. https://casebook.icrc.org/law/civilian-population#_ftnref_024.

18. Szpak, A. (2017, May 7). Legal classification of the armed conflict in Ukraine in light of international humanitarian law. Hungarian Journal of Legal Studies, 58(3), 261-280. 10.1556/2052.2017.58.3.2.

19. UN Committee on the Rights of the Child. (1992, October 19). Customary IHL – Rule 135. Children. ICRC databases on international humanitarian law. Retrieved on 11 March 2022, from https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docindex/v1_rule_rule135#Fn_4C6E6F6A_00017.

20. UNICEF. (2022, March 3). Conflict in Ukraine poses immediate threat to children. UNICEF. Retrieved on 8 March 2022, from <https://www.unicef.org/emergencies/conflict-ukraine-pose-immediate-threat-children>.

21. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. (1948, December 10). Universal Declaration of Human Rights. OHCHR. Retrieved on 10 March 2022, from https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/udhr_translations/eng.pdf.

Стаття надійшла до редакції 24.10.2022

Стаття рекомендована до друку 10.11.2022

Kateryna Dubovyk, PhD in Public Administration, Associate Professor of Law,
National Security and European Integration Chair,
Educational and Scientific Institute «Institute of Public Administration»,
V. N. Karazin Kharkiv National University, 4 Svobody Sq., Kharkiv, 61022, Ukraine
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1536-7553> e-mail: dubovike07@gmail.com

PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS IN INTERNATIONAL HUMANITARIAN LAW

Abstract. The article focuses on the protection of children's rights in international humanitarian law. All over the world, thousands of children are exposed to the dangers of armed conflict. Children are recruited into the civil militia, ranks of the state army, and other military formations. Many children are abducted from schools, streets, and their homes. Some «voluntarily» join the ranks of military formations because they have no alternative: the reason for this is discrimination, numerous restrictions, poverty and other factors. Specialists in legal issues emphasize the need to prohibit the involvement and use of children, that is, persons who have not reached the age of 18, in armed conflicts.

Thus, International Humanitarian Law prohibits the involvement and participation of children under the age of 15 in military operations, whether internal or international conflict. Despite this, about 200,000 child soldiers are involved in more than 20 military conflicts around the world.

Hundreds of thousands of children became witnesses and participants of hostilities in Ukraine. This vulnerable group is easy to manipulate due to age-related psychological characteristics.

Keywords: *protection of children's rights, international humanitarian law, hostilities, full-scale invasion.*

In cites: Dubovyk K. (2022). Protection of Children's Rights in International Humanitarian Law. *Theory and Practice of Public Administration*, 1 (74), pp. 88–101. <http://doi.org/10.26565/1727-6667-2022-1-07> [in Ukrainian].

REFERENCES

1. Pinejru P.S. Dopovid' pro nasył'stva schodo ditej u sviti / P.S. Pinejru / Opublikovano Orhanizatsiieiu Ob'iednanykh natsij Doslidzhennia Heneral'noho Sekretaria Orhanizatsii Ob'iednanykh natsij z pytan' nasył'stva schodo ditej. – K. : Perfekt-stajl : 2009. Berezen' – S.385 [in Ukrainian].
2. Prokurors'kyj nahliad za doderzhanniam zakoniv Ukrainy schodo poperedzhennia nasył'stva nad dit'my: nauk.-prakt. posib. / O.O. Kochemyrovs'ka , O.M. Podil'chak , O.R. Sevruk, H.O. Khrystova. – K.: TOV "K.I.S.", 2020. – 88 s. [in Ukrainian].
3. Kerivni pryntsyipy polityky Rady Yevropy schodo kompleksnykh natsional'nykh stratehij iz zakhystu ditej vid nasyllia [Elektronnyj resurs] : Tsountsil of Europe – Illustration: Erits Puybaret. S.48. URL: http://vvv.tsoe.int/t/dhl/tsooperation/etsonomitstrime/traffitsking/projetsts/tres/Guidelines_Violentse_Children.pdf [in Ukrainian].
4. Stratehiia Rady Yevropy schodo prav dytyny (2012-2015 rr.) URL: <http://vvv.mlsp.gov.ua/dotsument/145246/St.rtf> [in Ukrainian].

5. Pro zatverdzhennia Instruksii schodo poriadku vzaiemodii upravlin' (viddiliv) u spravakh sim'i, molodi ta sportu, sluzhb u spravakh ditej, tsentriv sotsial'nykh sluzhb dlia sim'i, ditej ta molodi ta vidpovidnykh pidrozdiliv orhaniv vnutrishnikh sprav z pytan' zdijsnennia zakhodiv z poperedzhennia nasytstva v sim'i Ministerstvo sim'i molodi ta sportu Ukrainy, MVS Ukrainy; Nakaz, Instruksiiia, Informatsiia [...] vid 07.09.2009 № 3131/386 [in Ukrainian].

6. Council of Europe. (1953, September 3). *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. Council of Europe. Retrieved on 10 March 2022, from <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyenum=005>.

7. Council on Foreign Relations. (2022, March 8). *Conflict in Ukraine | Global Conflict Tracker*. Council on Foreign Relations. Retrieved on 8 March 2022, from <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/conflict-ukraine>.

8. Denton, J. W. (2022, March 2). *Ukraine crisis: What can business do for children and their families?* International Chamber of Commerce. Retrieved on 8 March 2022, from <https://iccwbo.org/publication/ukraine-crisis-what-can-business-do-for-children-and-their-families/>.

9. Firstpost. (2022, February 22). *Ukraine-Russia crisis: Understanding Minsk agreement and why it failed to resolve conflict*. Firstpost. Retrieved on 9 March 2022, from <https://www.firstpost.com/world/ukraine-russia-crisis-understanding-minsk-agreement-and-why-failed-to-resolve-conflict-10397551.html>.

10. Human Rights Watch. (2022, February 23). *Russia, Ukraine & International Law: On Occupation, Armed Conflict and Human Rights*. Human Rights Watch. Retrieved on 10 March 2022, from <https://www.hrw.org/news/2022/02/23/russia-ukraine-international-law-occupation-armed-conflict-and-human-rights>.

11. International Committee of the Red Cross. (1977, June 8). *Treaties, States parties, and Commentaries – States Parties – Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977*. ICRC databases on international humanitarian law. Retrieved on 10 March 2022, from https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=470.

12. Kekatos, M. (2022, March 3). *Mental health effects of Ukraine war zone on children*. ABC News. Retrieved on 11 March 2022, from <https://abcnews.go.com/International/mental-health-effects-ukraine-war-zone-children/story?id=83203801>.

13. Koper, A., & Rigby, J. (2022, March 8). *'A war for life of our child': Health crisis spills out of Ukraine conflict*. Reuters. Retrieved on 11 March 2022, from <https://www.reuters.com/world/europe/a-war-life-our-child-health-crisis-spills-out-ukraine-conflict-2022-03-08/>.

14. Mellese, J. (2022, March 4). *The war in Ukraine can have devastating long-term consequences on the mental health of children and young people*. Mental Health Europe. Retrieved on 11 March 2022, from <https://www.mhe-sme.org/ukraine-crisis-mental-health-impact-young-people/>.

15. Rulac Geneva Academy. (2022, February 25). *International armed conflict in Ukraine*. Rulac Geneva Academy. Retrieved on 8 March 2022, from <https://www.rulac.org/browse/conflicts/international-armed-conflict-in-ukraine#collapse2accord>.

16. Russell, C., & Grandi, F. (2022, March 7). *Unaccompanied and separated children fleeing escalating conflict in Ukraine must be protected*. UNICEF. Retrieved on 11 March 2022, from <https://www.unicef.org/press-releases/unaccompanied-and-separated-children-fleeing-escalating-conflict-ukraine-must-be>.

17. Sassòli, M., Bouvier, A., & Quintin, A. (2014). Civilian population. In *How does the law protect in war?* (p. 325). ICRC. https://casebook.icrc.org/law/civilian-population#_ftnref_024.

18. Szpak, A. (2017, May 7). Legal classification of the armed conflict in Ukraine in light of international humanitarian law. *Hungarian Journal of Legal Studies*, 58(3), 261-280. 10.1556/2052.2017.58.3.2.

19. UN Committee on the Rights of the Child. (1992, October 19). *Customary IHL – Rule 135. Children*. ICRC databases on international humanitarian law. Retrieved on 11 March 2022, from https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docindex/v1_rul_rule135#Fn_4C6E6F6A_00017.

20. UNICEF. (2022, March 3). *Conflict in Ukraine poses immediate threat to children*. UNICEF. Retrieved on 8 March 2022, from <https://www.unicef.org/emergencies/conflict-ukraine-poses-immediate-threat-children>.

21. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. (1948, December 10). *Universal Declaration of Human Rights*. OHCHR. Retrieved on 10 March 2022, from https://www.ohchr.org/en/udhr/documents/udhr_translations/eng.pdf.

The article was received by the editors 24.10.2022

The article is recommended for printing 10.11.2022

КЕРІВНИЦТВО ДЛЯ АВТОРІВ

Загальна інформація

Збірник наукових праць України категорії «Б» фаховий з державного управління, спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування» (наказ Міністерства освіти і науки України від 09.08.22 №724).

Видається на базі Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна з метою створення умов для якісної публічної комунікації вчених стосовно питань розвитку системи державного управління та місцевого самоврядування: економічні, правові, політичні, соціологічні, філософські, освітні, соціальні аспекти.

Збірник наукових праць «Теорія та практика державного управління» має статус відкритого доступу й розміщено на платформі «Наукова періодика України» в Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського НАН України, у Google Scholar і Index Copernicus International (Республіка Польща).

Автори несуть відповідальність за зміст публікації і заявляють, що це їх власна робота, і результати раніше не публікувалися.

Редакційна колегія журналу «Теорія та практика державного управління» не несе відповідальності за зміст статей та може не поділяти думку автора.

Факт подачі статті до Збірника «Теорія та практика державного управління» автоматично засвідчує і те, що автор висловлює згоду з:

- 1) чинною в нашому журналі редакційною політикою,
- 2) етичними принципами рецензування й редагування статей,
- 3) політикою відкритого доступу,
- 4) положеннями про авторські права та про конфіденційність, які прийняті в університеті.

Усі отримані статті проходять перевірку на антиплагіат у деяких технічно і юридично доступних видавцеві електронних системах перевірки. Така перевірка відбувається до рецензування і до прийняття рішення про друк.

Статті автоматично відхиляються, якщо вони не відповідають профілю журналу, або оформлення не відповідає вимогам.

Якщо авторський оригінал статті написано українською мовою, необхідно подати її назву, анотацію, ключові слова та повні імена авторів англійською мовою.

Стаття надсилається електронною поштою на адресу: tpdu_journal_idu@karazin.ua

Подання рукопису безкоштовне.

Вимоги до статті

Для забезпечення швидкого та якісного опрацювання поданих на розгляд статей вони повинні відповідати вимогам, зазначеним нижче:

- 1) науковий стиль викладу (точність, логічність, лаконічність суджень, зрозумілість, зв'язаність структурних і логічних блоків, цілісність, завершеність) матеріалу.
- 2) стаття має відповідати науковим пріоритетам журналу;
- 3) стаття має враховувати провідні сучасні публікації з відповідної проблематики;
- 4) обсяг основного тексту статті (без урахування анотації, відомостей про авторів, бібліографії та інших метаданих) повинен становити не менше 25 та не більше 35 тис. знаків (з пробілами);

5) стаття має бути актуальною, мати чіткі елементи новизни і/або практичної корисності, відображати постановку завдання (проблеми), огляд та критичний аналіз досвіду вивчення чи публічного регулювання за обраною темою, містити підходи та інструментарій дослідження, описувати дослідницькі результати та висновки, відповідати технічним вимогам;

б) частка прямих запозичень/цитувань має становити не більше 10% основного тексту статті, за умови оформлення цитат згідно із загальноприйнятими правилами. Усі тексти перевіряються спеціальними системами на антиплагіат;

7) список літератури має містити щонайменше 15 джерел. Не менше 90% усіх цитованих джерел мають становити посилання на оригінальні українські та закордонні (окрім публікацій з країни-агресора!) наукові статті та експертні доповіді. До списку літератури не включаються: газетні нотатки без вказівки автора, посилання на сайти без вказівки конкретного матеріалу (посилання на такі джерела даються в підрядкових нотатках).

Статті, які не відповідають цим вимогам, до розгляду не прийматимуться.

Законом України «Про вищу освіту» не допускається використання даних, які було представлено у захищених дисертаційних дослідженнях, а також опублікованих раніше статтях.

Деталі і умови «Доброчесна публікація: міжнародні стандарти для авторів», які прийняті у Каразинському університеті і якими керується наша редакція – доступні за посилання: <https://drive.google.com/file/d/12ry7pHRWakDLuuVxTMUr6gXQMTQsg3yW/view>.

Структура

Кожна стаття повинна містити такі основні частини: анотація, ключові слова, вступ, огляд літератури, мета статті, опис даних та методології, основні результати дослідження, висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень, список використаних джерел.

В анотації коротко вказуються дослідницькі питання та гіпотези, дані, основні методи та результати дослідження, структурувавши як статтю (не менше, ніж 1800 знаків). Після анотації автор має зазначити не більше семи ключових слів.

Текст статті:

- Формат – А4, береги – 2 см у усіх боків, абзац – 1,25 см, міжрядковий інтервал – 1,5 (для таблиць і рисунків 1,0 міжрядковий інтервал), шрифт – Times New Roman, кегль основного тексту статті – 14, графіки та таблиці розміщені безпосередньо у тексті – 12-14 кегль;

- Вирівнювання тексту – по ширині. Орієнтація – книжкова;
- Матеріали збережені та підготовлені у форматі Microsoft Word (*.doc або *.docx);
- Сторінки рукопису не нумеруються;

- Переклад тексту засобами онлайн-сервісів без наступної вичитки і обробки перекладу є неприпустимими;

- Формули й обчислення, рівняння та інші математичні розрахунки, наведені для обґрунтування та підтвердження результатів дослідження, мають бути включені до тексту статті з використанням Microsoft Equation;

- Графіки, формули, таблиці необхідно пронумерувати арабськими цифрами послідовно за кожним видом інформативного матеріалу з наведенням відповідних посилань на них у тексті, наприклад, (рис. 2), формула (1), (табл.5);

- До переліку посилань обов'язково повинна бути включена література за останні п'ять років, у тому числі закордонна (не менше 20%), а сам перелік повинен містити не менше ніж 15 посилань;

- Якщо рукопис статті підготовлено декількома авторами, обов'язково слід вказати кореспондуючого автора (*corresponding author*) для оперативного зв'язку з редакцією у разі виникнення питань.

Наукове видання

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**

Збірник наукових праць

Випуск 1 (74) / 2022

Українською та англійською мовами

Заснований у 2003 р.

Відповідальний за випуск
доктор наук з державного управління, професор
Коваленко Микола Миколайович

Комп'ютерна верстка *К. І. Кохно*

Підписано до друку 28.11.2022. Формат 70x100¹/₁₆. Папір офсетний.
Гарнітура PT Serif. Друк цифровий. Умов. друк. арк. 8,38. Обл.-вид. арк. 6,9.
Наклад 100 прим. Зам.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
61022, Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3367 від 13.01.09